

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

”Siinä on se jotenki niinku turvallisuuden ja vähä sit kuitenki semmose uhkaavuuden sekoitus”

Arjen militarismin ilmeneminen tyttöjen elämässä Suomen Lapissa

Arktinen maailmanpolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Annika Karjalainen

Kevät 2026

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Siinä on se jotenki niinku turvallisuuden ja vähä sit kuitenkin semmose uhkaavuuden sekoitus” Arjen militarismien ilmeneminen tyttöjen elämässä Suomen Lapissa

Tekijä: Annika Karjalainen

Oppiaine: Arktinen maailmanpolitiikka

Ohjaaja: Laura Junka-Aikio

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 94 sivua

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen, miten arjen militarismi ilmenee 15–18-vuotiaiden tyttöjen elämässä Suomen Lapissa. Tutkimuksen tarkoituksena on havainnoida ei-aseellisen militaristisen toiminnan osuutta ja vaikutuksia tutkimusryhmään kuuluvien arkielämässä kriittisen militaristitutkimuksen ja feminististen epistemologioiden viitekehyksessä. Pro gradu -tutkielmassani selvitän, millaisia muotoja arjen militarismi ottaa tyttöjen elämässä, miten se vaikuttaa tyttöjen ajatteluun ja toimintaan, ja mikä vaikutus arjen militarismilla on tyttöjen yhteiskunnalliseen positioon sekä toimijuuteen. Tutkielma osallistuu suomenkieliseen tieteelliseen keskusteluun kriittisen militaristitutkimuksen alalla, joka itsessään on vielä hyvin marginaaliin jäänyt tutkimusala Suomessa.

Tutkimusaineisto koostuu kuuden 15–18-vuotiaan Pohjois-Suomessa asuvan tytön haastattelusta. Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina, ja ne on kerätty talven 2025–2026 aikana. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmin. Aineiston tulkinta rakentuu *War Through Other Stuff*-tutkimussuuntauksen sekä feministisen *standpoint*-teorian viitekehykseen. Tutkielmassa on myös hyödynnetty muuta kriittisen militaristitutkimuksen alalla vakiintunutta lähtökohtia ja käsitteistöä. Pro graduni teoreettinen viitekehys koostuu vaihtoehtoisista tavoista tarkastella konflikteja ja tiedontuotantoa vallitsevien narratiivien ulkopuolelta.

Tutkimustulokset jakautuvat neljäksi eri arjen militarisaation osa-alueeksi, jotka olen nimennyt kodin, koulun, vapaa-ajan ja mielen toimintaympäristöiksi. Niiden perusteella arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä Suomen Lapissa sisäistettyjen mallien ja käytäntöjen sekä sotilaallisuuden fyysisen läsnäolon kautta. Jokapäiväisessä elämässä vaikuttavien militarisaatioprosessien kautta arki militarisoituu sotilaallisten toimijoiden ja arvojen läsnäolon normalisoinnin seurauksena. Tutkielmani osoittaa, että tyttöjen arjessa militarismi ottaa muodon kehollisesti ja affektiivisesti. Tällaisia tuntemuksia herättävät ja vahvistavat materiaaliset ja immateriaaliset sodasta johdetut ja sodan kaltaiset asiat. Nämä lukuisat toiminnot koostavat militarisaation toimintaympäristöjä, jotka yhdessä muodostavat pohjoisten tyttöjen militarisoituneen arjen. Arjen militarismi näyttäytyy tyttöjen kohdalla niin ristiriitaisuuksina, historian painolastina kuin toimijuuden kehittäjänä.

Avainsanat: militarismi, tyttötutkimus, feministinen teoria, kriittinen teoria, arki, kokemukset

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Teoria	9
2.1	Militarismi ja militarisaatio	9
2.2	Militarisoidut sukupuolet	11
2.3	War Through Other Stuff	13
2.4	Standpoint-teoria	16
2.5	Pohjoista tyttötutkimusta	19
3	Tutkimusaineisto ja -menetelmä	21
3.1	Aineiston kuvaus	22
3.2	Laadullinen sisällönanalyysi	25
3.3	Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijapositio	27
4	Arkinen militarismi - Kertojana pohjoisen tytöt	30
4.1	Koti	30
4.1.1	Armeijan läsnäolo	31
4.1.2	Perhe	35
4.1.3	Päivälliskeskusteluja	38
4.2	Koulu	42
4.2.1	Muistelua ja rituaaleja	42
4.2.2	Kehollisia kokemuksia	45
4.2.3	Uraohjausta	47
4.3	Vapaa-aika	50
4.3.1	Populaarikulttuuri	51
4.3.2	Sosiaalinen media	56
4.4	Mieli	59
4.4.1	Tunteet	60
4.4.2	Ajatukset	67
5	Johtopäätökset	74
	Lähteet	80

1 Johdanto

Viime vuosina suomalaisessa yhteiskunnassa käytävä turvallisuuskeskustelu on kokenut uudenbrändäyksen, jotta se pystyisi vastata yhä epävakaammaksi käyvän maailmantilanteen aiheuttamiin ilmiöihin. Puhe kokonaisturvallisuudesta lienee tullut jokaiselle suomalaiselle edes jossain määrin tutuksi, sillä se vaikuttaa olevan turvallisuustoimijoiden ja poliitikoiden uusi lempisana. Kokonaisturvallisuudella rakennetaan kestävä perusta suomalaisen yhteiskunnan kriisinkestävyydelle, ja se koostuu eri julkisten ja yksityisten sektoreiden toimijoiden yhteispanoksesta (Turvallisuuskomitea). Kokonaisturvallisuuden painottaminen aina poliittisella tasolla asti on kasvanut sitten vuoden 2022, jolloin Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Tällöin turvallisuuspoliittinen keskusteluilmapiiri muuttui, ja pitkään virallisesti sotilaallisesti liittoutumaton Suomi jätti hakemuksen puolustusliitto Naton täysjäseneksi. Kokonaisturvallisuuteen alettiin panostamaan aivan uudella vimmalla kaikilla hallinnon aloilla. Puolustusministeriön Yhteiskunnan turvallisuusstrategia -tiedotteessa todetaan: ”Strategian uudistamistarvetta korosti muuttunut turvallisuusympäristö, Ukrainan sodan opit, viime vuosien kriisit ja julkishallinnon muutokset. Kokonaisturvallisuusmalliin tuodaan näiden johdosta uusia painotuksia.” (Puolustusministeriö 2025.)

Kokonaisturvallisuutta ja nopeita puolustuspoliittisia päätöksiä alettiin laajemmin tarkastelemaan kriittisesti vasta jonkin aikaa Natoon liittymisen jälkeen ja Ukrainan sodan pitkittyessä. Esimerkiksi Nato-jäsenyyden hakemisen ympärillä vellonutta sukupuolittunutta turvallisuuskeskustelua tutkineen Lotta Kivelän mukaan suomalaisessa mediassa kuukausina ennen jäsenyyden hakemista oli vallalla ”puutteellinen ymmärrys kokonaisvaltaisesta turvallisuudesta, turvattomuudesta ja sukupuolten tasa-arvosta osana turvallisuutta” (Kivelä 2024, 49). Kokonaisturvallisuuden käsitettä on kritisoitu akateemisissa piireissä siitä, että se keskittyy pääasiassa niin kutsuttuun kovaan asevaraiseen turvallisuuteen. Tällöin se ei ota huomioon muita turvallisuuden kokemusta muovaavia asioita, kuten yksilöiden arkeen vaikuttavia tekijöitä. Kokonaisturvallisuusajattelua voidaan pitää militarisoituneena ja kapeakatseisena, sillä se sivuuttaa yksilön turvattomuuden asettaen valtion kaiken edelle. Se militarisoi tietyt turvallisuusuhat ja jättää toiset huomiotta. (Vastapuu ym. 2024, 42–43.)

Valtiollisen, aseperäisen ja voimankäyttöön perustuvan turvallisuuskäsityksen valta-asema onkin seurausta maailmapoliittisten tilanteiden laukaisemasta militarisaatioprosessin kiihtymisestä. Militaristisen ideologian mukaiset arvot ja käytännöt vahvistuivat entisestään julkisessa

ja yksityisessä elämässä. Militarismien ja militarisaation keskeisenä toimintaperiaatteena on uhkakuvien luominen ja niiden ratkaisu sotilaallisia keinoja käyttäen. (Hast ja Kotilainen 2024, 7–8.) Aseperustaisen turvallisuuskäsityksen valtavirtaistumisella on ollut merkittävää vaikutusta Suomen pohjoisiin alueisiin kohdistuviin sotilaallisiin toimiin. Sotilaallinen kiinnostus arktisiin alueisiin ei ole pelkästään Suomen kontekstissa yleistynyt ilmiö, sillä se voidaan käsittää geopolittisten muutosten seurauksena tapahtuvana kehityskulkuna. Arktisen roolia kansainvälisessä politiikassa ovat kasvattaneet militarisaation lisäksi niin ilmastonmuutos kuin globalisaatio. (Klinger ym. 2023, 60–61.) Suomen pohjoisten alueiden militarisaation taustalla on monenlaisia intressejä, mutta sotilaallisesta näkökulmasta se esitetään maanpuolustuksen kannalta tärkeänä strategisena alueena. Militaristinen maankäyttö eli maan haltuunotto Puolustusvoimien käyttöä ja infrastruktuuria varten sekä sotaharjoitukset ovat lisääntyneet militarisaation myötä Pohjois-Suomessa. (Junka-Aikio 2024, 11–12, 16–17.) Suomen pohjoisiin alueisiin ja Saamenmaahan kohdistuvalla militaristisella toiminnalla on vaikutusta alueen luontoon ja yhteisöihin, joten sotilaallisen kiinnostuksen kasvaessa on oltava erityisen tarkkana vahingollisten ja hyväksikäyttävien menettelytapojen varalta (ks. Junka-Aikio 2025).

Kriittisessä militarismitutkimuksessa sotilaallinen valta ymmärretään laajasti yhteiskunnan läpi leikkaavana ilmiönä. Sota ja sotilaallinen valta ovat vastavuoroisessa suhteessa yhteiskunnan eri osa-alueiden kanssa, jolloin ne muokkaavat toisiaan (Basham 2024a, 26). Kriittisen militarismitutkimuksen parissa on vakiintunut käsitys siitä, että sota- ja siviilitiloja ei voida erottaa keskenään (ks. esim Howell 2018). Tällöin sodasta ja sotilaallisista teemoista tulee myös niin kutsutussa arkielämässä koettuja ja uusinnettuja. Jokapäiväisessä elämässä ilmenevien militaristien mallien tutkimus siirtää väkivallan ja sotaan valmistautumisen näkökulman pois valtiokeskeisistä toimijoista ruohonjuuritasolle. Yksilötasolla erityisesti sosiaalisten suhteiden rooli korostuu militarisaatioprosessin välittäjinä sekä kohteina. (Basham 2024b.)

Kansainvälisesti kriittisellä militarismitutkimuksella on jo vahva jalansija ja kiitettävästi tutkimusperinnettä. Tutkimusalan keskeinen julkaisu on joulukuun Critical Military Studies, jonka ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 2015 (ks. Basham, Belkin ja Gifkins 2015). Suomessa ala on kuitenkin vielä lapsenkengissä, sillä vakiintunutta tutkimusyhteisöä ei ole kriittisen militarismitutkimuksen aiheiden taholta. Alaan liittyvää kotimaista tutkimusta on toki tehty muiden tutkimusalojen parissa sekä poikkeuksellisesti. Suomen kontekstissa merkittävien kriittisesti sotilaallisia aiheita käsittelevä teos on vuonna 2024 ilmestynyt Susanna Hastin ja Noora Kotilaisen toimittama Sodan pauloissa (Hast ja Kotilainen 2024). Pro graduni tulee nojaamaan paljolti Hastin ja Kotilaisen toimittamaan kirjaan ja sen tekemiseen osallistuneen kirjoittajajoukon tekemään tutkimukseen, sillä se on tällä hetkellä ainoa kattava suomalaista militarismia käsittelevä teos.

Hast ja Kotilainen kuvailevat kriittisesti tehdyn sotilaallisia teemoja koskevan tutkimuksen olevan Suomessa hankalaa niitä ympäröivän latautuneen ilmapiirin vuoksi. Kuitenkin juuri tästä syystä he kokevat kriittisen militarismitutkimuksen lähestymistapojen olevan tärkeitä ja kiinnostavia. Kriittistä keskustelua on voitava käydä, vaikka se kohdistuisi korkeassa arvossa pidettyyn asiaan. (Emt., 7–9.)

Tutkielmani aihepiiri sijoittuu arjen militarismin ja militarisaation tutkimuskentälle, joka on osa kriittistä militarismitutkimusta. Arjen militarisaatio on sosiopoliittinen prosessi, jonka kautta sotilaalliset normit saavat kyseenalaistamattoman ja normatiivisen aseman arkipäiväisissä kokemuksissa ja ajatuksissa. Ne luonnollistavat viholliskuvia, voimankäyttöä ja glorifioivat sotaa jopa yllättävillä tavoilla. (Hast ja Kotilainen 2024, 21.) Tutkielmassani viittaan arjen militarismiin sisäistettyinä sotilaallisina arvoina, käytänteinä ja normeina, jotka näyttäytyvät arkielämässä. Käytän termiä arjen militarisaatio silloin, kun haluan korostaa näiden arvojen normalisoitumista edistäviä prosesseja.

Arjen militarisaation yksi tutkimussuuntauksista on *War Through Other Stuff*, ja sen vielä täysin vakiintunutta suomennosta vailla oleva nimi kertoo kyseiseen suuntaukseen kuuluvan tutkimuksen olevan Suomessa vielä harvalukuista. Pro graduni onkin saanut innoitteensa siitä, että sen mukaisia aiheita ei ole juurikaan tutkittu suomalaisessa kontekstissa. *War Through Other Stuff* -suuntaus tutkii arkipäiväisten asioiden kautta yhteiskunnissa vaikuttavia sodan jälkiä, perintöä ja ilmenemistapoja. Se keskittyy erityisesti sodan ei-sotilaalliseen ulottuvuuteen, joka kietoutuu yhteiskunnan materiaalisiin ja immateriaalisiin osa-alueisiin. (Whitmore ja Harrison 2021, 361.) Suomessa *War Through Other Stuff* -tutkimusta ovat tehneet esimerkiksi Karim Maïche ja Vadim Romashov, jotka ovat tarkastelleet Parolan panssarimuseon luomia ja ylläpitämiä militaristisia historiakäsityksiä (Maïche ja Romashov 2024). Kiinnostuin juuri *War Through Other Stuff* -tutkimussuuntauksesta sen monikäyttöisyyden vuoksi. Kyseisen tutkimussuuntauksen kautta katsottuna sodan arkisia ilmenemistapoja on kaikkialla leluista muotiin ja viihdekulttuuriin. Sen lisäksi, että mikä tahansa asia voi militarisoitua ja välittää sodan perintöä, kuka tahansa voi olla siitä kertojana.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen, millaisia muotoja arjen militarismi ottaa tyttöjen elämässä Suomen Lapissa. Tavoitteena on selvittää, miten arjen militarismi vaikuttaa tyttöjen ajatteluun ja toimintaan, sekä mikä vaikutus arjen militarismilla on tyttöjen yhteiskunnalliseen positioon ja toimijuuteen. Tutkimuksessa havainnoidaan ei-aseellisen militaristisen toiminnan osuutta ja vaikutuksia kuuden 15–18-vuotiaan tytön arkielämässä kriittisen militarismitutkimuk-

sen ja feminististen epistemologioiden viitekehyksessä. Tutkielman aineisto koostuu keräämästäni haastattelumateriaalista, jota analysoin kriittisen militarismitutkimuksen viitekehysten lisäksi feministisen standpoint-epistemologian näkökulmasta. Näkökulmasidonnaisuutta korostavalla tietoteorian suuntauksella tuon arjen militarismiin ja militarisaatioon vaihtoehtoisia katsantokantoja, jotka haastavat militarismin arvopohjaa. Tässä tutkielmassa esitän, että arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä säännöllisen epäsäännöllisinä sisäistettyinä malleina, joihin vaikuttaa eri ympäristöissä tapahtuva militaristinen toiminta. Tyttöjä ei yleensä ole sukupuolensa ja ikänsä vuoksi liitetty maanpuolustukselliseen keskusteluun, joten tutkimukseni tähtää ravistelemaan perinteisiä näkemyksiä siitä, minkälaista tietoa tytöillä on hallussaan.

Ei-aseellinen militaristinen toiminta on vaivihkaista, yhteiskunnan rakenteisiin ja käytänteisiin sulautunutta sekä usein tiedostamatonta (ks. esim. Basham 2024b). Tutkimukseni tuo esiin näitä itsestään selvinä pidettyjä arkisia tapoja käydä henkistä sotaa ja pyrkii kasvattamaan tietoisuutta militarisaation toimintamekanismeista. Maanpuolustusta ja asevarustelua ihannoivassa yhteiskunnassa on demokraattisen perinteen kannalta tärkeää, että asioita pyritään tarkastelemaan mahdollisimman objektiivisesti ja pysähdytään miettimään kaiken tapahtuvan tarkoituksenmukaisuutta. Pro graduni aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä, mutta sillä on myös paikallista arvoa. Tutkimukseni tulee kertomaan tarinaa pohjoisen kiihtyvistä militarisaatiosta, ja siitä, miten elämä paikallisissa yhteisöissä muovautuu sen mukaan.

Johdantoa seuraavassa luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä laajemmin. Avaan siinä militarismin ja militarisaation teoriapohjaa, joka rakentuu aikaisemman kriittisen militarismitutkimuksen terminologian ja tutkimusperinteen varaan. Tämän jälkeen syvennän militarismin ja militarisaation käsitteistöä tutkielman asetelmaa tukevalla sukupuolinäkökulmalla. Pohjustan luvussa militarismin sukupuoliulottuvuutta sekä sen nyansseja ja toimintamekanismeja muun muassa Cynthia Enloen tutkimustyötä hyödyntäen. Militarismia ja militarisaatiota yleisemmällä tasolla käsittelevien alalukujen jälkeen esittelen *War Through Other Stuff*- ja *standpoint*-teoriat, jotka kulkevat teoriaohjaavassa roolissa läpi analyysin. Valitsemiani teorioita yhdistää niiden painotus vaihtoehtoisiin näkökulmiin ja tiedonhankinta epätyypillisiä tiedonantajia hyödyntäen. Teoreettista viitekehystä selventävän luvun päätteeksi sitoutan käyttämäni teoriat yhteen tutkielman konteksti huomioiden ja avaan tarkemmin tutkimuksen lähtökohtia erityisesti tyttö tutkimuksen katsantokannasta käsin.

Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksen aineiston sekä sen käsittelyyn ja keräämiseen liittyvät valinnat. Aineistona toimii talvella 2025–2026 keräämäni kuusi haastattelua, jotka on toteu-

tettu puolistrukturoidussa muodossa. Haastattelemani tyttöjen iät sijoittuvat 15–18 vuoden välille, ja he kaikki asuivat haastatteluiden aikaan jossain päin Pohjois-Suomea. Tutkielmani aiheiston analyysimenetelmänä käytän laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Luvun lopussa pohdin pro gradu -tutkielmaani liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä ja reflektoin positiotani tutkijana.

Neljäs pääluku on omistettu analyysille, ja sen neljän alaluvun aikana käyn läpi haastatteluista saamiani vastauksia niin, että ne keskustelevat käyttämieni teorioiden kanssa. Olen tunnistanut neljä arjen militarisaation toimintaympäristöä, jotka yhdessä vaikuttavat siihen, miten ja missä muodoissa arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä. Kyseiset neljä arjen militarisaation toimintaympäristöä ovat koti, koulu, vapaa-aika ja mieli, joissa militarisaatioprosessit muokkautuvat ja uusiintuvat osana arkipäiväisiä rutiineja. Esitän analyysin johtopäätökset ja toistuvat teemat viimeisessä luvussa, jossa pohdin lisäksi myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita ja saamieni tulosten merkitystä suomalaiselle kriittiselle militarismitutkimukselle. Olen pyrkinyt antamaan haastattelemini tyttöjen äänten kuulua mahdollisimman autenttisesti ja moniäänisesti läpi tutkielman.

2 Teoria

Pro gradu -tutkielmani sijoittuu poikkitieteellisen kriittisen militarismitutkimuksen alalle, jonka tutkimusaiheet keskittyvät sotilaallisten teemojen ympärille. Sen lähtökohtana on suhtautua kriittisesti ja kyseenalaistavasti yhteiskunnassa vallitseviin sotaan ja sotilaallisuutta koskeviin oletuksiin sekä itsestäänselvyksiin. (Basham 2024a, 26; 2015, 1–2.) Tässä tutkielmassa nostan kriittisen militarismitutkimuksen viitekehysten rinnalle feminististen tietoteorioiden tutkimukseen kuuluvan näkökulmasidonnaisuuden teorian eli *standpoint*-teorian suuntauksen. Vastapuun ja kumppanien mukaan kriittinen militarismitutkimus nivoutuu historialtaan, päämääriltään ja monilta lähestymistavoiltaan yhteen feministisen tutkimusperinteen kanssa. Tutkimusalojen yhdistämisen kautta päästään tarkastelemaan ja tulkitsemaan tarkkanäköisemmin erityisesti militarisoituneita arjen käytäntöjä. (Vastapuu ym. 2024, 32–33.) Tässä luvussa esitellään tutkimuksen termistöä ja teoreettista viitekehystä kriittisen militarismitutkimuksen ja feministisen tutkimuksen tieteenalojen perinteeseen tukeutuen sekä perustellaan niiden käyttöä tutkimuskysymykseen vastaamiseksi.

2.1 Militarismi ja militarisaatio

Militarismi ja militarisaatio ovat usein tunnistamattomia ja alitajuisia, enemmän tai vähemmän huomaamattomia ilmiöitä (Hast ja Kotilainen 2024, 10–11). Militarismi on ideologia eli joukko sotilaallisuuteen ja sotaan liitettyjä uskomuksia sekä arvoja. Kun jokin yksityinen tai julkinen, sosiaalista, poliittista tai kulttuurista valtaa käyttävä taho omaksuu militarismin ideologiana, sisäistää se myös tietynlaisen maailmankatsomuksen ja oppijärjestelmän. (Vastapuu ym. 2024, 37; Enloe 2004, 219.) Alfred Vagtsin mukaan militarismi ”asettaa sotilasinstituutiot ja -käytännöt siviilielämässä vallitsevien asenteiden yläpuolelle ja tuo sotilasmentaliteetin siviilielämän piiriin” (Vagts 1973, 11. Suomennos oma). Michael Mann taas määrittelee militarismin olevan ”joukko asenteita ja sosiaalisia käytäntöjä, jotka pitävät sotaan ja sotaan valmistautumista normaalina ja toivottavana sosiaalisena toimintana” (Mann 1987. Suomennos oma). Edellisiä militarismin määritelmiä laajentaen Martin Shaw on esittänyt, että ”militarismi tarkoittaa sotilaallisten suhteiden tunkeutumista yleisesti sosiaalisiin suhteisiin” (Shaw 1991, 9–15. Suomennos oma). Hänen mukaansa militarismi tulisi määritellä niin, että sotilaallisten käytänteiden yhteiskunnalliset ja sosiaaliset vaikutukset tulevat ilmi (Shaw 2012, 20). Uudemmat militarismin määritelmät korostavatkin sen sosiaalista ulottuvuutta. Militarismia voidaan pitää eräänlaisena kato-terminä. Tällöin se viittaa sotilaallisten arvojen ja käytäntöjen sotilaallista valtaa vahvistaviin

ilmenemismuotoihin yhteiskunnassa, mutta myös aseperustaista turvallisuutta ja sotaan valmistautumista normalisoiviin asenteisiin (Kotilainen ja Vastapuu 2024, 4).

Uraaurtavan militarismitutkija Cynthia Enloen tunnistamien militarismin tyyppi- ja piirteisiin pohjautuen militarismin ideologisessa ytimessä on usko sotilaallisuuteen eli siihen, että aseellinen voima tuo turvaa ja purkaa konflikteja. Militaristinen ideologia maalaa kuvan luonnostaan sootaan taipuvaisesta ja vihamielisiä suhteita ylläpitävästä ihmiskunnasta. Se painottaa hierarkkisten suhteiden tärkeyttä ja selkeää komentoketjua yhteiskunnassa. Muun muassa näistä syistä militaristiseen ideologiaan kuuluu vankka usko kansallisten sotavoimien tärkeyteen. Se vakuuttaa, että maa ilman armeijaa on lähes epävaltio, legitimoimaton, heikko, primitiivi ja naiivi. Enloe nostaa esiin myös sen, että aatteelliselta sävyltään militarismi on maskuliininen ja patriarkaalisia arvoja edistävä, sillä se vetää selkeän rajan eri sukupuolten välille ja määrää niille ahtaat toimintaraamit ja -roolit. Koska tällaiset rajanvedot ovat äärimmäisen tiivis osa militarismia, on se hyvin haluton tiedostamaan saatikka mahdollistamaan vaihtoehtoisia rooleja. (Enloe 2004, 219.) Militarismi on yksinkertaisuudessaan näiden ydinarvojen ja oletusten sekä niiden pohjalta muodostuneiden käytäntöjen valtaa yhteiskunnassa (Vastapuu ym. 2024, 37).

Prosessia, jonka kautta militarismi leviää tai sitä levitetään yhteiskunnassa, kutsutaan militarisaatioksi. Se on asteittainen kehityskulku, jolla yksilö tai yhteisö saatetaan joko sotalaitoksen vaikutuspiiriin tai riippuvaiseksi militaristisista arvoista (Enloe 2000, 3). Militarisaatio tulee nähdä sosiopoliittisena tapahtumasarjana, jolla militarismi sisäistetään yhteiskunnan ja sen toimijoiden perusasetuksiin. Se johtaa militarismin mukaisten diskurssien, arvojen, käytänteiden sekä normien vahvistumiseen ja valtavirtaistumiseen. Militarisaatioprosessi ohjaa yhteiskunnallisia prioriteetteja, resurssien jakamista, ihmisten välistä keskustelua sekä yksityistä ja julkista toimintaa. Näillä prosesseilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuka saa äänensä kuuluviin ja kenet otetaan todesta. (Vastapuu ym. 2024, 37; Enloe 2004, 219–220.) Enloe esittää, että monet militaristiset sosiopoliittiset kehityskulut saavat alkunsa niin kutsuttuna rauhan aikana eli silloin kun aktiivisia aseellisia konflikteja ei ole käynnissä. Yhteiskuntien militarisoituminen ei myöskään ole suoraviivainen prosessi, sillä militarisaatioprosessit elävät ja ovat ulkoisille vaikutuksille alttiita. Niiden syvyys ja laajuus vaihtelee ajasta ja paikasta riippuen. Ne voivat ihan yhtä lailla pysähtyä, ottaa takapakkia, kiihtyä ja kyteä yhteiskuntien mukana. (Enloe 2004, 219–220.)

Alison Howell käyttää termiä taistelupolitiikka kuvaamaan militarisaatioprosessissa tapahtuvaa sota- ja siviilitilojen rajojen hämärtymistä ja yhteen kietoutumista (Howell 2018, 117–121). Kriittisten tieteenalojen ulkopuolella militarisaatiosta puhuttaessa on tyypillistä korostaa staattisia

”ennen sotaa” ja ”sodan jälkeen” ääripäitä, jotka luovat virheellisen kuvitelman rauhanomaisesta normaalitilasta. Taistelupolitiikan käsite hylkää ajatuksen militarisaatiosta eräänlaisena häiriötilana, joka sotkee rauhanajan. Howell väittääkin, että tehdasasetusmaisen rauhantilan sijaan yhteiskunnat ovat läpeensä militarisoituneita. Taistelupolitiikan käsitteessä historialliset kehityskulut sekoittuvat nykypäivään muodostaen sotilaallisesti värittyneen yhteiskunnallisen järjestyksen. Tätä järjestystä ylläpidetään sodasta peräisin olevilla ja sodankaltaisilla taistelupoliittisilla suhteilla sekä käytänteillä. (Emt.)

Militarismissa ja militarisaatiossa on kysymys vallasta. Susanna Hastin ja Noora Kotilaisen mukaan, ideologinen militarismi luo perustan sotilaallisille arvoille ja vallalle sekä niiden kyseenalaistamattomuudelle. Militarisaatio taas vahvistaa militarismin valtaa yhteiskunnan eri osalualueilla ja normalisoi sotilaallisia arvoja, käytänteitä ja asenteita. (Hast ja Kotilainen 2024, 10–11.) Militarisoituneessa yhteiskunnassa sodan uhka tunkeutuu läpi yhteisöjen aina yksilötasolle asti. Cynthia Enloeta vapaamuotoisesti siteeraten militarisaatio saa muotonsa ”arkisen todellisuuden sotkuista” (Enloe 2024, 245). Victoria Basham on esittänyt, että militarisaatiota tuleekin tarkastella voimana, jolla on kyky samanaikaisesti niin tuottaa kuin olla tuotettua. Huomioimalla kokonaisuuden ristiriitoinen ja sattumanvaraisuuksineen voidaan Bashamin mukaan päästä sen jäljille, miten yhteiskunnat mahdollistavat ja oikeuttavat väkivallan. (Basham 2024b, 143–145.)

2.2 Militarisoituneet sukupuolet

Sotalaitosta¹ eli valtiollisia asevoimia ja niitä ympäröiviä institutionaalisia rakenteita pidetään hegemonisen maskuliinisuuden näyttämönä. Hegemoninen maskuliinisuus tarkoittaa valikoitua joukkoa maskuliiniseksi miellettyjä käytänteitä ja normeja, jotka ovat saaneet johtavan aseman sosiaalista valtaa käyttävissä instituutioissa. Jotta maskuliinisuus voisi saavuttaa hegemonisen tilan, on sillä oltava institutionaalinen tuki taustallaan. Sotalaitos on saavuttanut hegemonisen maskuliinisuuden tilan ja vaikutusvallan pitämällä keskeiset asemat vain miesten hallussa aina näihin päiviin asti. (Kronsell 2005, 281–282; Connell 1995). Naisten rooli ja vaikutusmahdollisuudet rajautuvat pitkälti sotalaitoksen ulkopuolelle, mikä ylläpitää maskuliinista hegemonian tilaa. Sotalaitoksen ideologinen maskuliinisuus eli militarisoitu maskuliinisuus muovaa kuvaa

¹ Sotalaitos on vanhahtava termi, joka on pitkälti korvattu vaihtoehtoisilla nimikkeillä, kuten sotavoimat, asevoimat tai puolustusvoimat. Olen valinnut tästä huolimatta käyttöä ajoittain termiä sotalaitos viitaten erityisesti aseellisen toiminnan historiallisiin juuriin. Sotalaitos nimikkeenä kuvastaa myös paremmin sen institutionaalista rakennetta ja prosesseja.

”oikeasta miehestä”, joka kulkee sattumoisin käsi kädessä eliittisotilaan ihanteen kanssa. Militarismi ja patriarkaatti yhdistyvät miehisyyden kuvaelmaksi, jossa vain taistelu tekee miehestä miehen ja lujittaa hänen asemansa yhteiskunnan huipulla. Taistelusta selvinneellä miehellä on valta ottaa ja hallita. Militarisoitujen maskuliinisuuden muodot sekä niiden uudelleentuottaminen mahdollistavat ja ylläpitävät sotakoneistoa. (Enloe 1988, 104–105; 1986, 27; Eichler 2014, 81; Hockey 2003, 24.)

Kriittinen sukupuolentutkimus on tuonut esiin, että länsimaalaisen patriarkaalisen mieskäsityksen mukaan ”oikea mies” on kova, väkivaltainen, rohkea, hallitseva, aggressiivinen, urheilullinen, veljellinen ja ennen kaikkea heteroseksuaalisuuden perikuva (Eichler 2014, 82; Bulmer ja Eichler 2017, 163). Armeijainstituutiolla onkin ollut keskeinen merkitys länsimaalaisen hegemonisen maskuliinisuuden muotoutumisessa ja siihen liitettyjen kulttuuristen sankarimyyttien luomisessa (Connell 1995, 213). Tähän maskuliinisuuskäsitykseen verrattuna feminiinisyys on kaikin tavoin vastakkaista. Se on kaikkea, mitä ”oikean miehen” ei kuulu olla eli rauhantahtoinen, sovitteleva sekä fyysisesti että seksuaalisesti passiivinen (emt., 67). Militaristipatriarkaalisen sukupuolijaottelun perusteella naiset ovat luonnostaan kykenemättömiä sotimaan, minkä vuoksi heitä tulee suojella. Feministisen kritiikin mukaan suojellun asema työntää naiset yksityisen kodin piiriin passiivisiksi toimijoiksi, kun taas suojelijan samaistetut miehet saavat olla aktiivisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tämä jakolinja on johtanut siihen, että suojellun rooli on femininisoitu ja suojelijan rooli maskulinisoitu. Suojelija on strateginen ja rationaalinen, jolle koko maailma on avoin. Suojellun taas odotetaan olevan kiitollinen saamastaan turvasta sekä piirteiltään hoivaava ja passiivinen. (Enloe 2004, 219; Schouten ja Dunham 2012, 7.)

Sukupuolella on merkitystä arjen militarismin ja militarististen käytänteiden ylläpidossa sekä tuottamisessa. Kotitalouksien on aiemmin ajateltu olevan vain symbolisia paikkoja konfliktitilanteissa, mutta niiden sukupuolitetulla työpanoksella onkin suuri kontribuutio valtion sodankäyntikapasiteetin ja jopa konfliktin ylläpitämisen kannalta. Erityisesti naisten tekemällä sukupuolittuneella ja näkymättömällä työllä sekä kokemuksilla on valtaa tuottaa, mutta myös horjuttaa konfliktitilanteita. (Basham ja Catignani 2018, 153–157; Hedström 2020, 58–59.) Kyseessä on militarisoitujen sosiaalisen uusintamisen käsite, jota niin kutsutussa siviilissä olevat naiset toteuttavat jokapäiväisissä emotionaalisissa, materiaalisissa ja symbolisissa töissään. (Hedström 2020.) Militarisoitujen sosiaalisen uusintamiseen tiivistyy naisten korvaamaton arvo sotalaitokselle.

Yksi piirre militarisoituja maskuliinisuuksia ja feminiinisyyskäsitteitä kuitenkin yhdistää – uhrauksen pakko. Suojelijan odotetaan suorittavan niin kutsutun kaksoismurhan. Ensiksi hän uhraa persoonansa, kaiken mikä tekee hänestä hänet, sotilaitoksen käyttöön. Lopulta hänet laitetaan uhraamaan jonkun toisen henki tai omansa. Hänen täytyy tappaa tai tulla tapetuksi jonkin korkeamman tahon käskystä. (Nurmi 2025, 16.) Suojeltua taas vaaditaan uhraavan jälkikasvunsa sotilaitokselle (Schouten ja Dunham 2012, 2). Hänen odotetaan olevan ylpeä ja kiitollinen, onhan hän kasvattanut uuden kansallissankarin, joka tappaa ja kuolee muiden puolesta. Todetakaan, että suojellun mielenmaisema ei useinkaan vastaa näitä odotuksia. (Forcey 1988, 127–129.) Sekä suojelija että suojeltava uhraavat henkiä, toisen tai omiaan, antamalla kehonsa tottaalisuuden sotilaitoksen käyttöön. Sotilaallisen vallan ja väkivaltamonopolin ylläpito vaatii mielen militarisoitua, jotta yksilöiltä odotettu uhraus saadaan lunastettua. Jotta sotakoneisto voisi jatkaa toimintaansa, on ihmiset vakuutettava uhraamaan henkensä kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta sekä uskomaan sen olevan sankarillista. (Kotilainen ja Hast 2024b, 281.)

2.3 War Through Other Stuff

Militarisaatio on sosiaalis-rakenteellinen prosessi, jonka hahmottamisessa auttavat militarisaation jokapäiväiset mallit. Victoria Bashamin mukaan militarisaation jokapäiväiset mallit haastavat esimerkiksi perinteisiä käsityksiä sodan ja siviilielämän mustavalkoisuudesta sekä väkivallan normalisoinnista ja legitimoinnista (Basham 2024b, 142–145). Ne ovat niitä tapoja, joilla so-
taa ja sotaan valmistautumista koetaan, toteutetaan ja ylläpidetään niin kutsutussa siviilielämässä. Näitä arjessa ilmeneviä militaristisia malleja tarkastelemalla voidaan päästä selville niistä tilanteista ja prosesseista, joilla siviiliyhteiskunta järjestää itse itseään niin, että sotilaallinen väkivalta tulee mahdolliseksi. Tällöin hylätään ajatus militarisaation tarkkarajaisuudesta, yksipuolisuudesta ja säännönmukaisuudesta ja keskitytään yhteiskunnan moninaisten toimijoiden välisiin dynaamisiin suhteisiin. Arjen militarisaation tutkimuksella keskitytään militarisaation yhteisölliseen tasoon, joka uusintaa, normalisoi tai vastustaa sotilaallista väkivaltaa. Kun militarisaatio nähdään enemmän monenlaisten mallien kokonaisuutena kuin monoliittina, sen arkiset kokemukset, ilmaisun ja olemisen muodot paljastavat uusia vaihtoehtoisia ulottuvuuksia kyseisestä ilmiöstä. (Emt.)

Militarsimin ja militarisaation arkisesta ja kaikenkattavasta ulottuvuudesta on viimeisen kymmenen vuoden aikana kriittisen militarismitutkimuksen piirissä alettu käyttää termiä *War Through Other Stuff*. Siitä on myös käytetty suomennosta Sota toisin keinoin (Kotilainen ja Vastapuu 2024, 7). *War Through Other Stuff* -sanayhdistelmästä käytetään akronyyymiä WTOS, jota

käytännön syistä hyödynnetään paikoitellen myös tässä tutkielmassa. On kuitenkin huomattava, että samaa nimeä kantaa aiheen tiimoilta perustettu ja ilmiölle omistettu tutkimusyhteisö. WTOS on siis samaan aikaan sekä ilmiö, tutkimussuuntaus että yhteisö. Ajatus siitä, että sota tapahtuu myös toisin keinoin, pohjautuu havaintoon siitä, että konfliktitilanteet jäytävät yhteiskunnan rakenteita. Äärimmillään ne voivat muokata ihmisten kokemuksia, käyttäytymistä, kulttuuria ja fyysistä todellisuutta sotilaallisten kontekstien ulkopuolella. WTOS on vaihtoehtoinen tapa tarkastella konflikteja ei-sotilaallisesta näkökulmasta ja selvittää niitä kokemuksia, joita ilmenee konfliktien ”kotirintamalla”. Sen kautta voidaan tutkia konfliktitilanteiden vaikutusta jokapäiväiseen elämään ja kokemuksiin. Termi on hyvin laaja, jotta se käsittäisi piiriinsä kuuluvien ilmiöiden moninaisuuden. Se ei pysytele pelkästään sodan materiaalisissa ja nykyhetken aspekteissa, vaan huomioi myös sen aineettoman ja aineellisen perinnön. WTOS on menetelmiltään, lähdemateriaaleiltaan ja kiinnostuksenkohteiltaan poikkeava lähestymistapa, joka ottaa tarkasteluun konfliktien seurausten ja kokemusten vähemmän tunnustusta saaneet äänet. Niiden ihmisten tarinat, jotka ovat omin silmin todistaneet sodan, ovat WTOS tutkimuksen keskiössä riippumatta heidän sosiaalisista ominaisuuksistaan. WTOS:in tärkeä tavoite on pluralismi ja ei-perinteiset konfliktitutkimuksen menetelmät, jotta sodan traagisuus ei jäisi vain taitelukentille. (Whitmore ja Harrison 2021, 361–366.)

WTOS-tutkimus on monitieteistä ja laajasti erilaista akateemista tietämystä hyödyntävä suuntaus. Sen piirissä työskentelee tutkijoita niin yhteiskuntatieteistä, humanistisista tieteistä kuin taiteidenkin aloilta. Koska WTOS:ssa huomio keskittyy muihin kuin perinteisille sodankäynnin näyttämöille, sukupuolen merkitys sen tutkimuksessa kasvaa huomattavasti. Erityisesti naisten historia korostuu vaihtoehtoisten kertomusten yhteydessä. Perinteisesti sodan tutkimuksen painopiste on ollut niissä, jotka konkreettisesti kantavat asetta eli miehissä. WTOS kuitenkin suuntaa katseensa naisten kokemuksiin ja toimijuuteen konfliktien aikana, yli totutun miesnäkökulman ja uhripositioiden. Muutkin taustamuuttajat kuin sukupuoli vaikuttavat yksilöiden kokemuksiin sodasta sekä heidän asemaansa konfliktin aikana. WTOS-tutkimuksessa ei kuitenkaan nirsoilla sen suhteen, kenen tarinat saavat näkyvyyttä. Kriteerinä on enemmän se, onko henkilö todistanut konfliktitilannetta jollain tapaa kuin, että mistä eri tekijöistä hänen yhteiskunnallinen asemansa koostuu. (Emt., 362–363.)

War Through Other Stuff -termin ”*other stuff*” eli toiset keinot viittaavat tapoihin, joilla sota vaikuttaa kokonaisvaltaisesti yhteiskuntiin, kulttuureihin ja ympäristöön kaikkina aikoina ja kaikkialla. Sodan toiset keinot voivat ilmetä esimerkiksi populaarikulttuurin, infrastruktuurin, ihmisuhteiden, käyttäytymisen, nationalismin, muistelukulttuurin, taiteen, kielen, lainsäädännön, pelien tai politiikan kautta. (War Through Other Stuff 2018a.) *War Through Other Stuff* -yhteisön

näkemyksen mukaan sodan toisenlaisten keinojen kautta voidaan nähdä ihmisyyden kaikessa loistossaan ja kurjuudessaan. Kun sotia ja konfliktitilanteita tarkastellaan ja vertaillaan halki eri aikakausien ja positioiden, sotakokemuksissa on mahdollista huomata yhdistäviä piirteitä. Lisäksi huomio kiinnittyy sodan moninaisiin ilmenemismuotoihin arkisessa elämässä. (War Through Other Stuff 2018b; 2018c.) WTOS on yksi tapa tarkastella arjen militarisaatiota ja erityisesti sen käytännöllistä sekä materiaalista ulottuvuutta.

Vaikka WTOS-tutkimus ei pelkästään koske materiaalista todellisuutta, on käsinkosketeltavilla objekteilla suuri merkitys sodan perinnön välittäjinä, muiston vaalijoina ja uudelleentuottajina. Objektien lisäksi paikoilla ja muistoilla on yhteys sodan jatkuvuuteen ja elinvoimaisuuteen. Yhteisölliset muistelutilaisuudet halkovat läpi yhteiskunnan aineettomien osa-alueiden. (Whitmore ja Harrison 2021, 363–364.) Militarismi tulee nähdä yksinkertaisten arvojen sijaan aineellisina ja ideologisina affekteina eli kehollisesti koettavina ja vahvana sosiaalisena voimana. Tämä yhteys lujittaa sen vaikutusvaltaa, sillä sodasta tulee psykofyysisesti koettua, ja sitä uudelleeneletään kollektiivisten rituaalien ja muistamisaktiiviteettien kautta. Militarismin vahvuus piilee sen affektiivisessä sitovuudessa. (Wegner 2021, 3–4.) Juuri materiaalsen, rituaalisen ja affektiivisen ulottuvuuden tiivis kytkös tekee sodasta niin itsepintaisen osan sosiokulttuurisia tiloja. WTOS-suuntaus auttaa ymmärtämään näitä prosesseja kietomalla materiaalin ja muistot toisiinsa paljastaen niiden odottamattomat ilmaantumispaidat (Whitmore ja Harrison 2021, 364).

Materiaalisen ulottuvuuden lisäksi sodan perintö ja läsnäolo uusiintuvat banaalin nationalismin sivutuotteena. Michael Billigin mukaan banaali nationalismi kuvaa niitä enemmän tai vähemmän arkisia ideologioita tapoja, jotka edesauttavat länsimaisten vakiintuneiden valtioiden uudelleentuottamista. Billig esittää, että kansakunnat liputtavat (*flagging*) eli tuovat itseään ilmi kansalaistensa elämässä hienovaraisesti. Tätä hän havainnollistaa esimerkiksi julkisella paikalla liehuvasta valtionlipusta. Banaalin nationalismin keskiössä ovat kansallisidentiteetit, joista liputusperformanssit vihjailevat. Näin valtiot muistuttavat olemassaolostaan kansakuntana ja turvaavat yhtenäisyytensä jatkuvuutta. Tällainen selustan varmistelu on alitajuista ja niin tuttua, että sitä ei tavallinen kansalainen huomaa, jos hän ei pysähdy miettimään asiaa. (Billig 1995, 6–8.) Vaivihkaisuutensa ja sulautumiskykynsä vuoksi banaali nationalismi on kuin aseveli militarismille ja WTOS-ilmiölle. Niiden toimintamekanismit ja arvot ovat hyvin samankaltaiset, ja ne kykenevät toimimaan yksi yhteen. Sekä militarismi että nationalismi ovat ideologioita, jotka vetoavat yksilöiden psyykeeseen; ne käyttävät surutta hyödyksi ihmisten taipumusta luokitella asioita sisä- ja ulkoryhmiin ja muodostaa viholliskuvia niiden perusteella (Ko ja Powers 2024). Keskeistä niille on myös affektiivisuus ja kokonaisvaltaisuus (Closs Stephens 2016, 192).

WTOS-ilmion tutkimus paljastaa, että sotaa todellakin voidaan käydä ja jatkaa monella eri tapaa, kaikilla rintamilla. Siviilitiloista on tullut yhä enenevässä määrin sotatantereen jatkumo, jossa informaatio sekä propaganda ovat yhtä lailla kaiken kansan nähtävillä. Sotaa ei voida enää nähdä pelkinä taistelutapahtumina, vaan sitä tulee käsitellä inhimillisenä tragediana, jolla on kauaskantoiset seuraukset. WTOS-tutkimuksessa keskitytään kuoleman ja kärsimyksen lisäksi myös elämään sekä yrityksiin jatkaa sitä. Se pyrkii etsimään ja palauttamaan inhimillisen näkemyskonfliktien tutkimukseen. WTOS jakaa vastuuta sodasta valtion- ja armeijajohdon lisäksi tavalliselle kansalle; poliitikot ehkä aloittavat sotia, mutta siviilit mahdollistavat niiden elinvoimaisuuden. (Reeve 2017.)

2.4 Standpoint-teoria

WTOS-suuntauksen kiinnostus kohdistuu sodan epätavanomaisiin näkökulmiin, ja tätä lähtökohtaa tukemaan sopii vaihtoehtoista tiedontuotantoa puoltava *standpoint*-teoria. Feministinen *standpoint*-teorian pohja rakentuu Georg Wilhelm Friedrich Hegelin kehittämän herra-orja-dialektiikan filosofiselle perustalle. Kyseisen dialektiikan on tarkoitus havainnollistaa ihmisen itsetietoisuuden muovautumista sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena, jossa tietoisuus kehittyi itsetietoisuudeksi sen kohdatessa toisen tietoisuuden. (Hegel [1807] 2018, 109–113; Anderson 2022.) Herra-orja-dialektiikan kautta syntyikin ymmärrys siitä, että kaikista mielekkäin sorron ja epäoikeudenmukaisuuden tutkimus tapahtuu orjan näkökulmasta käsin. Feministinen *standpoint*-teoria pitää sisällään ydinidean siitä, että miesten hallitseva sosiaalinen asema vääristää ja yksipuolistaa ymmärrystä todellisuudesta, kun taas naisten alisteinen asema tarjoaa kokonaisvaltaisempia ja todenmukaisempia käsityksiä. (Bowell; Harding 1986, 26.) *Standpoint*-epistemologia koostuu joukosta teesejä, jotka vuorovaikutuksessa toistensa kanssa muodostavat kyseisen teorian ytimen. Niitä yhdistää ajatus siitä, että tietävän toimijan identiteetin muodostavat piirteet voivatkin olla epistemologisesti merkittäviä. Sen mitä yksilö voi tietää, on riippuvainen hänen sosiaaliseen positioonsa keräämistään piirteistä, jotka valtavirtatiede luokittelee episteemisesti merkityksettömiksi. Yksilön sosiaalinen identiteetti on keskeinen hänen episteemisen relevanttiutensa määrittelyssä. (Toole 2021, 338–339.)

Ensimmäinen *standpoint*-teorian teeseistä on nimeltään paikkasidonnaisuuden teesi (*the Situated Knowledge thesis*), ja sitä voisi pitää kyseisen teorian nimikkopremissinä. Sen perusidea on yksinkertaisesti se, että tieto ja tietäminen on sosiaalisesti paikantunutta (Toole 2021, 339; Hartsock 1998, 277–278; Harding 1993, 54–55; Smith 1990, 33; Haraway 1988: 1991, 190). Sosiaalinen sijainti on rakenteellisesti määriteltyä, ja se muokkaa sekä rajoittaa tietämistä ja käsi-

tyksiä tiedosta. Rakenteellisesti määritelty ja valtasuhteiden muovaama sosiaalinen sijainti vaikuttaa yksilöiden kokemuksiin niin materiaalisesti, sosiaalisesti kuin tulkinnallisestikin. (Wylie 2003, 34.) Paikkasidonnaisuuden teesi esittää, että osa tiedonhankinnasta on sosiaalista toimintaa, joten tietomme on aina sosiaalisesti väritynyttä. (Toole 2021, 340–341.)

Briana Toolen käyttämää termistöä lainaten saavuttamisen teesi (*the Achievement thesis*) toimii loogisena jatkona edelliselle paikkasidonnaisuudelle teesille. Jotta paikkasidonnaista tietoa voisi syntyä, on saavutettava ensin sen muodostumisen mahdollistava näkökanta. Näkökannalla ei viitata yksilön fyysiseen sijoittumiseen, vaan samoja haasteita jakavan ryhmän kollektiiviseen kamppailuun. Näkökanta saavutetaan siis tietoisuutta kasvattamalla. Tietoisuuden kasvattaminen pitää sisällään ryhmäytymistä, yhteisten kokemusten tunnistamista ja jakamista sekä kriittisen näkökulman muodostamista niiden pohjalta. (Toole 2024, 411–418; 2021, 341–342.)

Episteemisen etuoikeuden teesissä (*the Epistemic Privilege thesis*) yhdistyvät kaksi aiempaa teesiä, ja sen mukaan episteeminen etulyöntiasema voidaan johtaa marginalisoidusta asemasta ja yhteiskunnallisen vaikutusvallan puutteesta. Toisin sanoen sosiaalisesti heikompiosaiset ovat etuoikeutettuja episteemisesti. Heillä on asemoitumisensa vuoksi mahdollista saavuttaa kaksoistietoisuus ja hyödyntää keräämäänsä informaatiota paremmin. (Toole 2021, 342–343.) Marginaaliin sijoittuminen voi olla epistemologisesti edullista siksi, että se tarjoaa yksilölle tilaisuuden kerätä enemmän tietoa tai kehittää tiettyjä epistemologisia hyveitä ja tapoja eli tehdä heistä todisteellisesti (*evidential*) sekä kognitiivisesti (*cognitive*) ylivertaisen (Toole 2024, 410).

Vahvan objektiivisuuden teesi (*Strong Objectivity*) kiteyttää *stanpoint*-teorian tiedontuotannollisen päämäärän; tuottaa vähemmän vääristynyttä ja kokonaisvaltaisempaa tietoa. Sen mukaan tiedontuotanto on aina sosiaalisesti sijoittunutta, mutta jotkut näistä sosiaalisista sijainneista ovat parempia kuin toiset. (Harding 1993.) Kyseinen ajatus käy suoraan länsimaista tiedontuotannon paradigmaa vastaan, joka arvostaa universaalia ja arvovapaata tiedettä kaiken tietämisen perustana. Länsimainen tiede kärsii vahvasta androsentrisyydestä eli mieskeskeisyydestä, jolle on tyypillistä dualistinen tapa jakaa todellisuus ääripäihin (Harding 1986, 136). Androsentrismi hallitsee epistemologisia käytäntöjä ja ohjaa tutkimuksellisia suuntia, sekä vaikuttaa itse tutkimusten sisältöön ja jopa lopputuloksiin (Hatheway 2018, 29). Juuri tätä historiallista näkökulmavinoumaa *standpoint*-teoreetikot ovat kiinnostuneita haastamaan (Wylie 2003, 26). Nykyinen käsitys objektiivisuudesta nähdään liian heikkona, sillä se ei kykene tunnistamaan andro- ja eurosentrisiä piirteitä olemassa olevista tieteellisistä käytänteistä. (Harding 1995, 333–334.)

Vahva objektiivisuus kulkee käsi kädessä vahvan refleksiivisyyden konseptin kanssa. Vahva refleksiivisyys eli kriittinen paikkatietoisuus on keino tavoitella vahvaa objektiivisuutta, sillä se asettaa tietäjän ja tiedettävän operoimaan samaan todellisuuteen. Sen avulla tiedontuotannon prosesseja ja niiden kulttuurisidonnaisuuksia voidaan arvioida kriittisesti. Näin ollen tiedon subjektista tulee tieteellisten menetelmien näkökulmasta osa tutkittavaa kohdetta. (Harding 1993, 69.)

Edellisten teesien lisäksi omaksi nimikkeekseen voidaan erottaa valtasuhteiden teesi (*Power Relations*). Sen perusideaan on omaksuttu vahvan refleksiivisyyden teema, joten *standpoint*-teoreetikot voivat valtasuhteiden teesin kautta pohtia vallan ja sosiaalisten hierarkioiden vaikutusta tiedontuotantoon. (Gurung 2020, 109.) Valtasuhteet ovat tärkeä aspekti tutkimuksellisesta näkökulmasta, sillä vallankäytöllä on mahti hiljentää sekä luoda epäluottamusta. *Standpoint*-teoria mahdollistaakin keinon paljastaa hiljentävät valtasuhteet sekä antaa tilaisuuden luottamuksen luomiselle, jotta kaikkein haavoittuvimmat voisivat jakaa näkökantansa suomina tietoja. (Crasnow 2009, 191.) Vallan toimintaa voidaan ymmärtää myös paremmin silloin, kun sitä tarkastellaan marginaalista käsin. Näin pystytään osoittamaan ristiriitoja väitetyn ja eletyn välillä. (Gurung 2020, 109.) Teesi tarjoaa myös hallitsevaan ryhmään kuuluville tilaisuuden ja velvollisuuden oman sosiaalisesti paikantuneen tietäjäpositionsa reflektointiin (Hirsch, Olson ja Harding 1995, 193).

Standpoint-teoria on väline, jolla pyritään antamaan ääni sellaisille ihmisille, joilla ei ole aiemmin sitä ollut. Näiden näkökulmien pohjalta syntyy objektiivisempaa tietoa, joka korjaa androsentrisen tieteen vääristymiä. Feministinen *standpoint* luo tiedettä, joka on naisia varten, ei pelkästään naisista. Se kysyy miksi, eikä vain miten. (Harding 1986, 157.) Tämän tutkielman tavoitteena onkin antaa ääni pohjoisen tytöille sellaisen aiheen tiimoilta, jota valtavirtatieteessä on tarkasteltu pitkälti miehisestä näkökulmasta tai uhripositiosta. *Standpoint*-teoreettisissa keskusteluissa harvoin mainitaan erikseen tytöt, vaikka hekin sijoittuvat naisen-kategorian alle. Siksi sen soveltaminen tyttötutkimuksen kontekstissa on erityisen mielenkiintoista, sillä tyttöys on marginaali marginaalin sisällä. Tyttöjen ja naisten näkökannan yhteen linkittämällä voidaan tuoda näkyviin sosiaalisen siirtymävaiheen sekä eletyn kokemuksen dynaamisuutta ja erilaisia ilmenemismuotoja. *Standpoint*-teorian kautta ja sen ohella tutkielmani yhdistyy feministisen tutkimuksen alalajiin eli tyttötutkimukseen.

2.5 Pohjoista tyttötutkimusta

Tyttötutkimus on Suomessa aivan oma monitieteinen alaluokkansa, ja se käsittelee feministisin ottein tyttöyden merkityksiä, rakentumista sekä sen mahdollisuuksia ja rajoituksia (Ojanen 2011, 9–13). Suomessa tyttötutkimus on keskittynyt pitkälti historian alalle, ja painopisteinä sillä ovat olleet kasvatus ja koulutus 1900-luvun yhteiskunnallisten murrosten pyörteissä (Tuomaala 2011, 45). Tyttötutkimuksen tutkimusperinteen mukaan tyttöys on yksilöllinen sekä yhteisöllinen ilmiö, jota toteutetaan sosiaalisten, materiaalisten ja diskursiivisten käytänteiden kautta. Se on sosiaalinen prosessi, joka on koko ajan muutoksessa suhteessa historiaan, paikkaan, ajanjaksoon ja identiteetikategorioihin. Erilaiset tyttönä olemisen tavat myös neuvottelevat keskenään ja ovat vuorovaikutuksessa. Yksilötasolla tytöillä on mahdollisuus vaikuttaa omaan tyttöyden identiteettiinsä, ja tyttönä oleminen onkin sopeutumista ja muuttumista ympäröivän yhteiskunnan mukaan tai sitä vastaan. (Aapola, Gonick ja Harris 2005, 1–4.) Tyttöjen omat kulttuurit ja ulkopuolelta tulevat käsitykset heijastavat ja muokkaavat, mutta myös kyseenlaistavat yhteiskuntien taustalla vaikuttavia sukupuolijärjestelmiä ja laajempia yhteiskunnallisia tapahtumaketjuja. Aina kyse ei ole pelkästään sosiaalisista seikoista, joita tytöt elämänsä alkutaipaleella kohtaavat. Tyttöydellä on lisäksi materiaallinen ulottuvuutensa, joka rajoittaa ja tarjoaa mahdollisuuksia tytön toimijuudelle. (Ojanen 2011, 12–13.)

Tämän tutkielman teoreettisen kehyksen kannalta olennainen tyttötutkimuksen ala on syrjäseutujen tyttöihin kohdistuva tutkimus, jota on tehty muun muassa Itä-Suomessa (ks. Käyhkö 2017; Käyhkö ja Armila 2021), Etelä-Walesissa (ks. Ivinson ja Renold 2013; 2021), Norjassa (ks. Erikson ja Andersen 2023) ja Kanadassa (ks. Cairns 2014). Näissä tutkimuksissa korostuvat vahvasti liikkuvuuden, kasvun ja kotiseudun ahtauden aihepiirit. Lappi ja Saamenmaa on maantieteellisten rajanvetojen ja demografisten seikkojen vuoksi syrjäseutua eli periferiaa. Pohjoiset alueet ovat olleet niin eksoottisia, karuja, köyhiä kuin tarunhohtoisiaakin – riippuen siitä, kuka katsoo, mistä ja minä aikakautena. Lappiin ja siinä sivussa Saamenmaahan on kohdistunut aluepoliittisia ja ylikansallisia strategioita, jotka ovat muokanneet pohjoisen alueidentiteettejä sekä niihin linkittyviä mielikuvia. (Ollila 2008, 84–85.) Tutkimukseni kohdentuu Pohjois-Suomeen, joten se tuottaa tietoa myös syrjäseutujen tyttöjen arjesta ja ajatusmalleista. *Standpointtina* on tällöin pohjoinen, paikallisesta näkökannasta saavutettu tieto, joka leikkaa usean marginaalisen kategorian läpi.

Tutkimuksellisen lähtökohdan muodostavat syrjäseutujen tytöt, joiden ajatuksia tarkastellaan kriittisesti ja feministisellä otteella. Tällainen lähestymistapa keikauttaa tavanomaisen katsantokannan pääläelleen, mille on tyypillistä lähestyä aihetta keskuslähtöisesti ja androsentrisen

tieteen näkökulmasta. Haastattelemillani tytöillä on uniikin asemansa vuoksi paikkakohtaista ja näkökulmarikasta tietoa sotilaallisen vallan vaikutusvallasta Suomen pohjoisilla alueilla. *Standpoint*-perinteen ja WTOS-suuntauksen hengessä on viimein aika antaa pohjoisen tyttöjen itse kertoa elämästään ja näkemyksistään koskien ruohonjuuritason militarisaatiota sekä arjen militarismien ilmenemismuotoja. Tytöt kertovat arkisista asioista, ajatuksista, toiveista, peloista ja tunteista eli eletystä elämästä. Tutkimukseni osoittaa, että tytöt eivät ole passiivisia militarisaation sivustaseuraaajia tai sen uhreja, vaikka he ovat usein näkymättömiä aiheen tiimoilta. He ovat aktiivisia ja tietoisia toimijoita, jotka eivät ole päässeet vielä kertomaan omaa tarinaansa marginaalisen asemansa vuoksi.

3 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Pro gradu -tutkimukseni aineisto koostuu kuuden haastatteluhetkellä 15–18-vuotiaan tytön vastauksista. Heidän tämänhetkinen kotipaikkansa ja arkensa on Lapissa. Haastateltavien tunnistetiedot ikää, sukupuolta ja kotikuntaa lukuun ottamatta ovat pseudonymisoitu ja yleistetty niin, että heitä ei voida suoraan tunnistaa vastauksistaan ilman lisätietoja (Tietosuojavaltuutetun toimisto). Henkilötietojen esittämisessä olen kuitenkin tehnyt pari poikkeusta, jotka perustelen tuonnempana. Haastateltavista käytetään jatkossa peitenimiä, jotka muodostuvat sanasta ”tyttö” ja jostain aakkoskirjaimesta (esim. Tyttö A). Olen päätenyt tähän ratkaisuun, jotta haastateltavien vastaukset voidaan erottaa toisistaan ja niiden sisällöllisestä vertailusta tulisi mielekkäämpää. Haastattelemiä tyttöjä edustavat pientä, mutta moninaista otantaa ikäryhmänsä, sukupuolensa ja asuinpaikkansa väestöstä. Heidän vastaustensa samankaltaisuudet ja eroavaisuudet rakentavat kummatkin omalla tavallaan kuvaa pohjoisen tyttöjen arjessa vaikuttavasta arkisen militarisaation malleista ja ilmenemismuodoista.

Äänen antaminen eli tyttönäkökulmien ja -kulttuurien parrasvaloihin nostaminen on ollut keskeinen piirre tyttötutkimukselle, jota on intersektionaalisen suuntauksen valtavirtaistumisen myötä alettu huomioida yhä laajemmassa mittakaavassa osana laajempia emansipatorisia tavoitteita (Anttila ym. 2011, 136, 162). Tyttöys on moninaista, ja se muodostuu sekä muokkautuu erilaisten kategorioiden ja toimintatapojen ristetessä. Tyttötutkimuksessa pyritäänkin välttämään yleistyksiä ja tunnistamaan myös saman kulttuuriryhmän tyttöjen sisäisiä eroavaisuuksia. Moninaisuuden korostamisen varjopuolena on, että lopputuloksena se laimentaa tutkittavasta ilmiöstä tehtäviä johtopäätöksiä ja tutkijan roolia näiden päätelmien tulkitsijana. (Ojanen 2011, 26–28.) Tutkielmani kannalta järkevintä on todeta jo valmiiksi, että haastattelemiä tyttöjä ovat erilaisia, eikä tutkimusasetelma voi tarjota tyhjentävää kuvaa arjen militarismista. Olenkin kiinnostunut siitä, missä kohtaa tyttöjen äänet resonoivat keskenään.

Oheisessa luettelossa on esiteltyä haastattelemiä tyttöjen iät, asuinkunnat ja tutkielman kannalta olennaiset erityistiedot:

- Tyttö A on 18-vuotias ja asuu Inarin kunnan alueella. Hän on myös saamelastaustainen.
- Tyttö B on myös 18-vuotias ja asuu Kolarin alueella.
- Tyttö C on 16-vuotias ja asuu Kolarin kunnan alueella.
- Tyttö D on 15-vuotias ja asuu Sodankylän alueella. Hän on lisäksi poronhoitaja.
- Tyttö E on 17-vuotias ja asuu Rovaniemen alueella.
- Tyttö F on 17-vuotias ja asuu Rovaniemen alueella.

3.1 Aineiston kuvaus

Pro graduni tutkimuksellinen painopiste on tytöissä, mutta määritelmänä tyttö on suhteellisen epämääräinen ja riippuvainen kontekstista. Tyttö onkin kulttuurinen kategoria. Tyttönä oleminen eli tyttöys on liikkuva, harkinnanvarainen ja neuvoteltavissa oleva historiallis-kulttuurinen prosessi, jolla on erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisidonnaisia ilmenemisen muotoja. Siihen liitetään vahvasti keinotekoisesti ylläpidetyt sukupuoli- jaotukset, jotka ovat syntyneet heteronormatiivisten valtarakenteiden myötä. Tyttöys ei ole pelkästään biologiaan kahlittu elämänvaihe, vaan sillä on moninaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja materiaalisia ulottuvuuksia. (Ojanen 2011, 11–13.) Tyttöien rajausta on aina aika- ja paikkasidonnainen ratkaisu, joka on elänyt naiseuden määrittelmien rinnalla (Tuomaala 2011, 47–49). Tutkimusprosessin alussa olen asettanut tytöille ikäväliksi 15–19-vuotta. Olen tehnyt tämän ratkaisun suomalaiseen yhteiskuntaan ja koulutusjärjestelmään pohjautuen. 15–19-vuotiaat ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta toisen asteen opiskelijoita. Koulutusaste itsessään ei kuitenkaan ole toiminut haastateltavia tyttöjä poisrajaavana tekijänä. Tutkimusaihe on sen verran vaativa, että nuorempien tyttöjen haastattelu ei olisi ollut tutkimusaiheen kannalta relevanttia. Lopulliseksi tutkimusasetelmaksi muodostui 15–18-vuotiaiden tyttöjen haastattelut.

Maantieteellisesti tutkimukseni sijoittuu Lappiin. Niin kuin tytönkin määritelmässä, on Lapiksi kutsutun alueen rajauksessa pari huomioon otettavaa asiaa. Tutkimuksessani Lappi on yhtä kuin Lapin maakunta, joka pitää sisällään 21 erillistä kuntaa (Lapin liitto). Näistä kunnista erityisen tarkastelun alaisiksi pääsevät Rovaniemi, Sodankylä, Inari ja Kolari, sillä haastateltavat tytöt asuvat näiden kuntien alueella. Myös suurin osa sotilaallisesta toiminnasta Lapin maakunnan alueella keskittyy näiden kuntien piiriin, ja tätä käsitellään tarkemmin myöhemmissä luvuissa. Tyttöjen kotikunnat ja varusmieskoulutusta tarjoavat yksiköt on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Pohjois-Suomen kartta, johon on kuvattuna haastateltavien asuinpaikat kunnan nimikkopaikan tarkkuudella ja alueen varusmiesyksiköt vuonna 2026. Kartta: NordNordWest, Licence: [Creative Commons by-sa-3.0 de](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/). *Finland Lapland adm location map.svg*. Lisäykset karttapohjaan: Annika Karjalainen.

Lapin maakunta pitää sisällään myös Suomen puoleisen Saamenmaan (pohj.saam. *Sápmi*, inar. saam. *Säämi*, kolt. saam. *Sää'mjânnam*). Suomen laissa alue tunnustetaan saamelaisten kotiseutualueeksi, ja sen muodostavat Enontekiön, Inarin, Utsjoen kunnat sekä osa Sodankylästä (Oikeusministeriö). Poliittisen korrektiuden ja tieteellisen tarkkuuden nimissä olen tehnyt tutkielmassani erontekoa Saamenmaan ja Lapin maakunnan välillä, sillä se on ollut paikoitellen tarpeellista jo siitä syystä, että osa haastateltavista on saamelaistaustaisia. Lapin maakunta koostuu isolta osin Saamenmaasta. Siihen sovelletaan erityislakeja muun muassa saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon turvaamiseksi ja maankäytön säätelyksi. Pohjois-Suomesta on muodostunut polttopiste militaristiselle toiminnalle (ks. Junka-Aikio 2024), jonka vuoksi rajanveto on tärkeää arkielämääinkin vaikuttavien valtasuhteiden tunnistamiseksi.

Aineistonkeruumenetelmäksi päädyin valitsemaan haastattelun, sillä tutkimusaiheestani on toistaiseksi saatavilla vain vähän materiaalia suomen kielellä. Missään vaiheessa en harkinnut muuta aineistonkeruutapaa, sillä haastattelu tuntui luonnolliselta tavalta lähestyä arkielämää

käsitteleviä teemoja. Tutkimushaastattelun tavoitteena onkin tuottaa monipuolisesti tietoa ja aineistoa, jonka avulla tutkimuskysymykseen voidaan vastata (Hyvärinen, Suoninen ja Vuori 2021). Haastattelun lähtökohtana on se, että jos halutaan tietää ihmisestä jotain, kysytään sitä häneltä itseltään. Haastatteluissa on etuna erityisesti niiden joustavuus ja keskustelunomaisuus, joilla on suuri vaikutus saatuihin vastauksiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Haastattelukysymyksiä suunnitellessani ohjauduin puolistrukturoidun haastattelututkimuksen piiriin. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset suunnitellaan ennakkoon, mutta niiden esittäminen vaihtelee. Vastaajalle puolistrukturoitu haastattelututkimus taas antaa vapaat kädet. (Hyvärinen, Suoninen ja Vuori 2021.) Puolistrukturoitua haastattelua kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Tällöin haastattelijalla on valmiina kysymyksiä, jotka rakentuvat tutkimukselle relevanttien teemojen ympärille. Näitä kysymyksiä tarkennetaan tarvittaessa haastattelun edetessä vuorovaikutuksessa saatujen vastausten kanssa. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.)

Käyttämäni haastattelurunko muodostuu kahdesta osasta: orientoivasta kyselystä ja itse haastattelutilanteesta. Minulla oli perusteltu ennakkoaavistus siitä, että haastateltavani tietävät tutkimusaiheestani vähän tai ei lainkaan. Tästä syystä päädyin kokoamaan lyhyen Google Forms -muotoisen kyselylomakkeen, jonka kysymykset ja yksinkertaiset kyllä ja ei -vastaukset herättelisivät tyttöjen ajatuksia aiheen tiimoilta. Laadullisen tutkimuksen haastatteluissa onkin tiedonkeräämisen kannalta suotavaa antaa vihiä haastattelukysymyksistä ja -aiheista etukäteen vastaajille (Tuomi ja Sarajärvi 2018). Orientoivaan kyselyyn sisältyy kolmetoista kysymystä, joiden vastauksia käytin haastattelutilanteessa ohjaamaan keskustelun suuntaa. Jokaisen lomakekysymyksen alle olen keksinyt tarkentavia kysymyksiä, jotka esitin haastateltaville suhteessa heidän vastauksiinsa. Koska arjessa ilmenevä militarismi koostuu suurimmaksi osaksi pinnan alaisista toiminnoista ja malleista, ovat tarkentavat kysymyksetni tietyllä tapaa johdattelevia. Tämä siksi, että ympäriryöryllä kysymyksillä en olisi saanut haastateltavilta käyttökelpoisia vastauksia, mikä olisi vaikuttanut koko ilmiön analysointimahdollisuuksiin. Haastattelijan vaikutusta ei kuitenkaan nähdä ongelmana laadullisessa haastattelututkimuksessa, sillä se on erottamaton osa tutkimusprosessia (Hyvärinen, Suoninen ja Vuori 2021). Tarkastelen luvussa 3.3. tarkemmin omaa paikantuneisuuttani ja sen vaikutusta tutkimukseeni.

Haastattelut toteutettiin talven 2025–2026 aikana etäyhteyden välityksellä, ja materiaalia kertyi yhteensä noin kuuden tunnin edestä. Tytöistä neljä haastattelin yksilöhaastatteluna ja loput kaksi parihaastatteluna. Koska haastattelin Tytöt E ja F yhdessä parihaastatteluna, heijastuu se heidän vastauksissaan dialogimaisuutena. Tällä on merkitystä joidenkin aineisto-otteiden muotoilun kannalta, jotta sisältö välittyisi kokonaan lukijalle. Aineiston muodostaa siis kuuden tytön haastattelut, jotka on rekrytoitu haastatteluun osittain lumipallo-otannon tavoin. Lumipallo-

otanta on aineistonkokoamisen menetelmä, jossa on yksi tai useampi avainhenkilö, joiden kautta tutkija löytää uusia tiedonantajia. Lumipallon lailla kulkeva keruuprosessi etenee siis ihminen kerrallaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Näin tapahtui pääpiirteittäin graduni aineistonkeruun kohdalla, mutta jouduin itse olemaan se, joka heitteli kuvainnollisia lumipalloja eri suuntiin ja odottaa, että joku ottaa kopin. Tällä tavoin sain tavoitettua ihmisiä, jotka tunsivat tutkimukseni ikä- ja sukupuolihaitariin sopivia haastateltavia. Pari tytöistä on saatu mukaan kouluille lähetetyn tutkimuskutsun kautta, mutta suurin osa on omaa aktiivisen toiminnan tulosta.

Haastateltavien löytäminen ei ollut helppoa, mikä peilautuu heidän lukumääräänsä. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan tavoitella yleistettävyyttä tilastollisessa mielessä, vaan sillä pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä (emt.). Tästä syystä haastateltavien määrästä tuskin muodostuu tieteellisen uskottavuuden ongelmaa. Erityisesti määrällisen tutkimuksen puolella tutkimukseni haastateltavista käytettäisiin nimitystä edustava otos. Tällöin haastattelemani tytöt nimenmukaisesti edustavat ryhmäänsä ominaisuuksiltaan, jonka vuoksi tietyt erityispiirteet eivät saa korostua liiaksi (Tietoarkisto b). Aineiston monipuolisuudesta onkin pitänyt huolta lumipallo-otannan menetelmät ja kiinnostuneiden vähäisyys, jotka ovat omalta osaltaan monipuolistaneet haastateltavien joukkoa ja estäneet suosimisen.

Olen soveltanut pro gradu -tutkielmassani laadullisen tutkimuksen menetelmiä, sillä kyseisen tutkimussuuntauksen piirteistö vastaa tutkimukseni viitekehystä. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat muun muassa epäily itsestään selvästi tiedettyä kohtaan, keskittyminen toimintaan, subjektiivisuuden arvostaminen, asianosaisten omien merkitysten ja tulkintojen korostaminen sekä tutkijan paikan reflektointi. (Juhila 2021 a.) Nämä laadullisen tutkimuksen piirteet sointuvat hyvin yhteen kriittisen militarismitutkimuksen ja feministisen tietoteorian kanssa, sillä niiden avulla voidaan kyseenalaistaa, pohtia ja tulkita arkisen militarismin ilmiötä refleksiivisellä otteella.

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Laadullista analyysia pidetään rakenteeltaan kaksiosaisena. Se koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemiseksi tituleeratuista osista, jotka pohjautuvat valittuihin teoreettis-metodologisiin ratkaisuihin sekä niiden pohjalta tehtyihin tulkintoihin tutkimusaineistosta. (Alasuutari 2011.) Nämä analyysimenetelmät ovat niitä käytännön tapoja, joilla aineistoa käsitellään, eli toisin sanoen tehdään analyysia. Analyysin teko on kaikkea aineiston läpikäymistä

lukemisesta, kuuntelemisesta ja katsomisesta aina erittelemiseen, jäsentämiseen sekä tulkitsemiseen. Laadullista analyysiprosessia ohjaa aina tutkijan toiminta ja valittu tutkimusongelma teoreettisine viitekehysineen. (Günther, Hasanen ja Juhila 2021.)

Sisällönanalyysia kuvataan laadullisen tutkimuksen monitoimityökaluksi. Se on analyysimuodoltaan teoreettisesti sitoutumaton ja suhteellisen joustava mahdollisia tietoteoreettisia lähtökohtia ajatellen. Sisällönanalyysi voi toimia tieteellisenä metodina sekä myös teoreettisena viitekehysinä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Sisällönanalyysin tavoitteena on nimenmukaisesti analysoida tutkimusaineiston sisältöä eli sitä, mistä aineisto kertoo (Vuori 2021). Sillä tähdätään yleiseen ja tiivistettyyn, mutta informatiiviseen kuvaukseen tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi on hyvä väline kaikenlaisten kirjallisten ja auditivisten dokumenttien analysoimiseen, kunhan niistä on tehty puhtaaksi kirjoitettu versio. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Analyysia toteutetaan koodaamalla aineisto systemaattisesti, jossa siitä poimitaan ja nimetään merkityksellisiä elementtejä (Vuori 2021). Toisin sanoen, aineisto pelkistetään käsiteltävään muotoon. Koodausvaiheen jälkeen aineisto ”uudelleen kootaan” niin, että siitä voidaan tehdä uusia tulkintoja ja päätelmiä (Tuomi ja Sarajärvi 2018). Koodattua aineistoa työtetään aikaisempaan kirjallisuuteen ja tutkimukseen tukeutuen (Alasuutari 2011). Aineiston koodaamisen jälkeen aloitetaan varsinainen analyysiosuus, joka voi olla teemoittelua, tyyppittelyä tai luokittelua. Pro gradu -tutkimuksessani analyysi toteutetaan teemoitteluna, jossa aineistosta etsitään toistuvia teemoja ja järjestetään ne aihepiirien mukaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Teemoittelussa tutkimuskysymys ohjaa olennaisten aiheiden paikantamista ja esiin nostamista (Juhila 2021b).

Tutkimukseni kysymyksenasettelu mahdollistaa liikkumatilan sisällönanalyysin eri abstraktion tasoilla. Ulla Graneheim, Britt-Marie Lindgren ja Berit Lundman ovat esittäneet, että sisällönanalyysi voidaan toteuttaa kahdella eri abstraktiotasolla; ensimmäisessä keskitytään kuvaamaan julkituotuja ja ilmeisiä sisältöjä ja toisessa piilevää sisältöä sekä sen tulkintaa (Graneheim, Lindgren ja Lundman 2017, 29–34). Arkinen militarismi on yhteiskunnan rakenteisiin sitoutunutta ja osittain alitajuistakin, joten puhdasoppinen ilmeisten sisältöjen kuvaaminen ei toimisi analyysin kannalta. Tutkielmassani hyödynnän kumpaakin abstraktiotasoa, ja osoitan sen avulla arjen militarismin läpileikkaavuuden haastatettujen tyttöjen elämässä. Etenen analyysissä konkreettisista havainnoista aina rivien välistä luettaviin tulkintoihin. Jotta tämä onnistuisi, vaatii analyysi jonkinlaista teoriaa suunnannäyttäjäksi.

Olen käyttänyt tutkimukseni aineiston analyysissä teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmiä. Teoriaohjaavassa analyysissä teorialla on toissijainen rooli, eikä analyysi pohjaudu suoraan siihen tai niihin. Tällöin aikaisempi tieto ohjaa tutkimusta, mutta tavoitteena ei kuitenkaan

ole todistaa sen toimivuutta, vaan käyttää sitä ajattelun apuvälineenä uusien johtopäätösten tekemiseksi. Teoriaohjaavan analyysin päättelymallista käytetään nimitystä abduktiivinen päätely, jossa aineistolähtöisyyttä ja olemassa olevia teorioita yhdistellään leikkaa-liimaa -tyylillä johtopäätösten vetämiseksi. (Tuomi ja Sarajärvi 2018.) Tunnistan teorian ohjauuden erityisesti haastattelukysymysten sisällössä ja niiden tulokinnassa. Aineistolähtöisyys toteutuu kuitenkin siltä osin, että arjen militarismien ilmenemismuodot ovat teemoiteltu aineistoon eikä valmiiseen teoriaan pohjautuen. Vaikka minulla oli teoriaan pohjaavat haastattelukysymykset valmiina, en voinut mennä takuuseen niihin saatujen vastausten sisällöstä. Pohdin tutkimukseni lähtökohtia ja toteutustapaa tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijapositio

Tutkielmani sisältää joitakin eettisiä kysymyksiä ja säännöksiä, joita tutkimusprosessin edetessä olen joutunut ottamaan huomioon. Tutkimuskohteenani ovat nuoret tytöt, joista osa on alle 18-vuotiaita. Nyrkkisääntönä on, että nuorisotutkimuksessa pätevät pitkälti samat yleiset tutkimuseettiset normit kuin muussakin tieteessä. Nuoria ihmisiä tutkittaessa on kuitenkin ol-tava tarkkana kasvatuksen, vallan ja hallinnan teemoista, jotka monimutkaistavat eettisiä kysymyksiä. (Rutanen ja Vehkalahti 2019, 8.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaiseman ohjeen mukaan 15 vuotta täyttänyt nuori saa omalla päätöksellä osallistua tutkimukseen ilman huoltajan lupaa. Huoltajia on kuitenkin informoitava tutkimuksesta ”jos tutkimusasetelma tai -kysymykset sen sallivat”. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9–10.) Kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat haastatteluhetkellä 15-vuotiaita tai vanhempia, eikä tutkimusasetelmaan liity sellaisia seikkoja, jotka vaatisivat tutkimuseettistä ennakoarviointia.

Moni haastateltavistani kuvasi, että militarismi ja sotilaallisuus ovat heille aiheina täysin vieraista, joten uskon aihepiirin tuntemattomuuden olevan syy sille, miksi minun oli hyvin vaikea saada tyttöjä mukaan tutkimukseeni. Alun perin suunnitelmissani ollut koulujen kautta rekrytointi ei tuottanut niin hyvää tulosta kuin olin ennakoanut, joten kaikki alle 18-vuotiaat haastateltavat on saatu mukaan tutkimukseen puskaradiotyylillä tuttuja kautta. Tutkimusasetelmassa tapahtuneiden muutosten vuoksi olen joutunut joustamaan vanhempien informointi -osuu-desta, sillä byrokraattinen paperisota olisi hankaloittanut haastatteluprosessia ja nostanut tyttöjen kynnystä osallistua. Kyse on yli 15-vuotiaista nuorista, eikä aiheeni käsittele arkaluontoiseksi luokiteltuja teemoja. Tulin samankaltaiseen ratkaisuun tämän eettisen kamppailun osalta kuin Liisa Raevaara omassa tutkimuksessaan – päätös osallistua on nuoren itsensä, ja he olivat haastatteluhetkellä antaneet tietoon perustuvan suostumuksensa (Raevaara 2010, 89–90).

Toinen eettinen kysymys koskee tutkimusaineiston käsittelyä ja esittämistä. Haastatteluihin osallistuneet ovat antaneet suostumuksensa tavoille, joilla heistä kerättyä tietoa ja vastauksia käsitellään sekä säilytetään. Heille kuuluu myös mahdollisuus vetää vastauksensa osittain tai kokonaan pois sekä peruuttaa osallistumisensa, kuten tutkimuseettisten ohjeiden mukaisesti kuuluu (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9). Haastattelututkimusta tehdessä olen väistämättä ollut tekemisissä henkilötietojen kanssa. Henkilötietoja ovat kaikki sellaiset luonnollista henkilöä koskevat tiedot, joista hän on välillisesti tai suoraan tunnistettavissa (emt., 11). Välillisiä tunnistetietoja ovat muun muassa sukupuoli, ikä ja asuinpaikka (Tietosuojavaltuutetun toimisto). Kaikki kuusi tyttöä antoivat suostumuksensa ikänsä julkaisemiseen. Koska Pohjois-Suomen asukasmäärä on pieni ja yhteisöt tiiviitä, olen päättänyt esittää haastateltavien asuinpaikat kuntatason tarkkuudella. Asuinpaikkojen mainitseminen on kuitenkin tieteellisesti perusteltua alueellisten erojen vertailun mahdollistamiseksi ja koska varuskuntien läsnäolo liittyy keskeisesti tutkimusaiheeseen. Muita tunnistamiseen johtavia tietoja olen poistanut tai yleistänyt, mikäli niiden esittäminen on kontekstin kannalta ollut tarpeellista. Myös etninen tausta ja harvinainen ammattinimike ovat (vahvoja) epäsuoria tunnisteteita (Tietoarkisto a). Näissä tapauksissa tytöt itse ovat tuoneet tunnistetiedon ilmi haastattelun aikana ja antaneet selkeän suostumuksensa sen mainitsemiselle kyseisen tiedon olennaisuuden vuoksi.

Tyttötutkimusta tehdessä on oltava tietoinen tutkimuksen tekemisen refleksiivisyydestä ja tutkijapositionista. Tältä osin tyttötutkimuksen metodit limittyvät vahvasti yhteen feministisen tietoteorian kanssa, jossa subjektiiviset lähestymistavat muodostavat objektiivisuuden. Käytännössä se tarkoittaa, että tutkija asemoi itsensä osaksi tieteenalansa tutkimusta ja pohtii oman taustansa sekä uskomustensa vaikutuksia tekemiinsä havaintoihin ja tulkintoihin. (Ojanen 2011, 20–21.) Sandra Harding painottaa kolmen vahvan muodostamaa liittoa, jotka ovat olennaisia osia matkalla kohti vahvan refleksiivisyyden ja objektiivisuuden saavuttamista. Nämä kolme vahvaa ovat refleksiivisyys, objektiivisuus ja menetelmä, ja niiden muodostama side mahdollistaa niiden muokkautumisen rinnakkain. Ne ohjaavat tutkimuksen toteutumista ja vaikuttavat sen tieteellisiin perustuksiin. Suuremman objektiivisuuden saavuttaminen edellyttää vahvempaa ja laajempaa menetelmää, joka taas muodostaa vahvaa refleksiivisyyttä. (Hirsch, Olson ja Harding 1995, 204–205.)

Oma elämänhistoriani ohjannee jonkin verran tutkimuksellisia intressejäni, mutta koen asemoitumiseni olevan silti eduksi tutkimukseni kannalta. Pystyn samaistumaan tutkimuskohteenani olevaan ryhmään, sillä kykenen edelleen jollain tapaa muistelemaan ja refleктоimaan aikamme tyttökulttuuria eli jaettua kokemusmaailmaa. Jaettu kokemusmaailma käsittää muun muassa

käytännöt, kokemukset, elämykset, tiedot ja tunteet, joita tytöt tuottavat yhdessä. Tyttökulttuurit ovat sukupuolittuneita ja aina yhteydessä laajempaan kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin. (Anttila ym. 2011, 136–137.) Olen naiseksi identifioitunut ja sosiaalistunut sukupuoleeni kasvaessani lapsesta aikuiseksi, ja tutkielmani julkaisuhetkellä 23-vuotias. Olen tarpeeksi kaukana ja lähellä samaan aikaan, ja tämä on auttanut esimerkiksi haastattelukysymysten kuraatoinnissa ja vastausten tulkinnassa. Tietenkin tutkimustilanne on aina jollain tapaa epätasa-arvoinen, mikä korostuu nuorisotutkimuksessa erityisesti iän ja institutionaalisen aseman kannalta (Ojanen 2011, 21). Alle kymmenen vuoden ikäerossa suhteessa haastateltaviin on omat etunsa keskustelun sujuvoittamiseksi, mutta olen siitä huolimatta pyrkinyt kiinnittämään huomiota asemaani haastattelua kontrolloivana osapuolena.

Seuraava luku jakautuu neljään eri teemaan, jossa vastaan tutkimuskysymykseen siitä, miten arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä Suomen Lapissa. Nämä teemat on nimetty haastateltavien vastauksista tunnistettujen arjen militarisaation toimintaympäristöjen mukaan. Nämä toimintaympäristöt ovat koti, koulu, vapaa-aika ja mieli, mitkä jakautuvat vielä tarkemmin eri aihepiirien mukaan. Käsittelen ja analysoin edellä mainittuja arkisen militarismin ilmenemiskoikkoja *standpoint*- ja *War Through Other Stuff* -teorioiden näkökulmasta niin, että ne keskustelevat haastatteleamalla keräämiäni aineisto-otteiden kanssa. Löydökset on tarkoituksella aseteltu niin, että ne näyttäytyvät alalukuina arkisen militarismi -pääluvun alla. Tällä asetteluratkaisulla olen halunnut viestiä lukijalle visuaalisesti arkisten militarististen asioiden, käytäntöjen ja ympäristöjen yhteen kietoutumisesta. En ole erottanut arjen militarisaation toimintaympäristöjä omiksi luvuikseen, sillä niitä on tarkasteltava osana kokonaisilmiötä eli arjen militarismia. Ratkaisu mukailee kriittisen militarismitutkimuksen alan käsityksiä arjen militarisaatiosta yhteiskunnan rakenteisiin, instituutioihin ja sosiaalisiin suhteisiin sulautuneena verkostona (ks. esim. Basham 2024; Howell 2018; Kotilainen ja Hast 2024a).

4 Arkinen militarismi – Kertojana pohjoisen tytöt

Tässä luvussa analysoin keräämäni aineiston pohjalta, miten arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä Suomen Lapissa. Kuuden 15–18-vuotiaan tytön haastatteluun perustuen arjen militarismin ilmenemistavat voidaan jakaa neljään eri toimintaympäristöön, jotka yksin ja yhdessä vaikuttavat tyttöjen jokapäiväiseen elämään vaihtelevissa määrin. Arjen militarisaatio tulee ymmärtää sosiaalisten suhteiden ja rakenteiden kautta, jotta sen todellinen vaikutus yksilöön ja yhteiskuntaan voidaan nähdä. Victoria Bashamin mukaan arjen militarisiset mallit voidaan käsitellä kaksisuuntaisena eli sekä tuotettuna että tuottavana ilmiönä. Tällä mahdollistetaan kolmen seikan tiedostaminen, mitkä suuntaavat militarisaation analyysia kohti rikkaampia vastauksia. Ensimmäinen niistä huomioi sosiaalisen ja arkisen työn merkityksen valtion harjoittaman väkivallan tuotannossa, toinen kyseenalaistaa valtion väkivaltamonopolin legitimitettä sekä ainutlaatuisuutta ja kolmas auttaa tunnistamaan antimilitaristisia vastarinnan muotoja yhteisöissä. (Basham 2024, 142–143.) Analyysin läpi kulkee ajatus siitä, että naiset (tai tytöt) eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan valtarakenteiden vuoksi heidänkin keskuudessaan on erilaisia näkökantoja. Täten analyysin lähtökohtana toimii oletus ryhmän sisäisestä diversiteetistä. (Pohlhaus 2002, 286–287; Harding 1991, 178–180.) Kodin, koulun, vapaa-ajan ja mielen toimintaympäristöjen analyysi osoittaa, että tyttöjen kokemukset ovat moninaisia, mutta niistä on mahdollista löytää myös yhteneväisyyksiä.

4.1 Koti

Jokapäiväisessä elämässä termi koti käsitetään fyysiseksi asuinrakennukseksi, jossa yksilö elää. Kotiin liitetään myös assosiaatioita perheestä, kasvuympäristöstä ja kuuluvuudesta. (Cambridge Dictionary.) Laajennetussa merkityksessä koti voi tarkoittaa kokoonpanoltaan säännöllistä tilaa, joka on paikkaan sijoittunut, mutta ei ole välttämättä kiinteä ja pysyvä. Kodilla on myös ajallinen rakenne, joka yhdessä tilan ja siinä asuvien ihmisten kanssa tuottavat esteettisiä ja moraalialueita. (Douglas 1991, 289.) Kotielämä on yleisesti määritelty keskeiseksi osaksi yksityistä elinpiiriä, jossa toteutetaan jokapäiväisen elämän aktiviteetteja, irrottaudutaan ympäröivästä maailmasta ja toteutetaan itseään vapaasti. Yksilön kannalta koti on merkittävä ajankäyttöä, tunteita ja resursseja ohjaava tila. Kotielämän piirissä kietoutuvat yhteen kodin ja perheen ideaali. (Allan ja Crow 1989, 1–3.) Erityisesti kodin perheellisyys on historiallisesti liitetty naisiin ja tyttöihin, vaikka viime vuosikymmenet ovat tuoneet mukanaan muutoksia perhedynamiikkoihin sekä yksityisen ja julkisen elämän rajanvetoihin (Aapola, Gonick ja

Harris 2005, 79–80). Edellä mainittu mielessä pitäen käytän jatkossa termiä koti hyvin anteliaasti viittaamaan niin lähipiiriin ihmissuhteisiin kuin fyysiseen asuinpaikkaankin.

4.1.1 Armeijan läsnäolo

Viime vuosina sotilaallinen toiminta on lisääntynyt huomattavasti Lapissa ja Saamenmaalla (Junka-Aikio 2024). Tästä syystä päätin kysyä haastateltaviltani suoraan, miten sotilaallisuus näkyy heidän omalla kotipaikkakunnallaan. Vastatessaan haastateltavat välittävät myös subjektiivisen ja kokemukseen perustuvan kuvauksen elinpiiristään, joka avaa väylän *standpoint*-teorian soveltamiselle. Tytöt A, D, E ja F tunnistavat selkeästi sotilaallisen toiminnan läsnäolon kotiseudullaan, sillä he asuvat varuskuntien vaikutuspiirissä. He kertovat näkevänsä aika ajoin varusmiehiä sekä Puolustusvoimien ja Rajavartioston kalustoa katukuvassa. Etenkin viikonloppuisin varusmiesten läsnäolo lisääntyy isommissa asutuskeskuksissa. Rovaniemen, Sodankylän ja Ivalon paikkakunnat vastaavat Pohjois-Suomen varusmieskoulutuksesta. Rovaniemelle on sijoitettu osa Jääkäriprikaatista ja Ilmavoimien Lapin lennosto, Sodankylään toinen puolisko Jääkäriprikaatia sekä Ivaloon Lapin rajavartioston alainen rajajääkärikomppania. (Puolustusvoimat; Rajavartiolaitos.) Rovaniemi toimii myös Naton eteentyönnetyn maavoimajoukon (*Forward Land Forces*, FLF) monikansallisen esikuntaosan (*Multinational Staff Element*, MNSE) tukikohtana. Se ja Sodankylä ovat saaneetkin FLF:n varsinaisten taistelujoukkojen yhteishuoltajuuden. (Valtioneuvosto 2026.) Natolla on ollut viime vuosina useita sotaharjoituksia Pohjois-Suomessa, viimeisimpänä *Cold Response 26*, joka on osa Naton pysyvää läsnäoloa ja suorituskykyä pohjoisilla alueilla vahvistavaa *Arctic Sentry*-hanketta (Maavoimat 2026). Tämän tiedon valossa varuskuntien vaikutuspiirissä asuvien tyttöjen vastaukset eivät ole yllättäviä, sillä runsas sotilaallinen toiminta väistämättä näkyy ja kuuluu.

Tyttö A huomauttaa, että sotilaallisella toiminnalla, erityisesti armeijan sotaharjoituksilla, on vaikutusta alueen poronhoitoon:

- (1) -- esimerkiksi ku täällä järjestetään vaikka jotain harjoituksia tuolla metässä, niin sehän vaikuttaa porotalouteen. (Tyttö A)

Hänen toteamustaan tukee poronhoitajana elantonsa tienaaavan Tyttö D:n samansuuntainen kokemus asiasta:

(2) Ainut on se, et niinkö ku mie oon poronhoitaja, ni sitten niinkö tuolla näkky mettässä kaikkia armeijoista jälkiä. Ni semmosia löytyy aina, niinko sieltä niissä paikoissa missä mie ajan ja käyn kattomassa poroja. -- kyllä siellä näkyy kaikkia niitä, missä ne on leiriytyny, ni me ollaan saatettu isän kanssa kerätä sieltä vaikka ruokia, mitä ne on jättäny sinne. -- Naton toiminta vaikuttaa meillä jotenkin, tai siis kesällä, nii meijän pellolle laskeutu vissiin Naton kone. Ja sitten niinkö se on vaa siinä, että silloin ku ne laskeutu, ni ne poltti meijän pellon. (Tyttö D)

Pohjoisessa sotaharjoituksia järjestetään osittain tai kokonaan poronhoitoalueella. Sotilaallisesta toiminnasta on merkittävää haittaa poronhoidolle, jonka seurauksia ovat muun muassa laidunalueiden kunnan heikkeneminen, poronhoitajien ja porojen liikkuvuuden rajoittuminen, poroille aiheutuva stressi, ympäristöön jääneet roskat ja ammussirpaleet sekä niistä tai ammutaharjoituksista seuranneet porojen loukkaantumiset ja kuolemat (Junka-Aikio 2024, 21–22). Näistä lieveilmiöistä Tyttö D:n vastaus kattaa jo pari eli porojen ruokintaan tarkoitettujen peltöjen vahingot, ja maastosta armeijajoukkojen leiripaikoilta löytyvät roskat. Hänen ei tarvitse kuin harjoittaa elinkeinoaan niin vastaan tulee suoraan sotilaallisesta toiminnasta muistuttavia konkreettisia jälkiä.

Tyttö A on saamelaistaustainen ja asuu saamelaisalueella Inarin kunnassa, joten hän nostaa esiin myös yhteisönsä näkökulman osaksi omaansa. Poronhoito on keskeinen osa saamelaiskulttuuria. Se perustuu yhteiseloon poron ja ympäröivän luonnon kanssa, ja poronhoito onkin säilynyt sekä kehittynyt elinkeinona aina näihin päiviin saakka. Poronhoidolla on niin taloudellinen kuin kulttuurinen merkitys saamelaisyhteisölle, sillä se kantaa mukanaan ylisukupolvista ja perinteistä tietoa. Poronhoito on niin moniulotteinen osa saamelaiskulttuuria, että sen vaikutus näkyy jokaisella elämän osa-alueella. (Magga 2024, 10, 14.) Saamelaisuus on osa Tyttö A:n identiteettiä, joten yhteisöön kohdistuvilla asioilla on merkitystä hänen jokapäiväiseen elämänsä:

(3) Täällä on paljon poromiehiä ja kun ollaan saamelaisalueella, ni se on myös meidän yks elinkeino. -- jotenki saamelaisten näkökulmaa ylipäätään tämmösissä asioissa, ni ei ehkä osata huomioida. (Tyttö A)

Kuten Tyttö A on pannut merkille, saamelais- ja poronhoitajanäkökulmat ovat aliedustettuina Puolustusvoimien strategioissa koskien Lapissa ja Saamenmaalla järjestettäviä sotaharjoituksia ja joukkojen liikkuvuutta. Tämä on johtanut siihen, että laissa määrättyjä neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteita on laiminlyöty ja korvauskäytännöt ovat epäselvät. (Junka-Aikio 2025, 81–84.) Tyttöillä A ja D on hallussaan paikkasidonnaista tietoa arkielämästään, sillä he elävät

osana yhteisöjä, joihin militarisaatio vaikuttaa. Kriittisen militarismitutkimuksen näkökulmasta militarisaation mukanaan tuoma ehdoton turvallistamispuhe peittää alleen ”vähemmän tärkeät” asiat niin kutsutun kokonaisturvallisuuden nimissä. Tällöin se tulee jättäneeksi huomiotta sellaiset näkökannat, jotka tuottaisivat todenmukaisempaa ja pluralistisempaa näkemystä pohjoisten alueiden turvallisuudesta. Militarisoitunut asiantuntijuus kertoo tieteellisen kentän yksinäisyydestä, jolla on suora vaikutus kansallisiin käsityksiin sodasta sekä siihen valmistautumisesta ja sodan seurauksista. Sotilaallista toimintaa perustellaan turvallisuudella, joka on subjektiivinen kokemus. (Vastapuu ym. 2024, 43–49.) Sandra Harding on esittänyt, että tiedekin on kaikessa objektiivisuuden tavoittelussaan silti subjektiivista. Se ei ole kuitenkaan kyennyt hyväksymään tätä puolta osaksi epistemologisia valmiuksia, joten tieteen lopullinen objektiivisuus on jäänyt kapeakatseiseksi, vaillinaiseksi ja heikoksi:

Emme tarvitse vähemmän objektiivisia näkemyksiä emmekä subjektiivisia näkemyksiä. Ongelmana on, että meillä on ollut subjektiivisia kertomuksia – tai etnosentrisiä kertomuksia, voisimme kai niitä niiksi kutsua. Vahva objektiivisuus on siis, äärimmäisen yksinkertaisesti sanottuna, oppimista näkemään itsemme niin kuin muut meidät näkevät. (Hirsch, Olson ja Harding 1995, 204. Suomennos oma)

Huomiotta jääminen on siis merkki militarisaatiosta, ja tällä on käytännön seurauksia Tyttöjen A ja D yhteisöille. Militarismilla on tiivis yhteys patriarkaatin lisäksi kapitalistiseen järjestelmään, rodulliseen syrjintään sekä kolonisaatioon, sillä sotilaallinen valta tarvitsee muitakin rakenteellisen alistamisen muotoja mahdollistaakseen ja oikeuttaakseen ylläpitonsa (Vastapuu ym. 2024, 37). Epävarmuuden ilmapiirissä ja kiristyneissä yhteiskunnallisissa tilanteissa intersektiot sekä niiden yhdistelmistä syntyvät taakat rasittavatkin tiettyjä ihmisryhmiä erityisen paljon ja altistavat traumaattisille kokemuksille (Nasution ym. 2025, 60–61).

Tytöt B ja C taas asuvat Kolarin kunnassa, jossa ei ole varuskuntatoimintaa, joten heidän havaintonsa keskittyvät matalamman profiilin sotilaalliseen läsnäoloon:

(4) -- en oo kyllä nähny montaa kertaa muutaku kylän armeijapoikia toki vaatteet päällä kaupassa, mutta en sen kummemmin. (Tyttö B)

(5) -- armeijasta tulevat -- jää aina kaupan pihalle bussilla, kyllä niitä näkyy. -- [sotilasajoneuvoja] näkyy välillä, ajaa ohi. (Tyttö C)

Aineistosta nousee selkeä yhteneväisyys; kaikki tytöistä kertovat armeijaunivormuisten ihmisten näkyvyydestä. Armeijaunivormuilla on ilmeinen käytännöllinen puolensa, mutta niiden on tarkoitus myös lähettää viestejä, joiden merkitys riippuu vastaanottajasta. Yhtenäinen univormu sitoo kantajansa kaltaisiinsa, viestittää yksilön asemasta osana yhteisöä. Armeijaunivormu

erottaa sotilaan siviilistä ulkonäöllisesti, mutta ei täysin sosiaalisesti. Univormun käyttöön liittyy monimutkaisia valta- ja statuskysymyksiä sekä symbolisia koodistoja, jotka välittyvät eri tavalla sisä- ja ulkoryhmäläisille. Tiukan kontrolloitu ja tyylielty pukeutuminen tekee sotilaan, ja tällä tavoitellaan voiman sekä auktoriteetin mielikuvia. Armeijaunivormu vihjaa kantajansa kyvykkyydestä vetää liipaisimesta ja luo katsojalleen vahvoja assosiaatioita sotaan sekä armeijainstitui-tioon. (Achter 2019.) Tästä syystä pelkkä armeijaunivormuisten henkilöiden kohtaaminen arkipäiväisissä tiloissa voidaan liittää arjen militarismiin ilmiöön. Tyttöjen ei tarvitse aktiivisesti ajatella edellä kuvattuja univormun merkityksiä, pelkkä miellelyhtymä riittää, sillä armeijaobjektien yhdistäminen sotaan ei ole kovinkaan suuri ajatusloikka. Alison Howelin termistöä lainaten, ne ovat jo sodankaltaisia ja sodasta johdettuja (Howell 2018). Toistuva mikroaltistuminen sotilaalliselle toiminnalle tietyissä yhteyksissä militarisoi kyseiset tilat asteittain. Rutinoitunut ja arkipäiväistynyt kontakti armeijaa edustaviin tahoihin kasvattaa siviilien toleranssia sietää sotilaallisuutta elinpiirissään ja normalisoi sitä. (Schulzke 2018.)

Nykyaikaisissa kaupunkiympäristöissä armeijan läsnäolo voi olla aineellista tai aineetonta. Sen läsnäolon muodostuminen on seurausta historiallisista, paikallisista ja maantieteellisesti muuttuvista vuorovaikutussuhteista. (Spanu 2023, 2.) Arktisen alueen puolustuksen noustessa päivänpolttavaksi aiheeksi ovat sotilasliikenne ja sen sujuvoittamiseen tähtäävät infrastruktuuri-hankkeet lisääntyneet pohjoisessa (Junka-Aikio 2024, 11). Armeijateknologian siirtyminen siviilitiloihin onkin merkki materiaalisen todellisuuden militarisaatiosta (Enloe 2000, 3). Moni haastatelluista tytöistä mainitseekin ohi ajavat sotilasajoneuvot, joita näkyy heidän elinpiirissään armeijapukuisten ihmisten lisäksi. Tällä on suora yhteys lisääntyneeseen sotilastoimintaan pohjoisessa, jonka voi päätellä muun muassa *Cold Response 26* -tiedotteen vaikutusarviosta: ”Harjoitus toteutetaan pääosin Rovajärven harjoitusalueella, mutta joukot näkyvät liikenteessä myös muualla. Harjoitusjoukot vaikuttavat pohjoisen alueen liikenteeseen erityisesti Rovaniemen, Kemijärven ja Sodankylän alueella ennen harjoituksen alkua sekä sen päättymisen jälkeen.” (Maavoimat 2026.) Kotipaikan läpi ajavien sotilasajoneuvojen synnyttämät mielikuvat ovat samankaltaisia kuin armeijaunivormuilla. Ne normalisoivat armeijan läsnäoloa, mutta luovat myös sodan uhan tunnetta:

(6) -- nousee niskakarvat pystyyn sillee apua, että tuleeko joku tänne kohta vai. (Tyttö F)

Sotilaiden ja armeijan kaluston lisääntyminen katukuvassa on selkeä merkki siviilitilan militarisaatiosta. Sodasta tulee jotakin todellista, kun siitä muistutetaan jatkuvasti eli sitä liputetaan. Liputuksesta pitävät huolta armeijaa symboloivat objektit. Sota alkaa elää niiden kautta konk-

reettisena mahdollisuutena. Militarismi onkin affektiivisesti koettua, mikä mahdollistaa militarististen arvojen liittymisen arkielämään ja niiden uudelleentuotannon jokapäiväisissä toiminnoissa (Zembylas 2023). Tällöin sotaa aletaan käymään toisin keinoin, ja siitä syntyy arkisia militaristisia lieveilmiötä, joissa yhdistyvät kaksi samankaltaisesti menettelevää uusintamisprosessia. Banaali nationalismi (ks. Billig 1995) ja WTOS ovat kummatkin päivittäisessä elämässä opeoivia omaa ideologiansa perusteita uusintavia ilmiöitä. Ensimmäinen näistä uusintaa valtiota ja jälkimmäinen sotaa. Molempia uudelleen luodaan matalan näkyvyyden performansseilla, jotka voivat olla aineellisia tai aineettomia. Valtio samaistetaan usein armeijaan, joten militarismilla on osansa kansallisidentiteetin tuotannossa (Basham 2016, 884). Armeijan läsnäolo tyttöjen kotiseuduilla liputtaa siis sotavoimien olemassaoloa sekä normalisoi presenssillään ja vuorovaiikutuksellaan siviilien kanssa hallinta- ja voimankäyttöoikeuksiaan (Spanu 2023, 5; Ks. myös Bernazzoli ja Flint 2010).

4.1.2 Perhe

Kysyttäessä tytöiltä sotilaallisen toiminnan läheisyyden vaikutuksista heidän elämiinsä, vastasivat kaikki kieltävästi. Vastaustensa perusteella he eivät näytä tunnistavan, että sillä olisi suoraa vaikutusta arkeensa. Melko ehdottomista vastauksista huolimatta moni heistä kuitenkin osaa kertoa yhden tai useamman eri tavan, jolla sotilaallisuus on osittain läsnä yksityisessä tai yhteisöllisessä elinpiirissä. Esimerkiksi Tyttö A:n elämään sotilaallisuus ujuttautuu ihmissuhteiden kautta:

- (7) -- mun poikaystävä on -- suorittamassa varusmiespalvelusta, ni siinä mielessä joo, että lähellä ja jälle -- tulee ehkä mun poikaystävä perheestä -- (Tyttö A)

Suomessa on voimassa asevelvollisuus, jossa ”jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 65 vuotta” joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta (Asevelvollisuuslaki 1439/2007 2 §). Vaikka asevelvollisuus koskee pääasiassa miehiä, on sillä myös vaikutusta muihinkin samaan ikäluokkaan kuuluviin nuoriin. Asetelma havainnollistaa mallia, jossa militarismi välittyy sosiaalisten suhteiden ja arkisten kohtaamisten, kuten perheen ja muiden läheisten ihmissuhteiden kautta. Vaikuttamalla intiimeihin ihmissuhteisiin militarisaatio luo hyväksyntää ja oikeutusta omille arvoilleen. (Dowler 2012, 490.) Asevelvollisuus onkin kätevä epäsuora keino integroida myös lähipiiri totaalisen sotalaitoksen kantaman ulottuviin. Tyttöjen poikaystävät, veljet ja isät joutuvat suorittamaan asepalveluksen, joka vie huomattavan ajanjakson koko perheen elämästä. Tyttöjen roolista tulee kaksijakoinen eli he ovat sekä militarismin kohteita että toimijoita

(Hyde 2017, 195). Muun muassa arkikielessä kuuluva ”inttileski”-narratiivi heijastaa seurustele-
vien tyttöjen tapaa navigoida suhteessa sotalaitoksen sitovuuteen. Niin kutsuttu inttileskeys
näyttäytyykin siviilissä olevan osapuolen tapana militarisoida itsensä osaksi tuota kokemusta.
Ilmiö on ikään kuin pikkusisar sotilaiden vaimoille (ks. emt.). Arkinen militarismi vetää koko per-
heen mukaansa uudelleentuottamaan ja liputtamaan itseään. Esimerkiksi Tyttö F mainitsee
käyneensä veljensä palvelukseen liittyneessä tapahtumassa, oletettavasti sotilasvalassa:

(8) -- mun veli kävi intin, ni sit me menttiin kattoo sen jotai, missä se oli mukana. (Tyttö F)

Perhepiiri on tärkeä osa militarisaatioprosessia, sillä se välittää eteenpäin militarismille omi-
naista uhrauksen pakkoa armeijapalveluksen yhteydessä (ks. luvun 2.2 loppuosa). Armeijan
käymisestä on tullut keskeinen välietappi asevelvollisen nuoren elämässä, johon koko perhe
osallistuu. Affektiivisella tasolla asetelma synnyttää ylpeyden ja jatkuvuuden tunteita, jotka liit-
tyvät muun muassa armeijainstituution ylläpitämään ”mieheksi kasvamisen” retoriikkaan ja so-
tilasperinteeseen (Hockey 2003). Sotilaana olemisesta tulee glorifioitua (Enloe 2004, 219).
Nämä tuntemukset ovat keskeisessä osassa armeija-arvojen ja uhrauksen pakon hyväksynnän
läpi lyömisessä siviilien elämiin (Basham 2016). Tytöt E ja F kertovatkin nähneensä sosiaali-
sessa mediassa päivityksiä vanhemmilta, joiden lapsi suorittaa asepalvelusta. Päivityksistä voi
tunnistaa vastaavaa tunteellisuutta:

(9) -- yleensä ollaa tosi ylpeitä siitä, jos vaikka oma poika on siellä armeijassa, ni sit siitä
laitetaan kuvaa justiinsa joka paikkaan kaikille nähtäväksi. (Tyttö E)

(10) -- niinku joskus tulee just jotain tuttujen kuvia, että meidän Jari-Petteri lähti ar-
meijaan, että tässä on hieno asu siitä. (Tyttö F)

Tyttöjen elämässä heidän lähipiirinsä armeijakokemuksista muodostuu elämäntarinoita. Ne
ovat osa muistelukulttuuria, joka on yksi WTOS-ilmiön toiminta-alusta. ”Inttitarinat” ja niiden
muistelu on militaristisen jatkumon arkinen, näkymätön ilmenemismuoto. (Whitmore ja Harri-
son 2018, 363–364.) Esimerkiksi Tyttö D kertoo viettävänsä paljon aikaa isänsä kanssa poroi-
dalla, ja siellä fyysinen työ sekä sen yhteys pohjoisen luontoon herättää muistoja isän armeija-
ajoista:

(11) -- iskä kertoo kaikkee, niinkö jos sillä tulee niinkö joku, esim pitää ryömiä jostaki
alta, ni sit se saattaa, että -- tulee iha mieleen armeija-ajat, että silloin piti mennä tam-
mösiä, ja kertoo sitte, et mitä siel on tehty ja minkälaista siellä on ollu sillo. (Tyttö D)

Armeijakoulutus on intensiivinen ja kokonaisvaltainen. Sen läpikäyneillä sotilailla muodostuu läheinen side harjoitteluympäristöönsä ja siinä koettuihin fyysisiin ja henkisiin kokemuksiin, joilla on merkitystä sotilasidentiteetin rakentumiselle (Mangold 2025). Jakamalla näitä tunteuksia ja kokemuksia, isä siirtää armeijassa sisäistämiään arvoja sekä muistoja tyttärelleen. Myös sotakokemukset ovat sellaisia, jotka siirtyvät tarinoiden kautta jälkipolville. Tällä on merkitystä sodan muistamisen ja kansallisidentiteetin muovautumisen kannalta. Tarinat menneistä sodista luovat yhteenkuuluvuutta ja antavat merkityksiä ihmiselämille. (Tepora 2015.) Tytöt C, D ja F muistavat keskustelleensa vanhempien sukulaistensa kanssa, joilla on ollut jokin kosketus sotaan elämänsä aikana:

- (12) Joskus keskusteltiin mummin – – tädin kanssa, oli Lotta Svärd -järjestössä mukana ainaki. Ni niistä ollaa joskus puhuttu, mutta siitäki on aika kauan. (Tyttö C)
- (13) Joo, että silloin kun mun ukkivainaja, niin se on kertonu aikoinaan, että niiden talon päältä on menny niinkö venäläisiä helikoptereita. (Tyttö D)
- (14) No mun ukki on eläny sodan jaloissa pienenä lapsena – – Että hänellä on sillee, mitä häneltä oon kuullu, ni se on ollu vähä niinku ainut sillee kosketus sotaan, mitä on ollu sillee mejän perheessä. (Tyttö F)

Haastattelemieni tyttöjen elämässä ei ole aktiivisessa roolissa sodan kokeneita ihmisiä, mutta he ovat tietoisia sukulaisistaan, joiden elämänsä historia kantaa mukanaan viime sotien kaikuja. Kysyttäessä siitä, miten sukulaistensa kokemukset sodasta ovat vaikuttaneet heihin, kuvailee moni tyttö tarinoiden ja keskustelujen kasvattaneen ymmärrystä sekä herättäneen myötätuntoa. He ovat saaneet paremman käsityksen sodan kokeneiden sukulaistensa elämästä ja henkisestä taakasta, jonka sota on aiheuttanut. Erityisen kiinnostava on kuitenkin Tyttö A:n vastaus:

- (15) Ainahan niinku vaikuttaa, ku puhutaan siitä, et ne asiat ja traumat periytyy aina sukupolvelta toiselle vielä tosi pitkään. Niin kyl mä uskon, et ne tietyl tapaa vaikuttaa aina taustalla – – (Tyttö A)

Sodat ja konfliktitilanteet tosiaan aiheuttavat muutoksia ihmisten epigenetiikassa eli geenien ilmenemismuodoissa. Epigeneettiset muutokset voivat vaikuttaa usean sukupolven päähän sotatilanteen päättymishetkestä. Tämä altistaa jälkeläiset muutoksille elinajanodotteeseen, mielen-terveyshäiriöille, mutta myös kasvaneelle resilienssille. (Raza ym. 2023.) Sodan aiheuttamat epigeneettiset muutokset voivat näkyä vielä ainakin kolmen sukupolven päässä (Mulligan ym. 2025). Tytöt ovat sen ikäisiä, että heidän elämässään voisi periaatteessa vielä ilmentyä viime

sotien jäljet syvemmilläkin tasolla. Sota elää siis heillä verenperinnössä, jota vahvistetaan kotona kerrotuilla tarinoilla. Tilanne myötäilee kriittisen militarismitutkimuksennäkemyistä siitä, että sodan ja rauhan aikaa ei voida erottaa toisistaan. Suomalainen yhteiskunta ei ole ehkä koskaan lopettanut sotimista tai sotaan valmistautumista, sillä sen perintö elää muistelukultuurisamme niin vahvana (Vastapuu ym. 2024, 40).

Muistaminen ja sen vastakohtana unohtaminen ovat arkipäiväisiä tapoja uudelleen tuottaa militaristista eetosta, joka on juurruttanut itsensä suomalaiseen historiakulttuuriin ja ottanut siinä keskeisen aseman (Tepora 2015). Nämä arkipäiväiset tavat pönkittävät militarisaation ruumiillista ja emotionaalista kokemusta (Basham 2024b, 143). Sama kokemus välittyy myös materian kautta sodasta muistuttavina artefakteina, jotka periytyvät sukupolvelta toiselle perhepiirin sisällä. Tytöt B ja C kertovat perheensä sota-ajan objektien olevan kotona pidettyjä muistoesineitä tai niin sanottuja perintökalleuksia:

(16) -- muistan kyllä pienenä, että -- oli jotaki sen isän ukin jotaki kirjoja ja muistelmia ja tämmöisiä tallessa -- esimerkiks mun ukki anto mun veljelle jotai hänen semmosia tavaroita ja kirjeitä ja tämmösiä. (Tyttö B)

(17) -- meillä on tuota sodan ajalta, en oo nyt iha varma minkä sodan, mutta just jotain tuoleja, mitä se on tehny ja sit sinne on kaiverrettu päivämääriä ja muita sinne pohjaan. (Tyttö C)

Sota-ajan objektit ovat konkreettisia esineitä, joissa yhdistyvät menneet, nykyiset ja tulevat sodat. Kyseiset objektit voivat olla historiallisia, kuten museoesineet, tai edelleen käytössä ja aktiivisesti läsnä olevia tavaroita. Erityisesti arkiset käyttöesineet ovat sellaisia, jotka voivat kuljettaa mukanaan sotaisia kaikuja, mutta ennen kaikkea ne kertovat tarinaa käyttäjästään ja tavasta, jolla hän toteuttaa toimijuuttaan (Bide 2021, 422). Ne eivät itsessään ole (enää) sotilaallisia, mutta symboliikaltaan sitäkin tärkeämpiä. Pienet arjen esineet, maisemaan sulautuneet objektit ja taiteelliset visiot ovat kaikki tapa käydä toisenlaista sota, muistuttaa alitajuisesti levottomasta historiasta sekä pitää ihmiset varpaillaan.

4.1.3 Päivälliskeskusteluja

Tyttöjen kotien seinien sisäpuolella arki militarisoituu narratiivien välityksellä, olivat ne sitten perheenjäsenten armeijakokemuksia tai isovanhempien sotamuistelmia. Näitä kertomuksia vahvistavat materiaaliset objektit ja erilaiset ympäristöt, jotka pitävät niitä elossa. Perhesuhteen painoarvo nousee haastatteluissa keskeiseen asemaan sotilaallisten arvojen ja perinteiden

vaalijoina. Perheinstituution tarkoituksena on siirtää vallitsevan yhteiskunnan vaatimuksia ja normistoa lapsille ja sosiaalista heidät osaksi sitä (Aapola, Gonick ja Harris, 2005, 80, 84). Jos yhteiskunta on vahvasti militarisoitunut, kuten Suomi on, välittyy sen arvoissa sotakeskeisyys, joka tihkuu myös siviilielämän piiriin (Vastapuu ym. 2024, 49). Tällöin voidaankin puhua kulttuurisesta militarisaatiosta eli tilanteesta, jossa sotilaalliset sävyt värittävät sosiaalisia rakenteita, uskomuksia, arvoja ja identiteettejä (Levy 2024, 303). Tyttöjen kasvatusta saa huomaamatta militaristisia sävyjä. Antti Häkkistä ja Mikko Salasuota lainaten: ”Perheen pöytä on paikka, jossa kulttuuri uusiutuu ja muokkaantuu mutta myös säilyy ja jatkuu. -- Perheen pöytä on myös se paikka, jossa sotaa käydään uudestaan ja uudestaan.” (Häkkinen ja Salasuo 2024, 92.)

Koti on siis elintärkeä sotaa elossa pitävä paikka, jossa sitä uudelleen tuotetaan enemmän tai vähemmän tietoisesti sosiaalisten suhteiden ja sukupuolittuneen työn välityksellä (Basham ja Catignani 2018). Kodin piirissä tytöillä on mahdollisuus osoittaa toimijuutensa suhteessa militaristiseen sosiaaliseen uudelleen tuottamiseen (Hyde 2017). Militarisaatiota voi toki myös vastustaa tai olla ottamatta osaa sen uudelleen tuottamiseen (ks. esim. Enloe 1986). Suurin osa tytöistä kokee, että heidän lähipiirinsä on samalla aaltopituudella koskien ajatuksia sotilaallisesta toiminnasta ja sotilaallisuudesta. Heidän kotiensa piireissä ei ole selkeästi täysin vastakkaisia näkemyksiä. Vastauksista voidaan poimia kunnioituksen teemoja, jotka kohdistuvat veteraaneihin ja maanpuolustukseen. Nämä itsessään ovat asioita, joita militarismi kannustaa romantisoimaan ja arvottamaan kaikista korkeimmalle (Bacevich 2005, 2). Niiden pohjalta on perusteltua päätellä, että oma perhepiiri ja sieltä saatu kasvatusta on perustavanlaatuinen vaikutusväylä arkea militarisoiville prosesseille ja sodalle, joka jatkuu sukupolvesta toiseen. Tarinat sekä muistot kantavat sisällään arvoja ja normeja, joten tytöt omaksuvat ne osaksi elämänsä historiaansa:

(18) -- se on ehkä niinku siirtynyt itellekki, että tottakai kunnioitan ja arvostan, että sillai on kuitenkin kasvatettu. (Tyttö B)

(19) Me aatellaan isän kanssa muutenki nii samallailla, mutta kaikki tietoki on isältä, ni kyl se ajatusmaailmaki sillo armeijasta on aika sama, mikä isällä ollu. (Tyttö D)

Tyttö F tunnistaa kuitenkin lähisuvustaan poikkeavia näkemyksiä erityisesti armeijaan menoon liittyen. Haastattelussaan hän kuvailee joidenkin perheenjäsentensä sukupuolittavia mielipiteitä ja isovanhempiansa ehdottomuutta armeijan käymisestä:

- (20) No mulla tulee ehkä se, että niinku joillaki mun perheenjäsenillä -- on ollu semmonen esim näkemys, että mulla naisena ei kannattas mennä armeijaan. Et varsinki ehkä just, ku sota tulee lähelle ja ne pelkää sitä, että niinku tulis sit jotai tilannetta tai jotai tämmöstä. Et jos ei oo pakko, ni ei kannata. Sit kans meillä on ollu niinku vanhemmilla, isovanhemmilla on ollu tosi tarkka siitä, että pitää mennä armeijaan, eikä sivariin. (Tyttö F)

Tyttö F:n perheenjäsenten lausemat havainnollistavat militaristis-patriarkaalisia näkemyksiä, joista on tulkittavissa huolen ja velvollisuuden tematiikkaa. Militarismi painottaa naisen asemaa suojeltavana kohteena (Enloe 2004, 219). Ei voida sanoa täysin varmasti, ajattelevatko Tyttö F:n perheenjäsenet näin vai haluavatko he vain, että heille läheinen ihminen pysyy turvassa, oli tämän sukupuoli mikä tahansa. Oli kyseessä inhimillinen huoli tai ideologinen näkemys, viesti on kaksinaismoralistinen sukupuolten tasa-arvo-aatteen edessä ja välittää sanomaa naisen paikasta sotatilanteessa. Myös näkemys armeijaan menon välttämättömyydestä juontaa juurensa militarisoidun maskuliinisuuden perusteisiin, joiden mukaan miehen on oltava sotilas ollakseen mies ja täyttääkseen velvollisuutensa isänmaata kohtaan (Hockey 2003; Eichler 2014, 81). Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten militarismi sekoittuu patriarkaalisiin sukupuolirooleihin ja ilmentyy arkisessa puheessa. Patriarkaaliset rakenteet lietsovat omalta osaltaan sotamyönteisiä ajatusmalleja ja ruokkivat sotalaitosta. Sotalaitokset perustuvat militaristisille (ja patriarkaalisille) ihanteille, jotka tarvitsevat tarkasti määriteltyjä sukupuolirooleja oikeuttaakseen toimintansa. (Cockburn ja Enloe 2012, 551–553; Enloe 1986.) Ne ovat yhteyksissä valtiollisiin instituutioihin, jonka vuoksi armeijan vaikutusvalta on suurta läpi yhteiskuntien eri osa-alueiden (Enloe 1986, 26–27).

Tyttö F kuitenkin jatkaa pohdintaansa toteamalla, että hänen vanhempiansa näkemykset sotilaallisista asioista ovat sallivampia kuin iäkkäämmillä sukulaisillaan:

- (21) Mut sitte mun omilla -- vanhemmilla on sillee, että he niinku, he näkevät ne periaatteessa yhtä arvokkaina, et jos sulla on syy, et sä haluat mennä sivariin, ni mikset menis. (Tyttö F)

Muutkin tytöt mainitsevat haastatteluissaan, että heidän perheensä ovat hyvin vapaamielisiä koskien sotilaallisia asioita. Tytöt ovat saaneet tehdä mitä haluavat sekä saaneet rohkaisua perheenjäseniltään esimerkiksi aikeisiinsa mennä armeijaan. Osalla on lähipiirissään naispuolisia henkilöitä, jotka ovat käyneet armeijan. Tämä kielii suomalaisen perheinstituution alati kehittyvästä tasa-arvoistumisesta, joka heijastuu tyttöjen kasvatukseen. Perhedynamiikoiden muuttu-

essa yksityisen ja julkisen elämän sekoittuessa sekä sosiaalisen hyväksyttävyyden rajojen laajetessa tytöt ovat saaneet enemmän liikkumatilaa toimijuudelleen ja itsenäistymiselle (Aapola, Gonick ja Harris 2005, 84–86).

Kodin piirin rajat eivät enää pidä perhettä sisällä ja muuta maailma ulkona, joten arjen militarisaatio saa kurkotettua oksansa perheiden olohuoneisiin myös tositarinoiden muodossa. Haastatteluaineiston perusteella uutiset ovat väline, jolla sota ja tieto siitä saadaan tuotua tyttöjen arkeen. Tyttöjen lähipiirissä keskustellaan sodasta nimittäin juuri uutisten kautta. Moni heistä myös mainitsi sen hetkisten konfliktitilanteiden, kuten Ukrainan, Palestiinan ja Venezuelan, vaikutuksen keskustelujen sisältöön. Sodasta ei muuten aktiivisesti puhuta, mutta se kulkeutuu kotiin ja lähipiiriin tiedotusvälineiden kautta ja nousee sen myötä mielen päälle. Tämä havainnollistaa arkiselle militarismille ominaista sota- ja siviilitilojen hämärtymistä, jolloin sodan varjo ulottaa itsensä näennäisesti rauhan aikaa elävään yhteiskuntaan ja sen eri elämän osa-alueille (Basham 2024b). Vaikka uutiset sodasta olisivat vain tiedottavia, ovat ne elävä ja vaikutusvaltainen reitti WTOS-ilmiölle, sillä niiden kautta luodaan mielikuvia ja oikeutuksia sodalle (Griffin 2010, 7–8). Teoriassa kodin pitäisi olla turvallinen ja ulkomaailman vaikutteilta suojaava tila (Allan ja Crow 1989, 6–7). Sotauutisointi rikkoo tämän turvallisen tilan, jolloin tytöistä tulee epäsuoria sodan kokijoita. Tilanteeseen liittyviä sekä siitä nousevia tunteita ja ajatuksia neuvotellaan vuorovaikutuksessa lähipiiriin, mikä näyttäytyy haastateltavien tapauksessa uutisista keskustelemalla. Tyttöillä (tai läheisillään) on myös mahdollisuus ohjata keskustelua muille urille, mikäli aiheet käyvät liian raskaiksi:

(22) -- on joku kavereista vaikka silleen, että voidaanko vaihtaa aihetta, että ei niinku halua puhua. (Tyttö C)

(23) No kyllä on välillä joutunu esim sanomaan perheessä ja tälleen niinku kaveripiirissä, et pliiis ei puhuta sodasta, ku se alkaa oikeesti ahistamaan jossain kohtaa elämää. (Tyttö F)

Tyttöjen kodin piirissä arkinen militarismi on taustalla oleva asia, mutta se ei tarkoita, etteikö sillä olisi lainkaan vaikutusta. Koti juurruttaa tytöt asuinpaikkaansa ja tuottaa tilan, jossa jokapäiväiset havainnot kohtaavat lähipiirissä kerrotut tarinat sekä toteutetut performanssit luoden toimintaympäristön arkiselle militarismille. Tyttöjen elämät militarisoituvat sosiaalisissa kanssakäymisissä osana suurempia yhteiskunnallisia voimia ja ilmapiiriä, jotka kantavat sisänsään militaristista eetosta. Tämä analyysiluku osoittaa, että militarismi ei ole ovikelloa soittava muukalainen, joka pyytää päästä sisään. Todellisuudessa se istuu jo perheen kahvipöydässä kertomassa tarinoitaan niin arkisen oloisena, ettei kukaan kiinnitä siihen enää huomiota.

4.2 Koulu

Tyttöjen koulukokemuksia tarkastelemalla voidaan saada kokonaisvaltaisempi kuva arjen militarismista, sillä koulu on merkittävä kasvatuksellinen ja sosiaalinen ympäristö lasten ja nuorten elämässä. Suomalaista kouluinstituutiota pidetään yleisesti ottaen puolueettomana ja arvoneutraalina tiedonjakajana sekä -tuottajana, joka luo yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä mahdollisuuksia. Koulutuksella on kuitenkin yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja sukupuolijakoja uusintavia käytänteitä. Kouluympäristö on tyttöjen elämässä keskeinen tila, jossa he sosiaalistuvat, kehittävät identiteettejään ja muodostavat näkemyksiään suhteessa toisiin nuoriin. Kouluihin paikantuva tutkimus tuo esiin tyttöihin kohdistettuja yhteiskunnallisen vallankäytön muotoja. (Käyhkö 2011, 89–90.) Marginalisoidut ryhmät ovat sosiaalisen paikkansa lisäksi erityisen itsetietoisia valtarakenteista ja niiden vaikutuksesta tiedontuotantoon, eli heillä on paikkakohtaista ja materiaalista kokemusperäistä tietoa. Näin he ovat sosiaalisesti valveutuneempia ja kykenevät tuottamaan vaihtoehtoista tietoa sekä haastamaan tieteen paradigmoja. (Kokushkin 2014.) Instituutiona koulu uusintaa sekä tuottaa vallitsevan yhteiskunnan malleja, ja näin ollen pyrkii säilyttämään sen järjestyksen sisäänrakennettuine valuvikoineen. (Käyhkö 2011, 118–119.) Koulut ovatkin päänäyttämöitä lasten ja nuorten indoktrinoinnissa yhteiskuntaan, joka kannattaa sotaa ja sotilaallista voimankäyttöä (Kershner ja Harding 2019, 191). Tätä prosessia ja siihen kytkeytyvää arkista militarismia voidaan lähestyä parhaiten tyttöjen itsensä kertomana.

4.2.1 Muistelua ja rituaaleja

Suurin osa haastateltavista mainitsi sota-aiheiden nousevan esiin osana opetusta. Menneet ja nykyiset sodat ovat tapetilla ainakin historiassa, yhteiskuntaopissa, uskonnossa ja maantiedossa. Osa tytöistä tuo ilmi aika ajoin tapahtuvan opettajajohtoisen ajankohtaisten konfliktitilanteiden, kuten Ukrainan ja Gazan tapahtumien, läpikäynnin opetustilanteissa:

(24) -- kyllähä siellä puhutaan sodista, ja se on tosiaan ajankohtane aihe varsinki Euroopassa ja sitten meille. -- jotku opettajat puhuu esimerkiks Gazan tilanteesta paljon ja tälleen -- (Tyttö A)

(25) -- meillä oli just maantiedossa, ni oli mediaseuranta, ni siinä oli, että voi uutiseks vaikka Ukrainan sodan ja sitte siitä tehä sen seurannan, niitä uutisia kuukauden ajan. (Tyttö C)

- (26) No mä oon nyt just ite niinku uskonnonkurssilla, niin tota siellä oon huomannu, et kyllä me puhutaan vaikka jostain -- ajankohtaisista, et vaikka Gazan niinku tilanteesta on puhuttu, ja niinku toki Ukrainan sodastaki on puhuttu -- (Tyttö E)

Sodista puhuminen ja ajankohtaisten asioiden läpikäynti oppitunneilla ei itsessään ole merkki militarisaatiosta, sillä esimerkiksi lukion opetussuunnitelman perusteissa koulutuksen tavoitteena on, ”että opiskelijalla on mahdollisuus kasvaa sivistyneeksi yhteiskunnan jäseneksi, hankkia muuttuvan toimintaympäristön edellyttämiä tietoja ja taitoja sekä kartuttaa jatkuvan oppimisen taitoja” (OPH-2263-2019, 6.1). Tämän tavoitteen saavuttaminen vaatii siis myös sota-aiheiden ja sotilaallisuuteen liittyvien asioiden läpikäyntiä, sillä ne ovat osa yhteiskuntaa sekä sen toimintaa. Olennaista sen sijaan on, kuka sodasta puhuu, millä lailla ja missä määrin. Mielekkäämpää on keskittyä sodan toisiin ilmenemismuotoihin eli niihin, jotka ovat affektiivisesti ja kehollisesti koettuja, suorita ja epäsuoria tapoja, jolla militaristiset mallit ovat läsnä kouluarjessa (Zembylas 2023).

Ajankohtaisten konfliktitilanteiden lisäksi tyttöjen kouluarjessa ilmenee myös menneiden sotien kaikuja. Historiallisten sotien muistelu ja niihin liittyvät performanssit ovat hyvin tyypillinen nationalistinen sekä militaristinen liputustaktiikka (vrt. Billig 1995), jolla sotaa saadaan käytyä uudestaan ja uudestaan mielikuvien sekä tunteiden tasolla. Kansallisidentiteetti on voimakkaita kehollisia tunteita herättävä elämys, joka nostaa päätään liputusperformanssien seurauksena. Ärsyksenomaisesti se vetoaa tuttuuden ja menneisyyden kokemuksiin. (Closs Stephens 2016, 192.) Sotakin on elävä ilmiö, joka saa voimaa aistillisista ja ruumiillisista kokemuksista, niin pelon ja nöyryytyksen kuin riemun ja voitokkuudenkin tunteista (McSorley 2012, 15). Menneisyyden muistelu ja siihen liitetty toiminta toimii keinona vaikuttaa ihmisryhmien kollektiiviseen tajuntaan niin, että ne hyväksyvät sotilaallisen vallankäytön mallit (Basham 2016, 884). Niillä vedotaan tunteisiin ja pyritään luomaan emotionaalinen side militaristisiin arvoihin. Koulumaailmassa militaristiset performanssit näyttäytyvät esimerkiksi kansallisten juhlapäivien juhlinnassa sekä muistelutilaisuuksissa koulurakennuksen piirissä tai vierailuna muualla sijaitsevilla muistopaikoilla. (Zembylas 2023, 420.) Kouluympäristössä järjestetyt sotilaalliset rituaalit ovat tapa sosiaalistaa nuoret militaristisiin arvoihin, kuten sotilaiden glorifointiin ja välttämättömän uhrauksen retoriikkaan (Basham 2016). Vastaavia performansseja voidaan poimia myös haastateltujen tyttöjen vastauksista. Osa tytöistä kertoo koulujensa järjestävän itsenäisyyspäivänä sankarihaidoilla vierailun, joka on malliesimerkki muisteluperformanssista:

- (27) -- peruskoulussa ku oli -- ni joka itsenäisyyspäivä mentiin sankarihaidoille laskemaan kynttilä. (Tyttö A)

- (28) – kouluarjessa meillä oli, ni ainaki tuota, käytiin sankarihaudoilla itsenäisyyspäivänä edellisessä koulussa, just siellä Kolarissa. (Tyttö C)

Itsenäisyyspäivän ohella sotien muistoa ylläpidetään historiallisten tapahtumien kertaamisella tiettyjen merkkipäivien aikaan. Kuten aiemmin mainittu, arvoiltaan nämä tilanteet eivät ole puhtaasti militaristisia, sillä niillä on oletettavasti pedagoginen päämäärä. Ne lukeutuvat kuitenkin muistelutilaisuuksien piiriin, koska Tytöt E ja F mainitsevat erityisesti kyseisten ”päivänavausten” painottuvan sotahistoriallisiin tapahtumiin:

- (29) – meillä aamunavauksissa varsinki ehkä, jos on vaikka joku ku on meilläkin niinkun päiviä, vaikka joku talvisodan päättymisen päivä tai niinku näitä, jos tämmöne joku merkittävä historiallinen päivä, ni sitte usein sillon on aamunavaus, missä sit kerrotaan siitä tai jotenki puhutaan siitä. (Tyttö E)

- (30) – meillä välillä meidän historianopettajat pitää niinku päivänavauksia, jossa ne kertoo just vanhoista sodista ja yhittää niitä uusiin sotiin ja ne niinku jakaa sillee semmosii valistushetkiä, mitä on välillä ollu. (Tyttö F)

Yhteiset muistelutilaisuudet osoittavat, että konflikteilla on läpileikkaava vaikutus yhteiskunnan materiaalisiin osa-alueisiin, mutta myös jokapäiväisiin immateriaalisiin asioihin (Whitmore ja Harrison 2021, 364). Muisteluperformanssit luovat mielikuvaa siitä, että sodassa kaatuminen on kunniallista, jolla oikeutetaan kyseistä kuolemaa ympäröivät tapahtumaketjut. Nicole Wegnerin sanoin: ”sotaa siis kummallisesti perustellaan diskurssilla, joka asettaa sen loogiset seuraukset (kuolettava ihmiselämän tuho) kunnioituksen arvoisiksi” (Wegner 2021, 2. Suomenoma). Tyttö F kertoo huomanneensa omassa sosiaalisissa ympyröissään sotaa koskevien aiheiden välttelyä:

- (31) Mä oon huomannu, et se on ehkä vähän semmone tabu. Mut sit se on vaa, et ne tiedostetaan, mut niistä ei ehkä, niissä ei ehkä mennä sillee tietyllä tavalla syvemmälle. (Tyttö F)

Militarismien affektiivinen ulottuvuus tekeekin sen päämääristä vaikeamman kohteen arvostelulle, sillä rituaalisilla uudelleentuotoksilla sotilaallisista käytännöistä ja malleista tulee kyseenalaistamattomia. Täten militaristisiin arvoihin kohdistunut kritiikki leimataan epäkunnioittavaksi ja epäisänmaalliseksi. (Emt., 8.) Siten muistelutilaisuuksien ja ”virallisten” sotakeskustelujen ulkopuolella aiheesta saattaa tulla hankalasti käsiteltävä sen voimakkaiden tunnelatausten vuoksi.

4.2.2 Kehollisia kokemuksia

Tyttöjen kertomusten perusteella voidaan tehdä päätelmiä siitä, että heidän kouluympäristöissään sota elää edelleen aktiivisten rituaalien kautta. Tämän lisäksi tutkimusaineistosta nousee esiin koulumaailmassa koetun arkisen militarismen kehollinen ja toiminnallinen ulottuvuus. Sotailaitoksella on pitkä yhteinen historia fyysisen liikunnan, urheilun ja terveystalouden kanssa. Hyvä fyysinen kunto ja terveet elämäntavat ovat olleet keskeisiä kansakunnan rakennuspalikoita, ja niihin on liitetty velvollisuuden ja sosiaalistumisen diskursseja. Kehohanteiden ja fyysisen elinvoiman yhteys sotilaalliseen vahvuuteen ja imagoon on kivenkova. (McSorley 2016, 104–105.) Suomessa koululiikunnalla on historiallisesti ollut sotilaallisia piirteitä. Toisen maailmansodan aikoihin liikunnanopetuksessa alettiin painottamaan maanpuolustuksellisia tarpeita. Tällä oli vaikutusta vielä myöhemminkin, sillä opetuksessa säilyi pitkään kestävyyskunnan ja perusliikuntalajien arvostus sekä kilpailukeskeisyys. (Jääskeläinen 1992, 80.) Monilla liikuntalajeilla on sotilaalliset juuret. Vaikka nykyinen liikunnanopetus on kehittynyt roimasti sotien ajalta, ei sotaa saada täysin pois sodasta johdetuista ja sodankaltaisista asioista. Haastateltujen tyttöjen vastauksissa on kiinnostavia huomioita juuri liikuntatuntien sisällöstä. Kysyin tytöiltä, onko koulun liikuntatunneilla ollut armeijamaisia piirteitä. Vastauksissa toistuivat kolme termiä; kaupunkisota, cooperin-testi ja Move!-testit.

Kaupunkisota on variaatio klassisesta lipunryöstöpelistä, ja sitä voidaan pitää suoraan militaristisena pelinä. Kaupunkisodan kaltaisten pelien on tarkoitus simuloida sotaa kaupunkiympäristössä. Peliin kuuluu jako vastapuoliin, ”ammusten” käyttö ja urbaania arkkitehtuuria mukaileva pelikenttä, jossa on erilaisia esteitä ja rakennelmia. WTOS-tutkimussuuntauksen kautta tarkasteltuna sotaleikit ja -pelit eivät ole pelkästään hauskoja ja interaktiivisia liikuntamuotoja, sillä niiden kautta lapsia ja nuoria siedätetään ja sosiaalistetaan militaristisiin arvoihin. Leikin kautta sota saadaan vaikuttamaan hauskalta, loogiselta ja tarpeelliselta. Sotaa simuloivien pelien ja leikkien viehättävyys piileekin niiden väkivaltaa ja vastakkainasettelua ihannoivassa toimintalogiikassa ja mahdollisuudessa simuloida näitä ilman seurauksia. (Varney 2000.) Useat tytöistä mainitsevatkin kaupunkisodan olleen heille mieluinen peli. Mekanismi on sama kuin sotaleluissa ja -tietokonepeleissä. David Machin ja Theo Van Leeuwen ovat tiivistäneet sotalelujen ja -leikkien perusidean seuraavasti: ”Ne kertovat, miten konflikteja ratkaistaan nykymaailmassa ja miksi. Ja ne tekevät sen tavalla, joka antaa lapsille mahdollisuuden toteuttaa näitä diskursseja ja arvoja leikin kautta ja osallistua niihin [konflikteihin] symbolisesti.” (Machin ja Van Leeuwen 2009, 53–59. Suomenos ja lisäykset omia.) Sodankaltaisten pelien ja leikkien harjoittaminen

uusintaa militaristisia malleja sekä tekee pelaajista samalla niiden kohteita että tuottajia. Näin sota jatkaa elämistä uusien sukupolvien peleissä ja leikeissä.

Cooperin-testi on nykyisin jo osittain historiaan jäänyt tapa mitata oppilaiden kestävyyskuntoa. Testin ideana on juosta 12 minuutissa niin pitkälle kuin ehtii, jonka jälkeen juostua matkaa verrataan juoksijan ikää, sukupuolta ja lajitaustaa vastaavaan taulukkoon. Cooperin testiä ei enää käytetä arvosanojen perusteena, mutta moni haastatelluista tytöistä kertoo silti juosseensa sen osana liikuntatuntien ohjelmistoa. Cooperin testin kehitti alun perin Yhdysvaltojen ilmavoimille työskennellyt tohtori Kenneth Cooper, joka loi harjoituksen mittaamaan sotilaiden maksimaalista kestävyyskuntoa (Farrell 2018). Cooperin testi ja muut kuntotestit perustuvat siihen tosiasiaan, että fyysisesti hyväkuntoiset sotilaat ovat taisteluvälmiimpä, ja tätä taisteluvälmiyttä täytyy seurata sekä vertailla jotenkin (Knapik ja East 2014, 5). Testit ovat siis alkuperältään sotilalliseen käyttöön tarkoitettuja ja näissä konteksteissa tutuksi tulleita, joten miellelyhtymät armeijaan ovat aiheellisia. Armeijaharjoitteiden käyttöönotto siviilissä kierrättää sotilaskurin ja militarististen kehohanteiden malleja, ja tällä vedotaan yksilön vastuuseen terveytensä ylläpidossa ja kehittämisessä. Kyse on enemmänkin yhdessä koetuista kehollisista militarismin kokemuksista kuin ideologisista seikoista. (McSorley 2016.) Todettakoon, että Move!-testit ja vastaavat harjoitteet eivät kuitenkaan valmenna tulevalle sotilasuralle. Niitä käytetään hyvinvointitoimenpiteiden edistämässä, seurannassa ja suunnittelussa (Opetushallitus).

Lasten ja nuorten kehot ovat herkkiä militarisaatiolle, sillä yhteiskuntien nähdään olevan vastuussa heidän hyvinvoinnistaan ja terveydestään, jopa holhoavissa määrin (Burrige ja McSorley 2012). Lapsuuden ja militarismin risteymässä kohtaavat ideat, käytännöt ja materiaallinen todellisuus. Näillä arkisilla asioilla on suuri riski militarisoitua ja normalisoitua sellaisina osaksi lapsuuden kokemusmaailmaa. Lapsuus onkin keskeisenä osana militarististen arvojen uudelleentuotannossa. (Beier ja Tabak 2020.) Vahvasti (uudelleen) militarisoitunut yhteiskunta on taipuvainen siirtämään ihanteensa heihin, sillä terve nuoriso on yhtä kuin vahva kansakunta. Tämä mahdollistaa kulttuurisen ilmapiirin, jossa armeijaan rekrytointi ja sotilasihanteet saavat yhdessä uusliberalistisen terveysihanteiden kanssa kehollisen ja affektiivisen muodon. (Burrige ja McSorley 2012.) Lapsuuden militarististen asioiden ja piirteiden ei siis tarvitse olla suoraan sotaan liitännäisiä taikka edes käynnissä olevan konfliktin läheisyydessä ollakseen vaikuttavia. Militarismin lapsiin ja nuoriin kohdistuva vetoaminen tapahtuu pitkin monimutkaisia reittejä, jotka normalisoivat vaaran tuntua, tietynlaisia performansseja sekä sotamyönteisiä malleja. (Beier ja Tabak 2020.) Täten liikuntatunneista voi tulla tiloja, joissa militarismi kätkeytyy terveyden nimissä liikkumisen taakse ja ilmenee kehon liikkeenä sekä yhteisöllisinä kokemuksina.

4.2.3 Uraohjausta

Armeijan läsnäolo kouluissa on myös aika ajoin konkreettista. Kaikki tytöt muistelivat, että heidän oppilaitoksissaan toisella asteella tai peruskoulussa olisi käynyt esittelijöitä Puolustusvoimilta. Osa heistä ei kuitenkaan muistanut asiaa niin tarkasti, että olisivat voineet kertoa siitä yksityiskohtaisemmin. Tytöt A, B ja C muistelivat kouluissaan pidettyjen esittelyjen olleen osana jonkinlaista ammatinesittelytapahtumaa:

- (32) -- oon kuullu et lvalossa on käyny niiku rajalta tyyppejä, ja sitte [koulussa] oli pari vuotta sitten, ni Maanpuolustuskorkeakoulu kävi. Sieltä kävi kolme kadettia esittelemässä. -- kunta tekee niiku yhteistyötä, et just jos on tämmösii pienimuotosii messuja, missä on yleensä niiku poliisin, tullin ja rajan tyypit esittelemäs. (Tyttö A)
- (33) Itseasiassa joo, meillä kävi viime vuonna -- rajamiehiä ja tulleja ja vähän kaikenlaista käymässä kyllä. -- niillä mun mielestä semmonen, että ne kiertää Lapin alueen niinku kouluja -- Sit siellä oli just ne poliisit ja tullit ja rajavartiotyypit ja ihan kaikki. (Tyttö B)
- (34) No meillä oli -- semmoset päivät, jossa kävi just tulli ja poliisi ja sitte palokunta ja muuta, ja sitte ne esitteli niiden työtä. (Tyttö C)

Sotilashenkilöiden vierailu kouluilla on merkki kouluarjen militarisaatiosta. Koululaitosten ja Puolustusvoimien yhteistyö voidaan nähdä armeijan läsnäolon normalisoimisena ja pyrkimyksenä rekrytoida sotilaita (Kershner ja Harding 2019). Cynthia Enloen mukaan armeijan tunkeutuminen koulumaailmaan kertoo sen tosiasiallisesta hauraudesta ja tarpeesta värvätä uusia alokkaita jopa hieman salavhkaisesti, jotta armeijan legitimizeetti ja vaikutusvalta säilyisi (Enloe 2015, 8). Haastatteluvastauksista on pääteltävissä, että kyseessä onkin ollut jonkinlainen ammatinesittelytapahtuma. Varsinkin toisen asteen oppilaitoksissa uraesittelijät ovat tyypillinen näky korkeakouluihin haun lähestyessä.

Puolustusvoimien kouluvierailuista on saatavilla julkisesti vain hyvin rajallisesti tietoa eli joko mitään virallista ohjeistusta näiden tapahtumien toteutuksesta ei ole tai sitten se ei ole saatavilla julkisesti. Enloe esittää selitykseksi sen, että rekrytointistrategioiden vaikea saatavuus ja salailu on osa armeijan vaikutusvallan kulissien ylläpitoa (emt.) Koska Suomessa on käytössä pakollinen asevelvollisuus miehille, ei näiden tapahtumien ja kurssien pääasiallisena tarkoituksena ole värväys, vaan tiedon levittäminen ja kontaktin saaminen nuorisoon. Tyttöjen kuvaile-

massa tilaisuuksissa ovat olleet läsnä muutkin ”kovan turvallisuuden” alan toimijat, kuten poliisi ja rajavartiolaitos. Sotilaallinen läsnäolo ja sen toiminnan esittely onkin militaristisen turvallisuuden keskeinen performanssi (Vastapuu ym. 2024, 46).

Militaristisen turvallisuuden toimijoiden ruohonjuuritason markkinointi on eräänlaista piilomainontaa, jolla yritetään saada nuoret kiinnostumaan Puolustusvoimien toiminnasta. Tällä tavoin he myös todennäköisemmin hyväksyvät siihen liittyvät militaristiset arvot ja sotilaallisen voimankäytön (Harding ja Kershner 2018, 322–323). Tätä on havaittavissa myös Maanpuolustuskoulutusjärjestön yhteistyössä koulujen kanssa. Maanpuolustuskoulutusjärjestö tarjoaa toisen asteen opiskelijoille valinnaista kurssikokonaisuutta, joka kantaa nimeä Nuorten turvakurssi. Kurssikokonaisuus on hyväksyttävissä lukioiden opintosuorituksiin, ja ainakin viimeisen kuuden vuoden sisällä sitä on tarjottu valinnaisena kurssina myös Rovaniemellä. Nuorten turvakurssi on tarkoitettu 16 vuotta täyttäneille toista astetta opiskeleville nuorille, ja sen keskeisinä tavoitteina on esimerkiksi muistaa Suomen valtiossa toimivat keskeisimmät turvallisuusviranomaiset sekä niiden tehtävät ja roolit pääpiirteittäin. Lisäksi tavoitteena on ymmärtää, mistä voi löytää tarvitsemaansa lisätietoa kokonaisturvallisuudesta ja asepalveluksen suorittamisesta (Maanpuolustuskoulutus.)

Vastapuu ynnä muut (2024, 48–49) ovat muotoilleet kokonaisturvallisuusajattelun ja -kampanjoinnin perusidean niin, että ne korostavat kansalaisten roolia osana väestön toimintakyvyn ja henkisen kriinkestävyyden säilyttämisessä. Kansalaiset esitetäänkin eräänlaisina puolisotilaallisina toimijoina. Kokonaisturvallisuusnäkökulma on militaristinen tapa käsittää turvallisuusvaltiotason voimapolitiikkaan perustuvana, eikä se ota huomioon yksilön turvattomuuden kokemuksia. (Emt.) Myös Nuorten turvakurssien voidaan ajatella valmistavan nuoria edellä kuvatun kaltaiseksi turvallisuustoimijoiksi. Vuonna 2021 Rovaniemellä järjestetyn Lukion turvakurssin esittelytekstissä todetaan suoraan, että sen tavoitteena on ”parantaa lukiolaisten ja toisen asteen opiskelijoiden henkilökohtaisia valmiuksia tunnistaa ja ennakoida turvallisuutta uhkaavia tekijöitä” sekä ”lisätä opiskelijoiden tietämystä Suomen kokonaisturvallisuudesta, viranomaisyhteistyöstä ja maanpuolustuksesta” (Maanpuolustuskoulutus 2021). Turvallisuusuhkien tunnistamiseen valjastetut oppilaat vaikuttavat olevan suoraan kuin syyskuun 11. päivän iskujen jälkeisen Yhdysvaltojen koulujen militarisoinnin oppikirjasta. Nicole Nguyenin mukaan osassa yhdysvaltalaisista kouluista koulutusta on uudelleensuunnattu niin, että oppilaat oppisivat tunnistamaan paremmin kansallisia uhkia ja arvioimaan niiden vaikutusta heidän turvallisuuteensa. Tällä iskostetaan terrorismin pelko nuoriin ja heidät saadaan toimimaan ilmiantajina

epäilyttävälle käytökselle. Olennaista on kuitenkin, että nuoret tuntevat itsensä hyviksi kansalaisiksi, jotta heidät saadaan jatkamaan tätä vahtikoirana oloa arkielämässään. (Nguyen 2018, 30–31.)

Ammatinesittelytilaisuudet eivät toki ole ainoita tapoja, jolla armeijan harmaisiin astumista tai tuon velvollisuuden muuten täyttämistä edistetään kouluarjessa. Esimerkiksi Tyttö C mainitsee yhteiskuntaopin tunnit, joiden aikana on puhuttu eri tavoista toteuttaa tai korvata asepalvelus:

(35) Just jossain yhteiskuntaopissa saatetaan puhua armeijasta ja muista vaihtoehoista. (Tyttö C)

Tyttö B taas kertoo koulunsa ohjaavan viimeistä vuottaan opiskelevia nuoria armeijan vaatimiin terveystarkastuksiin:

(36) – nyt ku oli niinku vikalla vuodella siellä, että nyt on se aika ja poikien pitää mennä tarkastukseen ja toki, jos joku muukin haluaa mennä, ni sitte saa mennä ja semmosta. Siitä niinku mainitaan, ja aletaan niinku valmistautumaan siihen prosessii. (Tyttö B)

Vaikka Suomessa maanpuolustuskoulutus ei ole pakollista, on sen integroituminen kurssikokonaisuuksiin ja ammatinesittelytilaisuuksiin merkki hiljalleen kiihtyvistä kouluympäristön militarisaatiosta. Militaristisen eetoksen kasvu kansalaisyhteiskunnissa on seurausta demokratian korroosiosta, joka mahdollistaa militarististen mallien iskostumisen yhteiskunnan rakenteisiin. Tyypillisiä ”militarisaatioherkkiä” siviilialoja ovat turvallisuus- ja koulutussektorit. Pehmeälle, siviilitiloissa operoivalle militarismille on ominaista pseudo-sotilaalliset teemat, jotka ovat sulautuneet osaksi julkista elämää, erityisesti kulttuurisiin ja poliittisiin malleihin koskien militarisaatioherkkiä aloja. (Grassiani ja Gazit 2025, 40–42. Ks. myös Howell 2018.) Kouluissa harjoitetaan pehmeää militarismia, joka ei ole pelkästään armeijakeskeistä, vaan se ketjuttaa yhteen useita sosiaalisia ulottuvuuksia. Pehmeä militarismi ylläpitää yhtä lailla nationalistisia aatteita, mutta sen siviiliasuisuus ja laajempi levinneisyys yhteiskunnassa hämärtää väkivaltaisia taustaideoita. Tämän kaltainen siviilimilitarismi kouluympäristössä edesauttaa kasvattamaan uusia sukupolvia valveutuneita kokonaisturvallisuutta vaalivia kansalaisia. (Emt.) Pehmeää militarismia voi olla hankala tunnistaa, sillä rajanvedot yleissivistävän opetuksen ja militaristisen eetoksen välillä ovat häilyviä, mikä kertoo omalta osaltaan arkipäiväisen militarismin moniulotteisuudesta. Tyttöjen vastausten perusteella sotilaallisten toimijoiden ja aiheiden läsnäolo toimii prosessinomaisesti, mutta myös kiinnostusta herättävästi. Osa tytöistä onkin sitä mieltä, että sotilaallisten toimijoiden vierailut ovat olleen mielekkäitä ja kiinnostavia.

Kouluissa ilmenevästä arkisesta militarismista voisi jopa käyttää hieman groteskia, mutta kuvaavaa allegoriaa groomauksesta. Vertauskuvalle uskollisesti, jos yhdysvaltalainen koulujen militarisaation malli on suoraan houkutteleva, olisi suomalainen versio siitä viettelevä. Yhdysvaltojen armeijan rekrytointistrategioita on itseasiassa kritisoitu siitä, että ne kohdistavat värväshoukuttelunsa sellaisiin ihmisryhmiin, joilla on rajoittuneet resurssit yhteiskunnassa. Tällainen houkuttelu on ideologista, sillä armeijan sosiaalinen tuki lepää juuri näiden keskimääräistä konservatiivisempien alempien kansanosien hyväksynnän varassa. (Hakola 2018, 1555.) Enloen kehittämien feminististen monitorointikysymysten perusteella Yhdysvallat on valovuosia edellä militarisaatiossa verrattuna Suomeen (ks. Enloe 2004, 221–231). Kun moni yhteiskunnan osa-alue on tiiviisti sidottuna sotavoimiin, ei hienovaraiselle viettelylle ole tarvetta. Suomen kontekstissa sodan ja sotalaitoksen puhtaaksi pesu negatiivisista sota-assosiaatioista ei ole ihan vielä tällä tasolla, joten pehmittäviä toimia tarvitaan militarististen arvojen sisäistämiseksi. Täten helposti militarisoituvien siviilisektoreiden, kuten koulutuksen rooli kasvaa. Sodasta saa ja pitää puhua koulussa, mutta on tärkeää tiedostaa puhujan asema ja välitetyt narratiivit. Tyttöjen antamien vastausten perusteella voidaan päätellä, että arkiset militarisaatioprosessit näyttäytyvät kouluympäristössä affektiivisina ja kehollisina kokemuksina, jotka yhdessä muistelukuluttuurin ja liputusperformanssien kanssa tuottavat kaikukammion militaristisille käytänteille. Arkinen militarismi on myös uraohjaukseen ja opetukseen sisältyvää näennäisen neutraalia tiedonjakamista, mutta rajan ollessa veteen piirretty, on sitä tilaisuuden ja tarpeen tullen helppo venyttää.

4.3 Vapaa-aika

Tyttötutkimuksen alalla on vakiintunut käsitys tyttöjen omasta huoneesta, joka viittasi alun perin kirjaimellisesti tytön makuuhuoneeseen, mutta on sittemmin laajentunut koskemaan laajemmin tyttöjen omia tiloja ja kulttuureja sekä niissä ilmaistuja käytänteitä. Oma tila voi olla siis fyysinen tai abstrakti, ja se muodostuu sosiaalisten käytäntöjen ja paikan risteämäkohdissa. Tyttöjen omat tilat ovat jatkuvassa muutoksessa ja neuvottelujen alaisina niin sisältä kuin ulkoa tulevien vaikutusten ohjaamina. (Anttila ym. 2011, 135–136.) Tyttöjen tilojen sosiaalinen olemus ja paikkasidonaisuus huomioiden ne tarjoavatkin mahdollisuuden vaihtoehtoisen näkökannan luomiseksi sekä sen saavuttamiseen vaadittavien *standpoint*-teorian teesien työstämiselle. Tässä osiossa sovellankin oman tilan määritelmää tyttöjen vapaa-ajalla ilmenevän arjen militarisaation toimintaympäristön tarkempaan rajaamiseen. Tällöin se kattaa selkeät kodin ja koulun piirien ulkopuolelle jäävät elämän osa-alueet. Omassa tilassa tytöillä on enemmän vaikutusmahdollisuuksia, joten toimijuusaspekti korostuu valintamahdollisuuksien myötä.

4.3.1 Populaarikulttuuri

Tiedustellessani haastateltavana olevilta tytöiltä, kuluttavatko he vapaa-ajallaan sotilaallisuuden tai armeijaan liittyvää sisältöä, vastaus on yksiaäninen. Kaikki heistä kuluttavat enemmän tai vähemmän aihepiiriin liittyvää sisältöä. Kuitenkin kulutustottumusten luonne jakaa tytöt kahteen leiriin. Tytöt A, B, E ja F etsiytyvät oma-aloitteisesti sotilaallisten materiaalien, kuten tosi-tv-sarjojen, sotadokumenttien ja videopelien, pariin. Tytöt C ja D ovat passiivisempia kuluttajia, ja heidän vastauksensa keskittyvät elokuvateollisuuden puolelle. Kysymys on selkeästi ikäjakautunut niin, että vanhemmat tytöt kuuluvat monipuolisemmin sotilasmateriaalia kuluttavaan ryhmään. Tämä selittyy elämänvaiheiden ja ikätyypillisten kiinnostuksenkohteiden eroavaisuuksilla. Vastauksista voidaan päätellä, että tyttöjen vapaa-ajalla sotilaalliset teemat nousevat esiin viihdeteollisuuden, tarkemmin mainittuna tv-sarjojen, videopelien ja elokuvien, kautta.

Viihdeteollisuus on populaarikulttuurin materiaalista tuotantoa, ja sillä on ominaista laajalevikisyys, massakulutettavuus sekä helppo saavutettavuus niin käytännössä kuin sisällöllisestikin. Tietyn tekijän, yhtiön, yhteiskunnan ja aikakauden populaarikulttuurin tuotokset heijastavat sisällössään suorasti tai epäsuorasti niille ominaisia normatiivisia ja moraalisia narratiiveja.

Nämä opetukset ovat keskeisiä sosiaalisen todellisuuden rakentumisen ja ihmisten käyttäytymisen kannalta. Populaarikulttuurilla on valta ohjailta massojen mielipiteitä sekä normalisoida toimintaa ja venyttää moraalin rajoja niin hyvässä kuin pahassa. (Farias, Seremani ja Fernández 2021, 211–213.) Keskeistä sille on näennäinen tulkinnanvapaus; kuluttajalle annetaan mahdollisuus tehdä omat tulkintansa teoksesta, mutta tosiasiasa hän tekee niitä jaettujen kulttuuristen käytänteiden läpi. Nämä koodistot ovat aina tiettyjen sosiopoliittishistoriallisten valtarakenteiden värittämiä. (Kelly 2013, 725–726.)

Muun muassa nämä ominaispiirteet tekevät populaarikulttuurista keskeisen vaikutusväylän arjiselle militarismille, sillä viihteellä on valta tuottaa sotilaallisia käytänteitä sekä olla niiden tuottamaa (Davies ja Philpott 2013, 42; Basham 2024b). Viihdeteollisuus on enenevässä määrin kytkenyt itseään sotakoneistoon, jolloin sen tuottama sisältö tukee militaristisia päämääriä ja normalisoi sotavoimien toimintapatteristoa. Voidaan puhua suoraan sotilaallisesta tiedotus- ja suhdetoiminnasta, jolla militaristisia arvoja ja diskursseja syötetään massoille. Tavoitteena on ylläpitää ja oikeuttaa menneitä sekä nykyisiä konflikteja, mutta myös pestä armeijan ja sotilaiden imagoa verestä. (Kelly 2013.) Armeija käyttää populaarikulttuurin tuotoksia sekä sen symboliikkaa houkutellessaan uusia värväytyjiä riveihinsä. Erityisesti nuorten kiinnostuksen saamiseksi se kohdistaa mainontansa kohdeyleisön suosimiin viihdeteollisuuden tuotteisiin, jotta

se saisi itsensä näyttämään mahdollisimman kutsuvalta ja saavutettavalta. (Hakola 2018, 1540–1542.)

Elokuvateollisuus on perinteinen arkisen ja ideologisen militarismin lippulaiva. Elokuvien kautta rakennetaan erityisesti sankari- ja turvallisuuskuvia, jotka kytkeytyvät moraliteetin ja sankaruu- den myytteihin. Nämä myytit ovat elintärkeitä niin militarismille, patriotismille kuin väkivaltaisille miehuuden muodoille. Tyypiesimerkki tästä ovat supersankarielokuvat, joiden hahmot edustavat usein sen hetkisten sotavoimien ihanteita ja tarpeita. Näitä supersankarihahmojen arkkityyppejä luodaan, kierrätetään, sopeutetaan ja brändätään jatkuvasti muuttuvan yhteis- kunnan tarpeisiin. (Crowe 2018, 66, 111–117.) Suomalainen sotaelokuvateollisuus on pitkälti toisen maailmansodan aikaisten tapahtumien ja sankaritekojen tulkitsemista, mikä voidaan nähdä eräänlaisena supersankaritroopin muotona. Eittämättä tunnetuin ja merkittävin suoma- lainen sotaelokuva on Tuntematon sotilas, tarkemmin sanottuna Edvin Laineen ohjaama vuo- den 1955 versio. Sitä on esitetty televisiossa vuodesta 2000 asti säännöllisesti joka itsenäisyys- päivä. Tuntemattoman sotilaan merkityksestä suomalaiselle kulttuurille kertovat alun perin kir- jana ilmestyneestä teoksesta tehdyt kolme elokuvasovitusta, tv-sarjaversio, lukuisat teatteriver- siot, teoksesta inspiroituneet kirjat, uskollinen fanikunta erityisesti somealusta Tumblrissa sekä lähtemätön vaikutus suomen kielen sanontoihin. Tuntemattomasta sotilaasta on tullut osa kan- sallista muistelukulttuuria, ja sen hahmoista suomalaisen sotilaan perikuvia.

Tuntemattoman sotilas on siis kulttuurinen artefakti, joka on osa elävää kulttuuria muinakin päi- vinä kuin itsenäisyyspäivänä. Se on hyvin arkinen populaarikulttuurin teos, jonka kautta sotaa muistellaan ja käsitellään edelleen. Vaikka Väinö Linnan alkuperäisteos kritisoi sotaa, sodan- johtoa ja tahrasi myös tavallisen rivisotilaan runebergiläisen sankarikuvan, muistetaan silti par- haiten Rokan ja Koskelan kaltaiset ihannesotilaat. Tuntematon sotilas -kokonaisuus on kokenut sankariksi lyömisen (*hero-fication*), ja tällä (uudelleen)tuotetaan kansallisidentiteettiä, muiste- taan sodassa tehtyjä uhrauksia ja ennen kaikkea, tehdään kaikesta siihen liittyvästä kyseen- alaistamatonta (Kelly 2013). Tyttö A ja D mainitsevat, että heillä on Tuntematon sotilas katselu- listoillaan. Tyttö A jopa kuvaa teosta itselleen tärkeäksi. Hän on muodostanut henkilökohtaisen perinteen aiheen ympärille:

- (37) – – meillä on mun äidin kanssa semmone perinne ollu parisen vuotta ainakin, että – – katotaan Tuntematon, ja siinä Louhimiehen sarjaversiossa, – – onks siinä viis jak- soa, ja ku itsenäisyyspäivä on joulukuun kuudes, ni me alotetaan joulukuun alusta, käy- dään niinku viis päivää se sarja läpi ja sitte pääpäivänä katotaan tietenki alkuperänen. (Tyttö A)

Tuntemattoman sotilaan kulttuurisesta vaikuttavuudesta ja sen näennäisestä itsestäänselvydestä kertovat Tyttöjen C, E ja F vastaukset, joissa he tunnustuksenaomaisesti toteavat, että eivät ole nähneet kyseistä elokuvaa:

- (38) Ehkä vähän noloa, mutta en oo koskaan kattonu. Pitäis ehkä. -- jos joku kuulee, ni sitte ne on varmaan et ”häh, mitä, etkö oo ikinä kattonu”. (Tyttö C)
- (39) Mä voin kertoa, mä oon nii sivistymätön, että mä en oo nähny sitä koskaan ennen. Se vähä jotenki kyl kalvaa mua. -- must tuntuu, et se ois niinku osa semmosta suomalaista sivistystä. (Tyttö E)
- (40) Me voidaan jakaa tää junttius, ku mä en oo ikinä nähny sitä kokonaan. Mä oon lukenu sen, mut mä en oo nähny sitä leffaa kokonaan. (Tyttö F)
- (41) Okei mä en tienny, et säki oot sivistymätön. (Tyttö E)

Tytöt käyttävät vastauksissaan vahvaa kieltä kuvatessaan Tuntemattoman sotilaan katsomatta jättämistä. He eivät vaikuta ottavan asiaa henkilökohtaisesti, mutta sanavalinnoista voi päätellä, että tyttöjen näkemykset kumpuavat kulttuurisista oletuksista sekä käsityksistä koskien kansallidentiteettiä. Kyse on jaetusta tunnekokemuksesta, johon osaa ottaminen on lähes kansalaisvelvollisuus. Tuntemattoman sotilaan katsominen itsenäisyyspäivänä on kollektiivinen muistelutilaisuus, jossa viime sotien aikaiset menetykset saavat merkityksen yksinkertaisella ja arkisella tavalla. Elokuvana se häivyttää sodan valtiokeskeisen aspektin, ja tuo sen tavallisen ihmisen tasolle. Keskeinen sanoma on: muistakaa, mitä meille tehtiin ja minkä hinnan siitä maksoimme. (Ks. esim. Basham 2016.)

Populaarikulttuuri liputtaa voimapolitiikan puolesta niin, että se esittää sotilaalliset teemat ja elementit arkisessa kontekstissa (Sylvester 2013, 4). Tämä on helpottunut tosi-tv -sarjojen suosion kasvun myötä. Tosi-tv -sarjat ovat dokumenttigenrestä johdannaisia, mutta niiden pääpaino on enemmän viihdyttämisessä kuin sivistämisessä. Tyypillisesti niissä tarjotaan katsojalle mahdollisuus kurkistaa toisten ihmisten elämiin ja seurata heidän toimintaansa jonkin arkisen tai keinotekoisien konseptin ympärillä. Vaikka sarjoissa näytettyjä tilanteita ei aina välttämättä ole käsikirjoitettu, on tuotantotiimin tekemillä teknisillä valinnoilla suuri vaikutus teoksen sanomaan ja sen välittämiin moraaleihin. Tosi-tv on siis sekoitus faktaa ja fiktiota, sillä sen ”totuus” on aina jonkin tahon säätelemää. (Farias, Seremani ja Fernández 2021, 211–212.) Tosi-tv on suosittu ohjelmaformaatti kansainvälisesti, ja myös suomalaisessa tv-tuotannossa se on hyvinvoiva ja tuottoisa genre. *Militainment* eli sotilaallinen viihde tarjoaa siviileille armeijateemoilla

kyllästettyä viihdettä helposti sulatettavassa muodossa, ja viihdyttävien tapa on tehdä se heittämällä joukko julkisuudesta tuttuja henkilöitä tai muita siviilejä sotilastehtävien pariin. Tällaiset ohjelmaformatit tuovat sodan kotisohville siistissä ja samaistuttavassa muodossa, jossa sen aiheuttaman adrenaliiniryöpyyn voi kokea turvallisesti. (Stahl 2010, 72–78, 82.)

Tytöt A ja B kertovat katsoneensa Ylen Naissotilaat-sarjaa, jonka ideana on seurata kameroiden välityksellä vapaaehtoiseen asepalvelukseen astuvien naisten palvelusaikaa. Sarja antaa tosi-tv:n hengessä kurkistusikkunan armeija-ärkeen nuoren naisen näkökulmasta sekä esittelee Puolustusvoimien toimintaa ja palveluspaikkoja. Naissotilaiden kaltainen televisiosarja normalisoi aseellista maanpuolustusta ja tekee sitä näkyvämmäksi. Tytöt A ja B ovat sarjan kohderyhmää eli nuoria, pian armeijaiäkäisiä naisia, joita kiinnostaa asepalvelus. He kertovatkin kuluttavansa kyseisen kaltaista materiaalia tutkimusmiehellä:

(42) -- mä monesti haluan valmistatua tosi hyvin -- niin sit mä oon vaa alkanu keräämään tietoa tavallaa itelle, ja sitte ku ne perustiedot on ollu hallussa, ni sitte on ollukki sillee, että on nii paljo, mitä et tiedä, ja tää on iha sika mielenkiintosta. (Tytö A)

(43) Ehkä just se, että ku pohtii sitä omaa, että onko sinne sopiva tai haluaako mennä, ni siitä näkee sitä reaaliarkea. (Tytö B)

Naissotilaiden kaltainen sarja palvelee suoraan Puolustusvoimien etua, sillä sen avulla saadaan kasvatettua vapaaehtoiseen asepalvelukseen osallistuvien määrää sekä yleistä tukea maanpuolustukselle (Puolustusministeriö 2024, 76). Yksittäisten sotilaiden seuraaminen televisiosarjan kautta on markkinointikikka, jolla sotilasura saadaan näyttämään kilpailukykyiseltä ja henkilökohtaista menestystä lupaavalta kokemukselta. Tätä kautta se pyrkii pitämään yllä miesvahvuuttaan sekä vaikuttamaan houkuttelevalla mahdollisuudelta myös naisille. Samalla se kiillottaa armeijainstituution kilpeä ja liputtaa sotilaitoksen edistyneisyyttä sekä tasa-arvoa. (Hakola 2018.) Naissotilaat-sarja on siis esimerkki Puolustusvoimien rekrytointitaktiikasta, jolla armeijainstituutiota brändätään tavallisille ihmisille sille edullisesta näkökulmasta.

Digiaika on tuonut oman kontribuutionsa sodan normalisoimiseen simuloitujen konfliktin kautta. Suureen suosioon nousseet niin kutsutut ensimmäisen persoonan ammuntapelit (*First Person Shooter*, FPS) lupaavat pelaajalle nimensä mukaisesti aitiopaikan konfliktin keskellä. *Counter Striken* ja *Call of Duty*n kaltaiset ensimmäisen persoonan ammuntapelit ovat suunniteltu niin, että ne ympäröivät pelaajan kokonaisvaltaisella taistelukokemuksella asettaen hänet pelaamaan peliä sotilaan silmin. Tyypillisesti nämä pelit ammentavat kenttensä todellisesta geopolitiittista lokaatioista. (Eken 2016, 143.) Videopelit ovat merkittäviä kulttuurisia artefakteja, joilla

sotaa ja väkivaltaa markkinoidaan yleisölle helpommin sulatettavassa muodossa. Sotateemainen viihde tarjoaa sirkushuveja kansalle ja samalla ajaa agendaa, joka normalisoi militarismia. Väkivallan, kärsimyksen ja julmuuden kaupallistaminen ei palvele pelkästään yhtiöiden ja organisaatioiden kaupallisia etuja, vaan ne edistävät sotilaallisen vallan välttämättömyyden ja pelon diskursseja. Näillä diskursseilla pyritään luomaan kaiken läpäisevä uusi militaristinen arki, jota on vaikea horjuttaa, kyseenalaistaa tai vastustaa. (Godfrey 2022, 662–663.)

Tytöt E ja F tuovat esiin sotateemaisten videopelien todellisuudesta irrallisen tavan ottaa osaa simuloituun konfliktiin, jolloin siitä poistuu seurauksellisuus. Taistelutilanteista tulee steriilejä, eikä moraalikamppailuille tule tarvetta:

(44) Niin seki vaikka, että vaikka niinku peleissä se sun hahmo, ku se kuolee, ni sit se kahen sekunnin päästä syntyy uudelleen. (Tyttö E)

(45) Et just esim, jos se hahmo kuolee, ni se ei oo nii iso asia. Et sitte ei ehkä osaa tietyllä tapaa yhdistää sitä siihen, mitä oikeesti tapahtuu, esim. miltä se oikeesti tuntuis, et se tekee siitä vähän normalisoidun. (Tyttö F)

Sodan visuaalinen kokeminen muuttaa siviilit ensimmäisen persoonan tarkkailijoiksi, jolloin kokemuksesta tulee henkilökohtaista ja voimankäytön sosiaalinen tuki säilyy todennäköisemmin. Evren Eken on esittänyt, että siviilit eivät ole enää sodan passiivisia sivustaseuraaajia, vaan tarkkailijoita, jotka seuraavat ja ottavat kantaa asioihin, mutta ennen kaikkea, he myötäilevät. Videopelit rakentavat suhteen pelaajan ja kansainvälisen politiikan välille narratiiveilla ja mielikuvilla, jotka ohjaavat häntä tulkitsemaan ympäröivää maailmaa niiden läpi. (Eken 2016.) Olisi kuitenkin halpa argumentti väittää, että videopelit itsessään lietsovat siviilejä väkivaltaan. Mutta kuten Tyttö F toteaa, ne tekevät siitä vähintäänkin normalisoidun. Väkivallan speaktaakkelimaisuus ja viihteellistäminen siedättää kuluttajia, jotta sen kaupanpäällisinä tulevia militaristisia arvoja kyseenalaistettaisiin vähemmän. Videopelit madaltavat kynnyistä sotilasidentiteettien ja -toimintatapojen ihailuun ja omaksumiseen, sillä ne hämärtävät kokonaisvaltaisuudellaan tosielämän ja virtuaalimaailman rajoja. (Godfrey 2021.)

Populaarikulttuuri on täten kirjaimellisesti sotaa toisin keinoin. Sodasta ja sotilaallisuudesta tulee koko kansan arkipäiväistä viihdettä, johon yksilöt voivat samaistua. Sotateemainen viihde herättää tunteita niin kansallisesta yhteenkuuluvuudesta, kilpailullisuudesta kuin osallisuudesta. Se ohjaa kuluttajia käyttäytymään ja tulkitsemaan ympäröivää maailmaa tietyllä tavalla sekä olemaan kyseenalaistamatta voiman ja hallinnan äärimmäisiä muotoja tai niiden käyttäjiä.

Faktan ja fiktion rajan häilyessä sodan poikkeavuuden ja julmuuden kuva laimenee suurten ihmisjoukkojen silmien edessä. Sotilaallisuuden mystiikan hallitussa alarajossa se alkaa tuntua jokapäiväiseltä, jopa luonnolliselta itsestäänselvyydeltä. Viihdemateriaalin kohdalla on kaikesta huolimatta mahdollisuus olla kuluttamatta sitä. Kun elokuva, sarja tai pelisessio tulee päätökseensä, aktiivinen sotateemainen materiaali ja sodan simuloiminen jää siihen. Militarisaation ulottuessa aina tyttöjen omaan tilaan asti tämäkin väylä on onnistuttu avaamaan, ja se on tehty sosiaalisen median kautta.

4.3.2 Sosiaalinen media

Sodasta ja sotaan liitännäisistä asioista julkaistavalla mediamateriaalilla on vaikutusta konflikteihin liitettyihin mielikuviin ja asenteisiin sekä niiden saamaan julkiseen tukeen. Tästä syystä kyseisen mediamateriaalin levitykseen, levityksen estämiseen ja manipulointiin kohdistuu valtavasti intressejä. Sodankaltaiselle sisällölle on myös suuri kysyntä sen kieroutuneen ja uteliaisuutta herättävän, speaktaakkelimaisen luonteensa vuoksi. Se on suunniteltu niin, että katsojan mielenkiinto ja materiaalin vaikuttavuus on taattu. (Griffin 2010, 8–9.) Kaikki haastatelluista tytöistä käyttävät sosiaalista mediaa edes jossain määrin. Kysyttäessä siitä, tarjoaako sosiaalinen media heille armeijasisältöä, vastaavat kaikki tytöistä myöntävästi. Tyttö A ja D kertovat hakeutuvansa itse sotilaallisen somemateriaalin pariin joko armeijan toiminnasta tai paikallisuutisista kiinnostuneena:

(46) -- somessa seuraan Maavoimia, Ilmavoimia -- ja sitte Puolustusvoimia ylipäättään. Maanpuolustuskorkeakoulun, niiltä nyt on se Upseeriksi-tili -- ja Ruotuväkeä.
(Tyttö A)

(47) Sitten mä oon kattonu kaikkia siis mitkä liittyy tohon Sodankylän varuskuntaan, nii siellä tulee välissä niinkö päivityksiä. Just Facebookissa näkyy, että valapäivistä jotta, että ja semmosta. (Tyttö D)

Tyttö A:n lisäksi Tytöt B, C, E ja F mainitsevat someissaan tapahtuvan armeijasisällön piikin aina uusien saapumiserien palvelukseen astumisen aikoihin. Moni heistä käyttää somealusta Tiktokia, jossa algoritmit esittävät heille armeijaan valmistautuvien nuorien videoita varustehankinnoista tai tanssitrendejä, joissa varusmiehet poseeraavat maastopuvuissaan. Osa tytöistä kertoo nähneensä sosiaalisessa mediassa lisäksi myös videoita Hornet-lennoista, rauhanturvajista sekä julkaisuja ihan tavallisista armeijan aloittavista nuorista, jotka nuoret itse tai heidän

sukulaisensa ovat jakaneet. Kaikki tytöt kokevat näkemänsä sosiaalisen median sisällön positiivisena, sillä ne pysyvät niin sanotun hyvän mielen sisällön puolella. Materiaalia yhdistää niiden keveys ja humoristisuus.

Sosiaalisen median jokapäiväisyys ja jatkuva läsnäolo ihmisten elämässä tekee siitä toimintalustan myös militarismille. Alan tutkimuksista käy ilmi, että tyypillinen militaristinen somesisältö keskittyy glorifioimaan sotaa ja sotavoimia sekä niiden edustamia arvoja. Sen levikki on kuitenkin epävarmaa suurten massojen keskuudessa, joten militaristista sisältöä kohdistetaan eniten sitä kuluttaviin tahoihin algoritmien avulla. Myös sosiaalisessa mediassa tapahtuva mainonta, kuten esimerkiksi videopeleihin liittyvä, voi olla kyllästetty militaristisilla diskursseilla turvallisuudesta ja arkisesta armeijan läsnäolosta. Militarisoituneesta sosiaalisen median materiaaleista voidaan erotella neljä teemaa, jotka ovat veretön sota (*clean war*), teknofetisismi (*technofetishism*), joukkojen tuki (*support the troops*) sekä oikeamielinen, hyvä ja tarpeellinen (*good, natural and necessary*). Ne vieraannuttavat kuluttajan sodan aiheuttamasta kärsimyksestä, herättävät ihailua sotateknologiaa kohtaan, legitimoivat sotaa ”tavallisten sotilaiden” kautta sekä esittävät armeijan hyväntahtoisena suojelijana. (Jackson ym. 2017; Stahl 2010, 25–30.) Nämä teemat ovat suurelta osin performatiivisia, ja niiden on tarkoitus arkipäiväistää sodankaltainen materiaali helposti ymmärrettävään ja kulutettavaan muotoon. Tyttöjen kuluttamat somesisällöt putoavat kyseisten teemojen piiriin risteten yhden tai useamman kanssa.

Osa tytöistä mainitsee kuitenkin myös negatiivisen sisällön ja avaavat sen herättämiä ajatuksia:

(48) No se on aina vähä, sota on vähä semmone, että voiko siitä oikeen saaha positiivista. -- Mut sitte tietenki käytän myös Tiktokkii, ja mä muistan ensimmäisen kerran, ku tuli silloin Ukrainan sodan alussa vastaan niinkun live, jossa niinku sotilaat kuvas rintamalla, ja se jotenki pysäytti mut -- mulla tuli siitä jotenki tosi iso ahistus ja semmone niinku ”mä en haluu tätä nähä” -- ni kyllä se oli vähän sillee et semmone todellisuustsekki ehkä. (Tyttö A)

(49) -- ehkä silleen kaikki -- niinku oikeesti sillee sotapainotteiset videot jostain, just on ollu joku video, joka on leviny jossai Tiktokissa jostain sodasta, ni se on tullu uutisiin ja sieltä kautta nähny. Ni ei se kovin positiiviselta näytä, et joku kuvaa ja porukkaa kuolee, et niinku ehkä sen kautta se tekee siihen tosi ison kontrastin. Kun on se ilone puoli, että niinku pidetään meidän maasta huoli -- ja sit on se, että kuvataan ja niinku esineellistetään ihminen -- että niinku ”jee se kuoli”! Et niinku -- siinä on tosi iso kontrasti. (Tyttö F)

Tyttöjen A ja F vastaukset kuvastavat sota-aiheiden tunkeutumista heidän omaan tilansa sekä siitä syntyviä kielteisiä tunteita. He selkeästi ovat pohtineet myös sodan moraalista ulottuvuutta, ja sitä, miten todellisuus ei vastaa sellaista kuvaa sotilaallisuudesta, jota he ovat tottuneet näkemään. Sota ei olekaan pelkästään fyysisesti koettu tila, sillä se voidaan kokea myös tunteiden tasolla sekä kokonaisvaltaisena kehollisena tapahtumana (Sylvester 2013, 5–6). Tästä syystä reaaliaikainen konfliktin seuraaminen sosiaalisesta mediasta voi aiheuttaa samanlaisia psykologisia trauman oireita kuin konfliktin keskiössä elävillä. Lisäksi siitä voi seurata epätoivon ja epäilyksen tunnekokemuksia, mutta myös empatiaa ja resilienssin vahvistumista. (University of Utah Health 2022.) Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella jatkuvassa uutisvirrassa kasvavien nuorten tyttöjen näkemyksiä ja kokemuksia. Sosiaalisen median aikakausi on tehnyt maailmasta avoimen niin hyvässä kuin pahassa, ja sillä on merkitystä uuden sukupolven kykyihin navigoida kohti tulevaa.

Tytöt valitsevat kuluttaa sotilaallista materiaalia ja viihdettä erilaisista syistä. Tytöt A ja B lähestyvät asiaa yksilökehityksen näkökulmasta, sillä he vertailevat kuluttamaansa sisältöä suhteessa omiin tavoitteisiinsa elämässä ja henkilökohtaisiin kykyihinsä:

(50) -- mä oon semmonen murehtija, nii sit jotenki mä keksin sen, että armeija on se mun niinku semmone piste, jota kohti mä niinku lähen. (Tyttö A)

(51) -- siitä saa vähän niinku perspektiiviä siihen omaan toimintaan ja tapaan, ja sitä voi sit verrata siihen meininkiin -- (Tyttö B)

Muiden tyttöjen vastaukset ovat moninaisempia ja niistä voidaan poimia mielenkiinnon ja tiedonhalun teemoja. Tytöt D ja E kuuluvat uteliaisiin sotilaallisen sisällön kuluttajiin, jotka haluavat ymmärtää maailmaa eri näkökulmista. Heille se tapahtuu sotilaallisia aiheita käsittelevien elokuvien ja dokumenttien kautta:

(52) Mun mielestä sitä on -- mielenkiinnosta kattoa -- se niinkö jotenki irtaantuu tästä maailmasta, et se on nii erilaista. (Tyttö D)

(53) -- mä katon jotain dokkareita ja tämmösii -- ihan vaa siks, et mä haluan tietää niistä asioista. Just ku mä haluan, et mulla on laaja historiantietäminen ja -tuntemus, et mä pystyn ymmärtämään ihmisiä ja niitten taustoja. (Tyttö F)

Tyttö E suhtautuu kuluttamaansa sisältöön hyvin pragmaattisesti, mutta siitä huolimatta hän tunnistaa peliyhteisössä vallitsevan ilmapiirin, joka kannustaa siihen kuuluvia pelaamaan juuri sotapelejä:

- (54) No ehkä peleistä -- emmä pelaa sitä sen takia, että se ois jotenki mun intohimo niinku sotiminen siinä. -- se on kyllä niinku pelaajien kesken, ni se on tosi sellane niinku vähän niinku oletus, että ne on niitä pelejä, mitä pelataan -- se on jotenki luonnollista, että jos sä pelaat, ni sit sä pelaat niitä sotapelejä. (Tyttö E)

Tutkimusaineiston perusteella tytöt vaikuttavat olevan tietoisia vapaa-ajallaan kuluttamansa tai kuluttamatta jättämänsä materiaalin vaikutuksesta heidän elämiinsä. He käyttävät viihdeteollisuuden tuotteita ja sosiaalista mediaa kosketuspinnan luomiseksi ympäröivään maailmaan pohtiessaan omaa paikkaansa ja yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia. Tässä luvussa on nostettu esiin tyttöjen omassa tilassa konkreettisesti ilmeneviä asioita, joilla on merkitystä heidän näkemyksiinsä niin yksilö- kuin yhteiskunnallisella tasolla. Sodasta johdetut ja sen kaltaiset asiat ovat keskeisessä roolissa konfliktikokemusten ymmärtämisessä, uudelleentulkinnassa ja muistamisessa (Whitmore ja Harrison 2021, 363). Antamiensa vastausten perusteella tyttöjen vapaa-ajalla ilmenevä arkinen militarismi läpäisee heidän oman tilansa näyttöpäätteiden kautta, oli kyseessä sitten televisio, tietokone tai puhelin. Sotaa käydään digiaikana myös muualla kuin taistelukentillä, jolloin kenestä tahansa voi tulla siihen osallinen, kuten tyttöjen vastauksista johdetut populaarikulttuurin ja sosiaalisen median esimerkit ovat sen osoittaneet. Kun sotilaalliset käytännöt alkavat toistua kodissa, koulussa sekä vapaa-ajalla oman tilan piirissä säännöllisen epäsäännöllisellä tahdilla, on niillä väistämättä vaikutus tyttöjen toimintaan ja ajattelutapoihin.

4.4 Mieli

Vastapuu ynnä muut (2024, 53–54) ovat todenneet, että militarisaatio on pitkälti arkista mielen militarisaatiota, jolle on mahdotonta olla immuuni. Mielen militarisaatiosta tekee voittamattoman sen kietoutuminen arkisiin käytänteisiin, tapoihin ja normeihin. Mielen militarisoituminen voi ilmetä affektiivisina koko kehon psykofyysisinä kokemuksina, tajuntaan iskostuneiden mallien aktivoitumisena sekä niiden purkamisena erilaisiin konkreettisiin tai symbolisiin toimiin. Kun mieli militarisoituu tai sen mallit aktivoituvat, siirtyy ihminen eräänlaiseen hälytystilaan ja ajatuksista tekoihin. Mielen toimintapiiri arkisen militarisaation ilmenemispaikkana on sotilaallisten käytänteiden uudentamisen ja vastustamisen keskeinen tila. (Emt.; ks. myös Hast ym. 2024.) Mieli käsittää tässä yhteydessä kaiken tunteista ajatuksiin ja niiden siirtämisen toiminnaksi. Kun koti, koulu ja vapaa-aika kyllästetään sodankaltaisilla teemoilla ja toimilla, neuvotellaan niihin suhtautumista juuri mielen tasolla.

4.4.1 Tunteet

Kysyttäessä haastateltavilta mielipiteitä lisääntyvästä sotilaallisesta toiminnasta Lapissa, Tytöt A, B ja D jakavat samankaltaisia näkemyksiä aiheen tiimoilta. Heidän vastauksiaan yhdistää yleinen näkemys siitä, että sotilaallinen läsnäolo heidän kotipaikkojensa ympärillä on hyvä asia. Tytöt kokevat Suomen puolustuksen tärkeänä ja turvaa luovana toimintana. Esimerkiksi Tyttö A painottaa Lapin alueen olennaisuutta osana valtakunnan rajojen puolustamista:

(55) Jos me halutaa Suomea puolustaa, niin Lappi on iso osa Suomea. (Tyttö A)

Suomen pohjoiset alueet on tyypillisesti sivuutettu, sillä kasvukeskuksista katsottuna niiden kehityksen nähdään olevan laskusuhdanteessa. Tätä vaikutelmaa pidetään yllä mielikuvilla sekä kielikuvilla syrjäisestä ja takapajuisesta pohjoisesta. (Lanas, Rautio ja Syrjala 2013, 385–388.) Kansallisten ja kansainvälisten narratiivien vaihtuessa pohjoisesta arktiseen ja kyseisten alueiden muuttuessa geopoliittisesti tärkeiksi, kohdistuu pohjoisille leveyspiireille lisää militaristista toimintaa (ks. esim. Junka-Aikio 2024). Lisääntyvän toiminnan perustelemiseksi on olennaista saada paikalliset ihmiset hyväksymään sotilaallinen läsnäolo. Useamman haastatellun tytön mielipiteestä käy ensimmäiseksi ilmi näkemys Lapin varustamisen tärkeydestä geopoliittisena peliliikkeenä, jolla turvataan pohjoiset raja-alueet. Moni heistä kuitenkin jatkaa sitten puheenvuoroaan pohtien ”mutta”. Esimerkiksi Tyttöissä E ja F sotilaallisen toiminnan lisääntyminen aiheuttaa ristiriitaisia tunteita, joissa vuorottelevat turvallisuuden ja turvattomuuden tunnetilat. Heidän käymästä dialogista selviää, että sotilaallinen toiminta kotikulmilla koetaan sekä turvallisenä että uhkaavana, sillä se muistuttaa sotavoimien tarpeellisuudesta:

(56) -- se on just vähän ristiriitasta, että tuokse niinku enemmän turvaa vai onkse enemmän semmone pelottava asia, että onha se vähä pelottava. (Tyttö E)

(57) -- Mutta sit samaan aikaan, ku on se tietosuus, et meillä on hyvä armeija, joka pitää niinku sillee, et meillä on oikeesti on resursseja, on kaikkii sotilaita ja tälle, et niinku kyl se on samaan aikaan ehkä kasvattaa sitä turvallisuudentunnetta. -- (Tyttö F)

(58) Jep, just siinä on se jotenki niinku turvallisuuden ja vähä sit kuitenkin semmose uhkaavuuden sekoitus. Että toisaalta hyvä vaikka, just vaikka niinku Nato, ni hyvä, että niillä on harjotuksia täällä, mut sitte samaan aikaan se on just, että aika pelottavaa, että niillä pitää olla nytte harjotuksia täällä. (Tyttö E)

Tyttö A esittää pohdintoja pohjoisen Suomen militarisoitumisesta myös saamelaisyhteisön näkökulmasta. Hänen mielestään rauhan aikana sotilaallisessa toiminnassa tulisi ottaa huomioon paikallisten ihmisten olemassaolo ja näkökulmat huomioon:

- (59) Mut sitte justiin se, että koska mä oon saamelainen ja tää on saamelaisaluetta ja tää on niinku pyhää -- niin pitää -- varsinki rauhanaikana, ni pitää ottaa myös meijät huomioon. Niinku paikalliset ihmiset tottakai, koska just esim. porotalous on meijän perinteinen elinkeino. Se on tosi iso osa meijän kulttuuria. (Tyttö A)

Tyttö D jakaa samankaltaisia ajatuksia poronhoitajan asemasta käsin. Häntä huolettää erityisesti sotilaallisen maankäytön vaikutus poronhoitoon:

- (60) Emmä nää siinä paljoo mitää haittaa, mutta se on sitte, -- että jos tavallaa tila loppuu kaikilta kesken, ni se ei oo sit kiva. -- kaikki aina välillä mietityttää, että mitä käy. Mutta poronhoion kanssa, nii sit pitää miettiä monelta kantilta aina. (Tyttö D)

Tytöt hyödyntävät tällä näkökulmanmuutoksella sosiaalisen sijoittuneisuutensa suomaa kaksoiskatsetta. Alun perin mustien naisten epistemologisia valmiuksia kuvaavissa pohdinnoissa esiintynyt termi ”ulkopuolinen sisällä” (*outsider within*) kulminoittaa *standpoint*-teorian saavuttamisen teesin perusidean. Ulkopuolinen sisällä -asema syntyy sosiaalisesta sijoittuneisuudesta ja oman marginaalisen asemansa tiedostamisesta. Patricia Hill Collins on esittänyt, että henkilö, joka on ulkopuolinen sisällä, haastaa todennäköisemmin sisäryhmän näkemyksiä tiedon luonteesta sekä tarkastelee sosiaalista todellisuutta suhteessa omiin kokemuksiinsa. Collins painottaa historiallisten tapahtumakulkujen ja epäoikeudenmukaisuuksien merkitystä statuksen saavuttamisessa. Ulkopuolinen sisällä -asema eli paikkakohtainen identiteetti on siis kytköksissä historiallisen epätasa-arvon kollektiivisiin kokemuksiin. (Collins 1999, 85–86; 1986, 35–37.) Tällaisesta liminaaltilasta saavutettu tieto on todennäköisemmin objektiivisempaa ja moniulotteisempaa kuin pelkästään yhteen ryhmään immersoituneen keräämä tietämys. (Harding 1991, 124, 131.) Tyttö A:n ja D:n vastauksista on pääteltävissä, että heidän mielestään sotilaallista toimintaa ja varustautumista harjoittavien toimijoiden tulee ottaa huomioon paikalliset ihmiset ja heidän elintapansa etenkin rauhanaikana, kun valmiuslait eivät aja kaiken edelle. Tyttö A:lla on oma henkilökohtainen mielipiteensä sotilaallisuudesta, mutta hän kykenee myös pohtimaan samaa ilmiötä usein marginaaliin jäävän yhteisönsä katsantokannasta. Tyttö D:n elinkeino on taas riippuvainen poronhoidon jatkuvuudesta, joten hän on sisäistänyt siihen liittyvät näkökulmat osaksi omaa mielipidettä sotilastoiminnasta.

Valtaosa haastattelemistani tytöistä toteaa, ettei heitä yleensä oteta tosissaan sellaisten aiheiden taholta, joihin liitetään sotilaallisuus jollain tapaa. Vastauksista heijastuu militarismille tyypilliset maskuliinisuuden muodot, mutta arkipäiväisessä ja kasuaalissa ilmenemismuodossa. Tytöt A, D, E ja F kuvailevat kokevansa miesselittämistä, vähättelyä ja mitätöintiä, mikäli he keskustelevat sotilaallisuuteen tai sotaan liittyvistä aiheista. Heiltä oletetaan suoraan tietämättömyyttä tai heidän mielipiteilleen ei anneta painoarvoa. Tyttö D kuvailee tällaisten puheiden tulevan pääasiassa samanikäisten poikien suusta:

- (61) Jos puhutaan, ni sitten on niinkö semmonen, että mä en tietäs -- jos [oon] joskus kavereitten kans -- ja sitte siinä [on] niinkö jätkiä, ni ne saattaa olla sillee, et ei toi tiiä, et toi on tyttö -- (Tyttö D)

Sotilaallisia teemoja ja konteksteja pidetään miehisenä asiana ja etuoikeutena. Sotalaitos keinoitekoisesti ylläpitää maskuliinista hegemoniaa militarismiaatteen mukaisella sukupuolijaolla, jossa naisellisena pidetyt piirteet nähdään heikkoutena tai ainakin ei-toivottavana. (ks. esim. Hockey 2003.) Armeijassa opittu vähintäänkin vähättelevä suhtautuminen feminiinisyyteen heijastuu väistämättä myös siviiliin ja laajempaan yhteiskunnalliseen arvokehitykseen (Lindqvist 2024, 115). Samanikäisten poikien ylenkatsovan asenteen saattavat selittää samankaltaiset arjen militarisaation prosessit kuin tytöillä, mutta myös militaristiset myytit edessä siintävästä armeijapalveluksesta. Tyttöjen tietämykseen negatiivisesti asennoituminen vihjaa vastapuoleen iskostuneesta ylemmydentunteesta. Tyttö B:n puheet viittaavatkin oletuksiin koskien maskuliinisuutta. Tyttö B tunnistaa, että hänen ulkoinen habituksensa suojaa häntä vähätteleviltä kommenteilta. Hän siis mukautuu tarpeeksi armeijamaailmaan liitettyihin maskuliinisiin ihanteisiin välttyäkseen kyseenalaistamiselta (ks. emt., 117–118):

- (62) -- mulle ei tuu hirveesti semmosta. -- ehkä, jos mulla on vaikka vieressä erilainen tyttö, ku mää oon, ni sitte saattaa helposti hänelle -- tulla helposti semmosia kommentteja. Tai niinku vähättelyä tietyllä tapaa -- että jos on eri tyylinen tyttö, joka haluaa mennä armeijaan, ku vaikka minä, et ollaa sen verran erilaisia. Ehkä ne pojat niinku laukoo niitä tyhmiä kommenttejaan sit niinku hänelle, vaikka oltas niinku vierekkäin. (Tyttö B)

Kiinnostavaa on, että Tyttö B asemoi itsensä siten, että hän havaitsee myös toisiin tyttöihin kohdistuvan vähättelyn. Kokemus ei ole hänen omansa, mutta Tyttö B koki kuitenkin tärkeäksi kertoa siitä kysyttäessä. Kokemusten vertailu tarjoaa hänelle tilaisuuden pohtia omaa asemoitumistaan osana naissukupuolen kollektiivisia kokemuksia. Näin hänelle tarjoutuu tilaisuus kyseenalaistaa militaristisia sukupuoliolettamia. Tytöt vaikuttavat olevan turhautuneita siihen,

että he kokevat latautuneita oletuksia sellaisten asioiden osalta, joista heidän ei ajatella tietävän mitään. Tyttö F havainnollistaa, että mitätöijät voivat olla myös aikuisia miehiä. Hän näkee sukupuolensa olevan syy ennako-oletuksiin ja mitätöintiin. Tyttö F kuvaakin tästä asetelmasta nousevia ärsytyksen tunteita:

- (63) Jos jollekkin miehelle sanoo jotain mielipidettä esim. armeijasta, ni ei niit kyl välttii kiinnosta -- ehkä sillee oletaan naiselta, että sä et tiedä asiasta -- et niinku sulta vähän niinku odotetaan, että sä et vaan tiedä asioista mitään. Et se on ehkä vähän ärsyttävää.
(Tyttö F)

Arkinen militarismi voi olla täten myös militaristisiin arvoihin pohjautuvia ennakkoluuloja, jotka herättävät tytöissä tunnereaktioita puolesta tai vastaan. Kuten aiemmin todettua, mielen militarisaatio voi ilmetä emootioiden tasolla. Haastateltujen tyttöjen vastaukset koskien sotilaallisten sekä sodankaltaisten aiheiden herättämiä tunteita ja mielialoja ovat moninaiset. Kuitenkaan kukaan heistä ei kuvannut niiden olevan pelkästään positiivisia. Mielen militarisaatio aktivoituu, kun yksilössä saadaan herätettyä voimakkaita negatiivisia tuntemuksia, esimerkiksi realisoimalla sodan uhan (Vastapuu ym. 2024, 53–54). Sotalaitos kohdistaaakin epävakautta luovia toimiaan siviilien elämän emotionaalisiin ja psyykkisiin osiin, jotta se saisi tiukemman otteen heistä yhteiskunnan uudelleenjärjestämiseksi kohti väkivallan mahdollistamista sekä normalisointia. Siviilien elämästä tekee epävakaa muun muassa sodan uhan retoriikka mediassa, siihen varautumisen korostaminen sekä viholliskuvien ylläpito. (Orr 2004.) Suurin osa haastatelluista tytöistä kertookin huomanneensa sotapuheen lisääntyneen viime vuosina pääasiassa Ukrainan sodan ja muiden maailmalla käynnissä olevien konfliktien myötä.

Jackie Orr käyttää kyseisestä prosessista termiä sisäisen tilan militarisointi (*The militarization of inner space*). Käsitteellä viitataan kansalaisyhteiskunnan psykologiseen organisoitumiseen väkivallan tuottamiseksi. Sisäistä tilaa havainnoidaan suhteissa kulttuuristen linssien läpi, jolloin näiden muodostuu vuorovaikutussuhde. Tapa käsittää sisäinen tila on näin ollen kytköksissä kulttuuriin sekä sen sosiaalishistoriallisiin jatkumoihin. Sisäinen tila koostuu jokapäiväisestä prosesseista liittyen rajanvetoihin eli yksilön käsityksiin sisäisestä ja ulkoisesta, turvattomasta ja turvallisesta. Tämän tilan militarisoituessa niin kutsuttujen rajaoperaatioiden eli psykologisiin käsityksiin kohdistuvien poliittisten vaikutusyritysten määrä lisääntyy. Tällaisen sekasorron kautta kansalaisyhteiskuntaa on helpompi muokata kohti väkivaltakoneiston roolia. (Orr 2004.)

Tytöt navigoivat arkeen tunkeutuvien sotilaallisten teemojen keskellä heille ominaisilla tavoilla. Heidän reaktionsa jakautuvat liukuvasti taistele-pakene-jäädy-skaalalle. Taistele-kategoria il-

menee Tyttö D:n kohdalla. Tyttö D:n mielessä tunnelataus syntyy poronhoidon kautta hyvin käytännöllisistä syistä (ks. esimerkki 60). Hän kertoo miettivänsä kaikkea aina poronhoidon ja sen jatkuvuuden kannalta. Täten Tyttö D reagoi sodan uhan synnyttämiin tuntemuksiin toiminnan suunnittelulla:

(64) -- pienempänä mä aina mietin, että jos nyt tulis sota, ni mä ottasin tosta ton härän ja ton härän, ja sit me lähettäs Kittilään, että se ei tulis sinne asti. (Tyttö D)

Tyttö D:n lisäksi myös Tytöt E ja F sijoittuisivat taistelu-kategoriaan, sillä heidän ajattelussaan näkyy vallitsevien narratiivien vastustamista. Tytöille E ja F erityisesti sodasta kertovat uutiset aiheuttavat ahdistusta ja vihan tunteita sekä niihin liittyviä kehollisia kokemuksia. Heidän vahva reaktionsa syntyy epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista, ja muodostuu vaikutelma siitä, että Tyttöjen E ja F moraalikäsitkset ovat koetuksella:

(65) Kyl se rupee ahistaa, jos sitä paljon niinku jauhaa. Jos varsinki, jos lukee just, et mitä kaikkee ne tekee, mitä kaikkee rikoksii ja tämmösii -- kylhä se pistää ahistamaan, et mitä kaikkee ne voi tehdä ja -- ei saa siitä mitään. Et kyl se pistää välillä sykkeet korkeelle, et niinku rupee ahistaa se tilanne -- (Tyttö F)

(66) Nii se sekä ahdistaa, että myös -- onha siinä niinku vihaa, että miten joku voi tehdä noin -- (Tyttö E)

Tytöt E ja F ovat tietoisia ristiriitaisista tuntemuksistaan, ja he tarkastelevat itseään ympäröiviä militaristisia teemoja eri näkökulmista. Vaikka heillä ei ole termistöä sanoittaa arkista militarismia, ottavat he askeleita kohti sen vastustamista kyseenalaistamalla ja pohtimalla kriittisesti asioita eri kantilta. Mielen militarismien vastavoima on sen havainnointi ja vaikutusten tunnistaminen. Toki sen kanssa voi oppia myös elämään. (Hast ym. 2024, 232). Tyttö B onkin omaksunut tunteidenkäsittelytavan, jossa hän ei jää miettimään asioita liiaksi. Tätä voi kuvata pakene-kategoriaan kuuluvaksi toiminnaksi. Hän kertoo sen olevan keino suojella itseään negatiivisilta tuntemuksilta ja niitä aiheuttavilta asioilta:

(67) -- en jää miettimään enkä murehtimaan. -- Et just se ehkä niinkun yrittää suojata itteensä, ni sitte niinku pärjää paremmin. (Tyttö B)

Tyttö A:n tunnemaailmaa havainnollistaa parhaiten jäädy-kategoria. Hän käyttää termiä ”Lammio-tila” kuvatessaan sotilaallisuuteen liittyviä tunteita ja mielialoja, jotka johtavat tietynlaiseen masentuneisuuden tunteeseen:

- (68) -- mä en osaa oikeen kuvailla sitä. Se on vähän semmone tietynlainen masennus tai semmone pieni -- harmaa ihme peitto niin kun on siinä päällä, mut ei koko aikaa. Se on vaa sit, ku niinku oikeesti pysähtyy miettimään niitä asioita ja käymään läpi päässä.
(Tyttö A)

Kyseisellä termillä Tyttö A viittaa hänelle tärkeän teoksen, Tuntemattoman sotilaan, takakireään ja tiukkaa kuria arvostavan luutnantti Lammion hahmoon. Lammio esitetään teoksessa pedanttina, joutamattomana ja ylimielisenä upseerina, joka ottaa jatkuvasti yhteen häntä kunnioittamattomien alaistensa kanssa. Hahmon toiminnasta on tulkittavissa piirteitä kognitiivisesta dissonanssista eli psykologisesta ristiriidasta, joka syntyy keskenään yhteensopimattomien käsitysten ilmetessä samaan aikaan (Tieteen termipankki 2025). On mahdollista, että haastateltava on tehnyt vastaavaa hahmotulkintaa muodostaakseen allegorian kuvaamaan hankalia affekteja liittyen sotilaallisuuden konseptiin. Tyttö A ei kuitenkaan osannut kovin tarkasti selittää ”Lammio-tilaansa”. Todennäköisesti hän kuitenkin viittaa sillä ristiriitaisuuden ja kädettömyyden tunteisiin, jotka jalostuvat edelleen epätoivon tuntemuksiksi – aivan kuten luutnantti Lammiolla, jonka sääntöpohjainen käsitys sotilaskurista ja -käytännöistä joutuu kohtaamaan todellisuuden.

Samaan kastiin sijoittuu Tyttö C:n vastaus, johon vaikuttaa lisäksi suurella todennäköisyydellä hänen nuori ikänsä. Sotilaallisilla teemoilla ja niistä tietämättömyydellä on Tyttö C:hen lamauttava vaikutus. Hänen mielensä lukittautuu kyseisistä asioista keskustellessa, ja Tyttö C mainitseekin tästä haastattelun aikana:

- (69) No vähän ehkä semmonen, että menee vähän lukkoon, ku on hankala aihe, ku ei oikeen tiiä mitään. En osaa keskustella asiasta. (Tyttö C)

Tytöt eivät kuitenkaan moninaisista reaktioistaan huolimatta koe painostusta sotilaallisten aiheiden taholta. He myös tuntevat olonsa yleisesti turvalliseksi arjessaan, vaikka osa tytöistä mainitseekin sotauutisoinnin varsinkin Ukrainan sodan alkuvaiheiden tunnetason vaikutuksista:

- (70) -- sillonku alko se Ukrainan sota, ni sitte mä näin heti seuraavana yönä unta, ku mä kuulin niitä uutisia, että tulee hyökkäys ja lähettiin kotoa. -- suoraan tuli uniin. (Tyttö C)
- (71) -- sillonku alkuun uutisoitiin Ukrainan sodasta, ni sillon tuntu, et se tuli jotenki niinku lähelle se aihe, että mitä jos Venäjä hyökkää tänneki ja näin. (Tyttö E)

(72) – – ehkä silloin just, ku isoja sotia on alkanu, ni sit on tullu [sota] – – yhtäkkiä kauheesti tosi lähelle ja tulee niinku semmone säikähyys, et apua mitä jos joku tulee tänne, ja mitä jos joku niinku uhkaa meidän turvallisuutta ja näin. (Tyttö F)

Tyttöjen C, E ja F kertomuksista käy ilmi heidän välitön reaktionsa sodan uhkaan ja turvallisuudentunteen horjumiseen. Mielen militarisoitumisesta kertoo viholliskuvien aktivoituminen, jotka suomalaisten mielet kohdistavat itään Venäjän suuntaan (Vastapuu ym. 2024, 52). Myös tytöt viittasivat puheissaan Venäjän uhkaan suoraan tai rivien välistä luettuna, mikä viittaa onnistuneeseen strategiseen ja psykologiseen rajaoperaatiokokonaisuuteen. Jackie Orr on kuvaillut siviilien mielten militarisoitumisen olevan näistä pelkoa herättävistä speaktaakkelimaisista rajaoperaatioista koostuvaa todellisuuden manipulaatiota. Hän kuvailee tätä prosessia seuraavin sanoin: ”Mahdollisesti kauhistuttavan tulevaisuuden sulauttaminen epävarmaan nykyhetkeen, todellisuuden radikaali sekoittaminen tiukasti koreografioituihin katastrofikuviin – nämä valtion tukemat joukkoviestinnän kanavien kautta välittyvät speaktaakkelit voidaan nähdä kotimaisena psykologisena sodankäyntinä.” (Orr 2004, 475. Suomennos oma.)

Tyttöjen vastauksista ilmenee tunne sodan uhasta, josta tulee heidän mielissään totta uutisoinnin myötä. Kielteisillä tunteilla herätellään ihmisten tarvetta, halua ja hyväksyntää aseelliseen maanpuolustukseen (Vastapuu ym. 2024, 51). Mielen militarisaatioprosessin elävyyden puolesta puhuu sen kyky painua taka-alalle ihmisten ajatuksissa, mutta myös aktivoitua arkisten tilanteiden ärsykkeistä. Tiedotusvälineillä on tässäkin osansa. Tytöt E ja F kuvailevat, että sodan läheisyyden tunne ja vaikuttavuus vaihtelee heillä riippuen sotauutisoinnin intensiivisyydestä ja sävystä. He kuvailevat turtuneensa vastaanottamalleen informaatiolle, joten se menee heillä ”toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos, koska siihen on niin tottunu, et sitä tapahtuu” (Tyttö F). Susanna Hast feministikollektiiveineen ovat omakohtaisen kokemuksen kautta havainneet, että sotauutisoinnille turtumista voidaan pitää mielen militarisoitumisena. Tällöin sodasta ja sen uhasta on tullut niin normaalia, että sillä ei enää ole suurempaa vaikutusta arkeen. Sodan ilmapiiri Suomessa on normalisoitunut Ukrainan sodan myötä, ja se näyttäytyy ihmiskehoissa erilaisilla affektiivisillä tavoilla. Turtuminen on tapa selvittää militarisaatiosta ja tulla toimeen sen kanssa. Tästä esimerkkeinä toimivat myös sota-aiheiden välttely, tietotulvan rajoittaminen ja omaan arkielämään keskittyminen. (Hast ym. 2024.) Tytöt B ja D tukeutuvat jälkimmäisiin keinoihin luoviakseen jokapäiväisessä elämässään. Sota on heille kaukainen asia, joka ei konkreettisesti vaikuta arkielämään. Tytöillä on muita asioita mietittävänä ja huolehdittavanaan, joten sotaa ei haluta tai uskalleta ajatella. Huolettomuus on heille keino selvittää.

Tyttöjen haastatteluista selviää, että militarisaatio vaikuttaa heidän mieliinsä tunnetasolla eri tavoin. Ajoittain vaikeistakin kokemuksista huolimatta tytöt ovat kehittäneet itselleen sopivia tapoja selvitä ja tulla toimeen keskellä militarisoituvaa yhteiskuntaa. Pohjoisessa sota on tavalla tai toisella mielen päällä siitä huolimatta, että Suomeen ei kohdistu tällä hetkellä aseellista uhkaa. Tyttöjen näkökulma osoittaa, että turvallisuuden tunne syntyy monesta muustakin tekijästä kuin fyysisestä turvallisuudesta. He myös kysyvät kysymyksiä, kyseenalaistavat sekä katsovat maailmaa useasta eri näkökulmasta. Huomattava tutkimuksellinen löydös koskeekin monen tytön vastauksissa havaittavaa suurimmaksi osaksi tiedostamatonta arkisen militarismen vastustusta, joka näyttäytyy ristiriitaisina tunnekokemuksina.

4.4.2 Ajatukset

Kriittisen militarismi- ja turvallisuustutkimuksen alalla on tutkittu lasten ja nuorten osallisuutta arkipäiväisen militarismen kokijoina ja uudelleentuottajina (ks. esim. Beier ja Tabak 2020). Lapsuuden militarististen asioiden ja piirteiden ei tarvitse olla suoraan sotaan liitännäisiä taikka edes käynnissä olevan konfliktin läheisyydessä ollakseen vaikuttavia. Militarisaation vaikutus lapsiin ja nuoriin vaihtelee heidän yhteiskunnallisen asemansa ja yksilöllisen toiminnan mukaan. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia toimijoita, jotka vastustavat ja/tai vahvistavat sotilaallisia vivahteita elämässään osallistuen laajempaan yhteiskunnalliseen liikehdintään muina kuin passiivisina uhreina. Militarismien lapsiin ja nuoriin kohdistuva vetoaminen tapahtuu pitkin monimutkaisia sosiaalisia reittejä, jotka normalisoivat vaaran tuntua, tietynlaisia performansseja sekä sotamyönteisiä malleja. (Beier ja Tabak 2020, 281–287.) Nykyajan tytöillä on enemmän mahdollisuuksia elämässään, sosiaalisissa suhteissaan ja poliittisissa päätöksissään kuin edellisellä sukupolvella. Samaan aikaan heidän arkensa on vähemmän tarkkarajaisempaa valtion ja markkinoiden intressien sulautuessa yhteen sekä globalisaation häivyttäessä ihmisten ja erilaisten resurssien liikkuvuuden rajoja. (Aapola, Gonick ja Harris 2005, 167, 191.) Tytöt ovat kuitenkin ikänsä puolesta vielä institutionaalisesti eristäytyneitä täysistä kansalaisoikeuksistaan, ja tämä elämänvaihe tekee heistä alttiimpia sisäistämään valta-asemasta annettuja turvallisuuteen ja sotilaallisuuteen liittyviä narratiiveja ja logiikoita (Hörschelmann 2025, 281–282).

Suurin osa tytöistä tunnistaa sotilaallisten ihanteiden, arvojen ja asenteiden vaikuttavan heidän ajatteluunsa. Tytöt A, B, D ja F kertovat elämässään näkyvien sotilaallisten mallien olevan peräisin heidän lähipiiristään, ja vastauksissa toistuu erityisesti armeijan käyneiden vanhempien miesten vaikutus (ks. luku 4.1.2). Tyttö E:n mielessä militaristiset mallit nousevat esiin sotilaallisista aiheista keskustellessa. Hän tunnistaa opitun kunnioituksen, joka ilmentyy kehollisena reaktiona ja vakavoitumisena:

(73) -- jos niinku jossain näkee -- kenet vaa niinku vaikka armeijan vaatteissa ja var-sinki jotenki, et jos on jotenki niinku vanhempi henkilö, -- kyl mä jotenki sillee vaka-voidun. Tai vähän sama reaktio, et kun näkee poliisin, ni siitä tulee semmonen, et pitäs jotenki olla asiallinen tai jotai. -- toki on aina just vaikka se kunnioitus sillee armeijaa kohtaa ja kunnioitus veteraaneja kohtaan ja näin, että jos ne aiheet jotenki nousee niinku pinnalle sillee esille. (Tyttö E)

Tyttö E kertoo vakavoituvansa pääasiassa vanhempien miessotilaiden edessä. Tämä voi viitata sisäistettyihin käytösmalleihin koskien militarisoitua maskuliinisuutta sekä asiantuntijuutta. Vastapuun ja kumppanien mukaan sotilaspukuiset miehet välittävät militarisoidun maskuliinisuuden arvoja, ja heidän habituksensa yhdistettynä miessukupuoleen viestivät uskottavuudesta (Vastapuu ym. 2024, 41). Moni tytöistä mainitsee myös kunnioituksen veteraaneja ja armeijaa kohtaan. Sisään iskostettu kunnioitus sodassa palvelleita ja sotilashenkilöstöä kohtaan on arkista mielen militarisaatiota, jonka tarkoituksena on pitää sotavoimiin kohdistuva ihailu kyseenalaismattomana. Esimerkiksi suomalaiseseen veteraanikäsitukseen liittyy vahvoja mielikuvia sodasta ja muistokulttuurista (Käihkö 2024, 71). Sotilaspukuiset henkilöt herättävät myös kansallismielisiä mielikuvia, ja heidät nähdään julkisen vallan käyttäjinä, jotka puolustavat yhteiskunnallista järjestystä (Achter 2019, 268).

Haastattelemillani tytöillä on lähtökohtaisesti positiivinen kuva sotilaista ja armeijan käyneistä ihmisistä. Tyttöjen antama arvostus muodostuu siitä, että heidän mielestään armeija on fyysisesti ja henkisesti vaativa, jopa altruistinen suoritus. Täten mielikuva sotilaista on muokkautunut kunnioitukseksi, kuten Tyttö F toteaa: ”-- he [sotilaat] ovat sitte niinku puolustamassa kotimaata, jos jotain tapahtuu” (Tyttö F). Armeijapalveluksen glorifiointi on merkki mielen militarisaatiosta, sillä silloin ihmisille on onnistuttu uskottelemaan, että se on jotakin arvokasta ja sankarillista (Kotilainen ja Hast 2024b, 247). Epävakaa maailmantilanne vain vahvistaa tätä kuvitelmaa. Tästä huolimatta tytöillä on hyvin salliva näkemys koskien miehiä, jotka eivät suorita asepalvelusta. He näkevät asepalveluksen suorittamisen tai suorittamatta jättämisen jokaisen omana asiana, eivätkä ajattele siitä sen kummempaan. Myös miesten siviilipalveluksen kaikki tytöt kokevat hyvänä tai neutraalina asiana. Tyttö A toteaa lakonisesti, että hän ymmärtää hyvin, miksi kaikki eivät halua käydä armeijaa:

(74) -- [En] syyllistä ketään siitä, että ei oo menny, koska se todellisuushan on se, että siellä harjotellaan sotimista, ihmisten tappamista, itsensä puolustamista sotilaallisesti aseiden kanssa. (Tyttö A)

Cynthia Enloen kehittämässä militarisaation monitorointikysymyksissä käsitellään osin naisten asemaa, kategorisointia ja mahdollisuuksia sodanjälkeisissä yhteiskunnissa (Enloe 2004, 228). Suomessa nämä militaristisiin hierarkkisiin ja sukupuoli- ja sukupuolijaotteluihin perustuvat rakenteet ovat edelleen läsnä yhteiskunnallisissa käytänteissä (Vastapuu ym. 2024, 43–44). Tämä koskee myös armeijainstituutiota, jossa hegemonisella maskuliinisuudella on vankka tuki. Kiinnostava huomio, joka nousee esiin tutkimusaineistosta, on tyttöjen positiivinen reaktio kysyttäessä suhtautumista asepalvelusta suorittaviin naisiin. Moni tyttö kuvaa armeijan käyviä naisia rohkeiksi ja vastauksissa korostuu representaation merkitys sekä tärkeys. Erityisesti Tyttöjen B ja D sanamuodot viittaavat jonkinlaiseen kollektiiviseen naiseuden kokemukseen, ja he pitävät tärkeänä naisiin liitettyjen stereotyyppien murtamista:

- (75) Mä piän heitä [armeijaan meneviä naisia] niinkun rohkeina ja jotenki tykkään siitä, että naiset haastaa niinku sitä tasa-arvoluokittelua sillai, että menee ja näyttää ja tekee – – tuo meitä niin sanotusti ilmi siellä maailmassa. Arvostan ja kunnioitan. (Tyttö B)
- (76) No mun mielestä se [naisten armeijaan meneminen] on tosi hyvä juttu, että mä ihailen. – – Se jotenki niinkö kertoo siitä, että on aika rohke ja halua näyttää kans, että pärjää, että naisetki osaa. (Tyttö D)

Kriittiseen sukupuolentutkimusperinteeseen on vakiintunut käsitys sotalaitoksesta maskuliinisen suojelun logiikan toteuttajana. Sen mukaan miehen rooli on olla suojelija ja suojelun kohteena olevat naiset ja lapset asettuvat hänen alapuolelleen kuuliaisiksi suojeltaviksi. (Young 2005.) Vaikka naisten pääsy armeijaan on tehty mahdolliseksi, on heidät maskuliinisen hegemonian ja miehistön koheesion säilyttämisen vuoksi pidettävä marginaalisissa rooleissa. Täten sotalaitos ei pääse tasa-arvoistumaan, ja maskuliinisen suojelun logiikka pitää pintansa. (Vastapuu ym. 2024, 40; Rautiainen 2024, 95.) Tämä voi olla se syy, miksi useat tytöistä kokevat naisten lisääntyneen läsnäolon armeijassa rohkeana ja hyvänä asiana, eräänlaisena lasikaton murtamisena. Lisäksi Tyttöjen C ja F vastauksista nousee esiin vapaaehtoisuuden ja toimijuuden teemat, ja he kokevat vapaaehtoisuuteen perustuvan asepalveluksen myönteisenä asiana. Naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutumisen houkuttelevuuden kasvattaminen onkin Puolustusvoimien intressilistalla (Puolustusministeriö 2024, 76). Haastatelluista tytöistä Tyttö A kertoo aikovansa suorittaa asepalveluksen lähitulevaisuudessa. Hänen puheistaan syntyy vaikutelma, että hän tiedostaa sotalaitoksen sisäiset epäkohdat ja varautuu niihin etukäteen vielä siviilissä ollessaan:

(77) Mulla tulee jotenki aina heti mieleen -- Suomen Puolustusvoimista, että [se on] hitaasti -- eteenpäin liikkuva -- instituutio. Ja silleen toki vanhanaikainen, vaikka paljon puhutaan siitä, että Puolustusvoimat on tietenki menny eteenpäin -- kyl mä tiedostan sen, että mä tuun kokemaan tosi paljon myös negatiivisia tunteita siellä ihan sen takia, että joillekki se voi olla oikeesti ongelma. Että mä oon nainen. (Tyttö A)

Naisten pääsy miehisenä pidettyyn tilaan loi tilanteen, jossa militarisoitun feminiinisuuden käsitteelle tuli tarvetta. Cynthia Enloe mukaan sotilaaksi ryhtyviä naisia alettiin luokitella ensisijaisesti heidän sukupuolensa mukaan - he eivät olleet sotilaita, vaan naissotilaita. Hän esittää, että militarisoitu feminiinisyys on militarismia, joka perustuu naiseuden ja naisten kontrolliin. (Enloe 1993, 174, 207.) Laura Sjoberg toteaa, että naissotilas on nainen, joka menee miehestä, sillä hän omaksuu sotalaitoksen maskuliiniset arvot ja osallistuu niiden uudelleentuotantoon. Tästä huolimatta hän ei saavuta täyttä maskuliinisuuden suomaa asemaa, koska hänen täytyy ylläpitää myös feminiinisyttään. (Sjoberg 2007, 93; ks. myös Lindqvist 2024, 117.) Tytöt tiedostavat nämä armeijan kirjoittamattomat pelisäännöt, ja mukautuvat osittain niihin. He eivät välttämättä hyväksy niitä itsessään tai aktiivisesti yritä muuttaa käyttäytymistään, mutta selvitäkseen militarisoidussa ympäristössä tyttöjen täytyy taipua ja mukautua sen arvoihin. Vastauksista selviää tyttöjen ennako-oletus siitä, että heidän täytyisi todistella kyvykkyyttään ja sietää alentavaa käytöstä:

(78) -- sitte ku on tosi herkkä, ni se vielä jotenki lisää sitä, että ku on herkkä nainen -- kyllä mä niinku tiiän sen, -- että todennäköisesti siellä pitää osata puolustaa itteensä ihan melkee joka tilanteessa ja niiku -- todistella sitä muille. (Tyttö A)

(79) Tai sen ehkä tiedostaa jo, että totta kai tulee sitä semmosta pientä heittoa ja tämmöstä, mitä on ehkä niinku lukenu uutisistaki. -- Jonkinmoista vähättelyä varmasti, mutta se on odotettavissa. (Tyttö B)

(80) -- mun serkku suositteli, että kannattaa mennä niinkö rajalle armeijaan tai sillee, että Sodankylässä kuulemma -- tosi ennakkoluulone naisia kohtaan -- että niillä ois jotenki tiukemmat säännöt ja niihi ei uskottais. (Tyttö D)

(81) No emmä ny kehtaa olla semmosten armeijamiesten edessä semmone *girlypop*. (Tyttö E)

Useat tytöistä mainitsivat, että armeija on ympäristönä sellainen, että siellä ei ole mahdollisuutta toteuttaa feminiiniseksi miellettyjä toimia ilmapiirin ja sääntöjen vuoksi. Tästä huolimatta Tyttö A toteaa, että ”kylhä siellä on feminiinisyttä, on aina ollu” (Tyttö A). Tyttö F kritisoi

suoraan armeijaympäristön maskuliinisuutta ja siihen liitettyjä piirteitä, kuten dominoivuutta. Hän myös vertaa näitä piirteitä naisellisuuteen ja samalla tulee peilanneeksi niitä sisäistämiinsä käsityksiin feminiinisydestä:

(82) – – semmone maskuliinisuus ja tämmöset, ni ne on ehkä armeijassa sellasii oletusjuttuja – – mikä on ärsyttävää, just tämmöne niinku dominoiva käyttäytyminen – – niinku huutaminen – – niitä ei yleensä ees yhdistetä semmoseen niinku ”naisellisuuteen”, et se on tosi stereotypistä ja tosi ärsyttävää siltä kannalta. (Tyttö F)

Edellä pohditut asiat voivat olla osasyynä sille, miksi armeija ei vaikuta kannattavalta ratkaisulta kovin monelle haastatelluista tytöistä. Joukon vanhimmat eli Tytöt A ja B aikovat mennä armeijaan opinnot suoritettuaan. Tyttö A perustelee päätöstään isänmaallisuudella. Valtio ja armeija rinnastetaan tyypillisesti keskenään, ja militarismi onkin yksi kansallisidentiteetin keskeisistä uudelleentuottajista (Basham 2016, 884). Suomessa asevelvollisuudella on rakennettu kansallisuutta. Historiallisesti se on kasvattanut kohti mieskansalaisuutta, ja vieläkin asepalvelusta laajasti pidetään siirtymärituaalina nuoresta aikuiseksi. (Rautiainen 2024, 94.) Armeijapalvelusta voisi pitää yhtenä banaalin nationalismin ja -militarismien muotona sen saavuttaman normatiivisin aseman vuoksi. Se liputtaa niin kansakunnan kuin sitä suojaavien sotavoimien puolesta (vrt. Billig 1995). Arkinen militarismi saa sotilaat näyttämään kunniallisilta mallikansalaisilta ja isänmaallisuuden perikuvilta. Militaristisen jatkumon kannalta on parasta, että armeijaan hakeudutaan isänmaallisuuden eikä ”ulkoisten” syiden vuoksi, joten armeija liputtaa ensimmäisenä mainitun puolesta. (Krebs ja Ralston 2024, 8, 10.) Isänmaallisuuden todistaminen armeijapalveluksen kautta on perinteisempi keino ylläpitää sotalaitosta.

Kuten luvussa 4.3.1 esitettiin, Puolustusvoimat pyrkii mukautumaan nykyaikaan uudelleen brändäämällä asepalveluksen erityisesti naisten silmissä. Tällöin armeijaa markkinoidaan uusliberalististen yksilönkehityshanteiden kautta (ks. Hakola 2018). Tyttö B:n syy armeijaan menoon edustaa tätä kehityskulkua. Hän näkee asepalveluksen oppimiskokemuksena sekä fyysisenä ja henkisenä haasteena. Tyttö B pohtii lisäksi sitä, että hänen motivaatioonsa on saattanut vaikuttaa halu näyttää ja rikkoa ennako-oletuksia. Näin hän tulee vastustaneeksi niin sotalaitoksen kuin oman mielensä militaristisia malleja. Muut haastatelluista tytöistä eivät olleet vielä varmoja päätöksestään. He eivät kuitenkaan koe painetta suorittaa asepalvelusta, sillä se ei ole naisille pakollista. Useat tytöistä kertovat miettivänsä tulevaisuuttaan toisen asteen opintojen jälkeen, eikä tähän kuvitelmaan välttämättä mahdu puolesta vuodesta vuoteen kestävä armeijapalvelus. Syyksi he antavat korkeakouluun hakemisen ja ajan puutteen. Puolustusvoimat on

totaalinen laitos eli se hallitsee pitkälti varusmiesten ja henkilöstön elämän osa-alueita (Lindqvist 2024, 118; ks. myös Goffman 1997). Tästä syystä ei ole yllättävää, että moni haastatelluista tytöistä epäroi armeijan harmaisiin astumista, varsinkaan kun se ei ole pakollista. Myös iällä lienee väliä tässä yhteydessä, sillä Tytöt A ja B ovat siirtymävaiheessa kohti aikuisuutta. He suunnittelevat tulevaisuuttaan ja opettelevat luovimaan uunituoreiden täysivaltaisten kansalaisoikeuksiensa kanssa.

Ikä ei kuitenkaan anna immuniteettia mielen militarisaatiolle, sillä mielen militarisoituminen on prosessi, joka pitää jatkuvasti varpaillaan. Joskus sen synnyttämät reaktiot ja ajatuskulut näyttyvät jopa absurdeina ja ristiriitaisina (Hast ym. 2024). Joidenkin tyttöjen kohdalla mielen militarisoituminen on johtanut henkiseen varautumiseen sen pelossa, mikäli jokin lähelle osuva konflikti tapahtuisi lähitulevaisuudessa. Ne tytöt, jotka pohtivat sodan mahdollisuutta ja sen vaikutusta heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa, vaikuttavat olevan joko luonteeltaan varautujia tai sitten heillä on jotain konkreettisesti huolehdittavanaan kuten elinkeino. Vastauksista paistaa läpi huoli omasta ja läheisten pärjäämisestä sekä hyvinkin pessimistiset näkemykset tulevaisuudesta:

(83) No kyl sitä pitää niinku miettiä -- mulla on jotenki aika tosi vahva visio siitä, että kolmas maailmansota -- ehkä jopa sattuu mun elinajalle. -- just esim. perheen perustamista ja silleen, että mitä näille asioille käy ja niinku onko kannattavaa -- kyl mä niinku mietin sitä oikeesti. (Tyttö A)

(84) No siis kyl mä aina mietin, että jos nyt tulis sota Suomeen ja isä joutus lähtee sotimaan, että mitä mä sit tekisin, että miten mä jäisin yksin hoitamaan meidän tilaa ja miten porot ja kaikki -- ni sitä mietin aina. (Tyttö D)

(85) -- mut sitte, ku alko noi sodat, ni tuli vähän semmone, että niinku onko tässä sitte enää turvassa ja mitä tässä tulee tapahtumaan. -- just esim parisuhteessa rupee miettii, et sillee no mitä, jos mennään naimisiin ja me ei ikinä saada elää kunnolla, että tuleeki joku kauhee sotatila ja me lähetäänki johonki pakoon täältä, ja sit menee elämät ihan uusiksi ja koulutukset on ihan turhia. (Tyttö F)

Tytöjä mietityttävät muun muassa perheen perustaminen ja oman elämäntavan jatkuvuus. Löydökset ovat yhteneväisiä Opetus- ja kulttuuriministeriön keräämien tuoreiden tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan nuorten tulevaisuususkko on heikentynyt. Raportissa kerrotaan, että tulevaisuususkkoa heikentäviä tekijöitä ovat muun muassa globaalit ilmiöt ja kriisit. Huomionarvoi-

nen nosto raportista on se, että ”vuodesta 2022 lähtien sotien uhka on kasvattanut painoarvoaan nuorten mielissä.” (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2026, 19–20.) Epävarmat elämäntilanteet ja heikentynyt usko tulevaisuuteen tiivistyvät hyvin Tyttö E:n antamassa vastauksessa, jossa hän toteaa kuivasti:

- (86) Oon mä joskus niinku miettiny sitä välillä, ku on vaikka koulussa tosi rankkaa, ni sit lukee kaikkii uutisia mitä maailmalla tapahtuu -- niin mulla tulee välillä semmone, et niinku vaikka just opiskelee ja käy töissä, ni toivottavasti tää on niinku sen väarti. (Tyttö E)

Tyttöjen vastaukset koskien tulevaisuudennäkymiä ja sodan vaikutusta niihin ovat seurausta kaikkien neljän arjen militarisaation toimintaympäristön risteämästä. Horjuva tulevaisuususkko ja turvaton ilmapiiri on kasvualusta militaristisille arvoille ja militarisaatiolle, sillä ne vastaavat epävarmuuden tunteeseen asevoimien luomalla turvalla (Vastapuu ym. 2024, 48). Tämä on se päämäärä, jota kohti mielen militarisaatiolla pyritään. Mielen militarisaatio muokkaa arkisella ja normaalilla tavalla ihmisten käsityksiä turvattomasta ja turvallisesta (ks. Orr 2004). Arkisen militarisaation monet käytännöt ja toisin keinoin käytävä sota vahvistavat tätä sotilaalliseen voimankäyttöön pohjautuvaa turvallisuuskäsitystä muokkaamalla ihmisten mielipiteitä sen hyväksi. Ronald Krebsin ja Robert Ralstonin mukaan militarismi vaikuttaa neljällä eri tavalla julkiseen mielipiteeseen; se vahvistaa tukea puolustusmenoille, lisää kunnioitusta asevoimia kohtaan, kannustaa sotilasmenojen lisäämiseen ja mobilisoi kansan tuen voimankäytölle (Krebs ja Ralston 2024). Tutkimusaineisto osoittaa, että tytöillä on moninaisia ja sävyrikkaita näkemyksiä sekä asenteita koskien sotilaallisia aiheita. Kukaan ei ole vapaa mielen militarisaatiosta, mutta tyttöjen vastaukset viittaavat vallitsevien narratiivien vastustamiseen ja pyrkimykseen selvittää niiden keskellä tai niistä huolimatta. Heidän kertomuksensa erityisesti sukupuoleen liitetyistä militaristisista arvoista ja käytänteistä heijastavat *standpoint*-teoreettista näkökannan saavuttamista ja episteemisen etuoikeuden muodostamista, jotka muodostuvat kollektiivisista syrjinnän kokemuksista ja tietoisuuden lisäämisestä (ks. Toole 2024, 411–418; 2021, 341–343).

5 Johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut arjen militarismien ilmenemistä tyttöjen elämässä Suomen Lapissa. Tavoitteenani on ollut selvittää, miten arjen militarismi vaikuttaa tyttöjen ajatteluun ja toimintaan, sekä mikä vaikutus sillä on tyttöjen yhteiskunnalliseen positioon ja toimijuuteen. Tutkielmani painopiste on ollut niin konkreettisissa arkisen militarismien ja militarisaatioprosessien ilmenemismuodoissa kuin sen abstraktimmissa malleissa. Aineistona käyttämäni haastattelut olen analysoinut teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmin, jolloin valitsemani teoriat ovat kulkeneet koko ajan matkassa. Pro graduni teoreettisessa viitekehyksessä yhdistyy useita eri kriittisiä suuntauksia. Olen soveltanut teoreettisena viitekehyksenä kriittisen militarismitutkimuksen metodeja ja tarkastellut tyttöjen elämässä ilmenevää arjen militarismia *War Through Other Stuff* -suuntauksen ja feministisen *standpoint*-teorian kautta.

Tämän tutkielman tavoite on ollut äänen antaminen pohjoisen tytöille sekä heidän näkökulmansa esiin tuominen perinteisesti androsentristen ja valtiokeskeisten narratiivien hallitsemien teemojen osalta. Tutkimuksellinen lähtökohtani myötäilee feministisen *standpoint*-teorian ajatusta siitä, että yhteiskunta rakentuu sukupuolittuneen hierarkian varaan, joten naisten elämiin keskittyminen on olennaisinta objektiivisen tiedon keräämisen kannalta. Naisten (ja tyttöjen) elämät pitävät sisällään sellaisia uniikkeja kokemuksia, joita valtaa pitäviin ryhmiin kuuluvat tavallisesti pitävät merkityksettöminä (Harding 1991, 151.) Olenkin halunnut korostaa tyttöjen omaa toimijuutta ja mielipiteitä, joten haastateltujen äänet kuuluvat läpi tutkielman aineistotteiden muodossa.

Tutkielmani osoittaa, että tyttöjen elämässä ilmenevä arkinen militarismi kietoutuu kodin, koulun, vapaa-ajan ja mielen toimintaympäristöjen ympärille. Tutkimusaineistosta nousee selkeästi esiin, että vastaustensa perusteella osa tytöistä kokee tiettyjen toimintaympäristöjen korostuvan arjessaan vahvemmin kuin toisten. Tämä näkyy muun muassa vastausten sisällöllisessä laajuudessa. Haastateltavien vastauksista on löydettävissä yhdistäviä piirteitä, jotka tiivistyvät arjen militarisaation toimintaympäristöihin. Näistä paikoista ja niihin liittyvistä tekijöistä muodostuu pohjoisen tyttöjen arki, johon militarisaatio vaikuttaa erilaisia väyliä pitkin.

Ensimmäinen tunnistettava arjen militarisaation toimintaympäristö on koti. Koti toimii peruskaliona tyttöjen elämässä, jossa he ovat päivittäin vuorovaikutuksessa läheistensä ja kotiseutunsa ympäristön kanssa. Tytöt altistuvat sotilaallisille asioille ja konteksteille ennen kaikkea fyysisissä ympäristöissään. Tämä näyttäytyy aineiston perusteella armeijaa edustavien tahojen läs-

näolona esimerkiksi varuskuntatoiminnan ja sotaharjoitusten muodossa. Nämä kiinnittävät tyttöjen huomion ja muistuttavat armeijan olemassaolosta. Kodin toimintaympäristössä arjen militarisoituminen tapahtuu perheen perinnön, kerrottujen tarinoiden ja toteutettujen performansien kautta. Ne välittävät tytöille sosiaalista normistoa koskien sotilaallisia teemoja. Keskiössä ovat erityisesti lähipiirin miespuolisten henkilöiden kokemukset ja muistot sotilaspalveluksesta, joihin tytöt ottavat osaa perheenjäsenenä tai tarinan kuulijoina. Analyysin perusteella koti on aikaisempaa avoimempi tila muun muassa informaatioteknologian kehittymisen myötä, jolloin kodin seinien sisällä arki militarisoituu helpommin. Tyttöjen arjessa vaikuttavat militaristiset mallit ovat osa laajempia yhteiskunnallisia kehityskulkuja, ja niihin suhtautumista neuvotellaan kodin piirissä vuorovaikutuksellisilla toimilla.

Toiseksi havaittavaksi arjen militarisaation toimintaympäristöksi nousee koulu, sillä oppivelvollisuuden vuoksi se on varmasti kaikkien haastattelemieni tyttöjen arkiä yhdistävä tekijä. Kouluinstituutio on merkittävä sivistävä ja kasvattava toimija yhteiskunnassa, joten sen vaikutus on huomattava nuorten tyttöjen kohdalla. Arjen militarismi näyttäytyy koulussa kehon ja tunteiden tasolla koettavana ilmiönä, jotka syntyvät muistelukultuurin ja liputusperformanssien kautta. Ne pitävät sisällään muun muassa menneiden sotien ja niissä kaatuneiden muistelua. Tyttöjen vastaukset pitävät sisällään huomioita niin selkeästi yleissivistävästä opetuksesta koskien sotilaallisia teemoja kuin myös muisteluperformansseista. Kouluympäristössä myös uusinnetaan kehoon ja toiminnallisuuteen liittyviä militaristisia malleja pelien ja leikkien kautta. Tytöt tunnistavat esimerkiksi liikuntatunneiltaan sodan kaltaisia tai sodasta johdettuja pelejä ja kuntotestejä, joiden voidaan nähdä uudelleentuottavan militaristisia kehoihanteita ja -malleja. Kouluarjessa ilmenevä militarisaatio toteutuu lisäksi niin kutsutun kovan turvallisuuden toimijoiden ajoittaisen läsnäolon myötä.

Kolmas aineiston perusteella muodostunut arjen militarisaation toimintaympäristö on vapaa-aika, johon olen soveltanut tyttötutkimuksessa vakiintunutta oman tilan määritelmää. Vapaa-ajalla tyttöjen oma toimijuus korostuu, mikä heijastuu heidän kuluttamaansa tai kuluttamatta jättämäänsä viihde- ja somesisältöön. Aineiston perusteella populaarikulttuuri ja sosiaalinen media ovat tyttöjen arkea vahvimmin militarisoivia vapaa-ajanviettomuotoja. Tytöt kuluttavat niin elokuvia, sarjoja, videopelejä kuin somen lyhytvideoitakin. Nämä ovat tytöille väyliä olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, pohtia omaa suhdettaan maailmaan sekä yhteiskunnassa vallitseviin käytänteisiin. Samalla kyseinen viihdemateriaali välittää yhteiskunnan militarisoitunutta normistoa sekä viihteellistä sodan ja militaristiset päämäärät. Aineiston ana-

lyysi osoittaa, että kuluttamansa materiaali saa tytöt reagoimaan eri tavoilla ja pohtimaan militaristisiin arvoihin ja käytänteisiin liittyviä kysymyksiä. Vapaa-ajallaan kuluttamansa materiaalin sisältö on keskeinen tekijä tyttöjen arjessa ilmenevien militarististen arvojen normalisoinnissa.

Neljäs arkinen militarisaation toimintaympäristö on jokaisen tytön oma mieli. Haastatteluaineiston perusteella tyttöjen mielen militarisaatio vaikuttaa heidän tunteisiinsa ja ajatuksiinsa. Sotilaalliset teemat, erityisesti sotauutisointi, aiheuttavat tytöille vaikeita tunnetiloja. Tunnetasolla tytöt ovat kehittäneet itselleen selviytymismekanismeja koskien militarisaatiota, joita olen havainnollistanut taistele-pakene-jäädy -skaalalla. Tyttöjen mielen militarisaatio ilmenee niin, että sota on tavalla tai toisella mielen päällä. Haastatteluilla oli selkeästi eniten sanottavaa juuritältä näkökulmasta. Mielen militarisaatiota käsittelevässä osuudessa korostuu tyttöjen alitajuisen militarisaation vastustaminen, sillä heidän vastauksistaan voidaan havaita ristiriitaisuuden kokemuksia ja vallitsevien narratiivien kyseenalaistamista. Heidän puheidensa voidaan päätellä kyseenalaistavan esimerkiksi militaristisia sukupuolinormeja. Arkinen militarisaatio on horjuttanut tyttöjen turvallisuuden kokemusta siten, että sillä on vaikutusta heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa.

Arjen militarismi ilmenee tyttöjen elämässä Suomen Lapissa sisäistettyjen mallien ja käytäntöjen sekä sotilaallisuuden fyysisen läsnäolon kautta. Militarisaatioprosessi on sulauttanut ne yhteiskunnallisten rakenteiden lisäksi kodin, koulun, vapaa-ajan ja mielen osa-alueisiin. Heidän arkensa militarisoituu kokonaisvaltaisesti sotilaallisten toimijoiden ja arvojen läsnäolon normalisoinnin seurauksena. Tutkielmani osoittaa, että tyttöjen arjessa ilmenevä militarismi toteutuu kehollisissa ja affektiivisissa muodoissa, joita materiaaliset ja immateriaaliset sodasta johdetut ja sodan kaltaiset asiat herättävät sekä vahvistavat. Nämä lukuisat toiminnot koostavat militarisaation toimintaympäristöjä, jotka yhdessä muodostavat pohjoisten tyttöjen militarisoituneen arjen. Niiden perusteella voidaan havaita kolme yhdistävää teemaa, jotka esiintyvät jollain tavalla kaikissa toimintaympäristöissä. Nämä teemat ovat ristiriitaisuus, menneisyyden painolasti ja kehittyvä toimijuus.

Arjen militarismi ilmenee ristiriitoja aiheuttavilla tavoilla tyttöjen elämässä. Ristiriitaiset tunteet ja ajatukset nousevat esiin sotilaallisen läsnäolon synnyttämien tunnekokemusten ja/tai sen konkreettisten vaikutusten seurauksena. Tämän voi huomata esimerkiksi tyttöjen ajatuksissa koskien sotilaallisen toiminnan lisääntymistä, sillä niissä vuorottelevat turvan ja turvattomuuden tunnetilat. Tytöt kuvaavat, että heillä on turvallinen olo arjessa, mutta silti he kokevat voimakkaita negatiivisia tunteita aika ajoin sotaliitännäisten teemojen yhteydessä. Ristiriitoja muo-

dostuu myös armeijaan ja sotaan liittyvien mielipiteiden kohdalla. Moni tytöistä pitää maanpuolustusta tärkeänä asiana, mutta kokee siihen liittyvät mielikuvat, tunteet ja implikaatiot epämiellyttävinä. He kertovat kuluttavansa aiheen tiimoilta pääasiassa hyvän mielen viihdesisältöä, mutta ajoittain tuo materiaali aiheuttaa ahdistusta. On huomioitava kuitenkin, että ristiriitaiset ilmenemismuodot eivät ole yksin tyttöjen ajatusprosesseista kiinni. Militarismi itsessään on oksymoroni, sillä sen mukaan rauhaa ja turvallisuutta rakennetaan varustautumalla sotaan (ks. esim. Enloe 2004, 217–232). Täten on jopa oletettavaa, että militarisaatiokaan ei ilmene selkeässä ja rationaalisessa muodossa. Sotilaalliseen valtaan kohdistuva keskustelu on usein yksipuolista, sillä sotilaallista valtaa pidetään todella suuressa arvossa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tällöin sille on muodostunut kyseenalaistamaton asema, joten minkäänlainen kriittinen arviointi nostattaa heti raivokasta vastustusta. (Hast ja Kotilainen 2024, 7.)

Syy tyttöjen vastausten ja tunnekokemusten ristiriitaisuuteen voi piillä siinä, että suhtautuminen koko aiheeseen on kulttuurisesti ennalta määrätty. Tyttöjen omat kokemukset ja muut säistämänsä normit, kuten moraalisaännöt, eivät välttämättä vastaa kulttuurista oletusta sotilaallisuudesta. Tästä syystä ristiriitaisen kokemusten tutkiminen on kriittisen militarismitutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoista. Ne kertovat tutkijoille siitä, miltä osin militarisaatioprosessi on onnistunut suhteessa tavoitteisiinsa ja miltä osin ei. Tällöin kokemusten ristiriitaisuudet vihjaavat yhteiskunnan militarisaatiokehityksen intensiivisyydestä. Keskittymällä ristiriitaihin voidaan myös tulla tietoisiksi antimilitaristisista tekemisen ja vastustamisen paikoista. Toimivana nyrkkisääntönä on, että jos jotakin asiaa pidetään itsestään selvänä ja kyseenalaistamattomana ainoana vaihtoehtona, se ei todennäköisesti kestä lähempää tarkastelua. Suomalaisen tieteen tutkimuksen kentälle tarvitaankin lisää militarismiin ja militarisaatioon avoimesti ja uteliaasti suhtautuvaa tutkimusta, jotta nämä sotilaallisen vallan ja arvojen risteämäkohdat saadaan tuotua päivänvaloon.

Arjessa ilmenevä militarismi asettaa menneisyyden painolastin tyttöjen harteille, joka koostuu niin sosiokulttuurisista taakoista kuin perheen perinnöstä. Heistä tulee historiallisten jatkumoiden manifestaatio ja militarististen käytänteiden uudelleentuottajia. Tyttöjen elämässä vaikuttavat kansalliset sotaan liitännäiset narratiivit, jotka ohjaavat käyttäytymään ja ajattelemaan tietyillä tavoilla. Niitä korostavat ja juurruttavat eri toimintaympäristöissä toteutetut rituaalit ja performanssit, joilla liputetaan niin kansakuntaa, sotilaallista valtaa kuin menneisyyden uhrauksia. Sotilaallisuus kietoutuu tyttöjen elämään ylisukupolvisina kokemuksina, joita he todistavat kertomusten ja läheistensä kautta. Tytöt eivät kuitenkaan ole tarinoiden ja verenperintönsä vankeja. He aktiivisesti suhteuttavat omia näkemyksiään ja kokemuksiaan suhteessa yhteiskunnan

militarisaatiokehitykseen. Tytöt kykenevät muistamaan, mutta myös unohtamaan ja pistämään vastaan.

Sota on jättänyt lähtemättömän jäljen suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kansalaisiin. Suomi on kulkenut kriisistä kriisiin aina 1800-luvun nälkävuosista asti. Näistä kriiseistä syntyneet kertomukset toimivat kansallisidentiteetin pohjana. (Häkkinen ja Salasuo 2024.) Kriittisen militarismitutkimuksen alalla on suorastaan runsaudenpula *War Through Other Stuff* -tyylisistä tutkimusaiheista, sillä jo tässä tutkielmassa on tullut esille sodan monet jatkumisen tavat. Äärimmäisen kiehtova lähtökohta tarkastella arkista militarismia ja sen vaikutusta ihmisiin on lähestyä sitä epigenetiikan kautta. Painotus olisi tällöin sodan tai sen uhan aiheuttamisessa sukupolvien läpi halkovissa sosiokulttuurisissa muutoksissa. Tällöin voisi selvittää, korostuvatko, katoavatko tai aktivoituvatko tietyt kertomukset, käytännöt ja opitut mallit jossain kohtaa sukupolvien jatkumoa. Epigenetiikasta inspiroituneella tutkimuksella voidaan vertailla useisiin eri sukupolviin kuuluvien ihmisten militarisoituneisuutta. Poikkeaisiko arkisen militarismin ilmeneminen jotenkin jopa yhden perheen sisällä?

Arjen militarismi ilmenee myös toimijuuden kehittymiskulkujen kautta ja rinnalla. Keräämistäni haastatteluista voi tehdä yleisen johtopäätöksen siitä, että tyttöjen kasvaessa arkisen militarisaation mallit mukautuvat ja siirtyvät eteenpäin heidän mukanaan. Vastausten sisältö heijastelee myös tyttöjen ikää, sillä nuorempien haastateltavien puheissa nousevat esiin tietämättömyyden ja huolettomuuden teemat neutraalissa merkityksessä. Vanhemmat haastatellut taas pohtivat laajemmin maailmaa ja tulevaisuuttaan eri näkökulmista, mikä viittaa aikuistumiseen ja ajattelun kehittymiseen. Tätä ikävaihetta sävyttävät yleisestikin oman identiteetin etsintä sekä itsetuntemuksen kehittyminen, mutta myös moraalien, joustavan ajattelun ja laajempien asiayhteyksien ymmärryksen muodostuminen (Hazen, Schlozman ja Beresin 2008, 162). Toimijuus näyttäytyy tyttöjen kertomuksissa omien mielipiteiden muodostamisena ja niiden pohtimisena. Lähempänä aikuisuutta olevat tytöt puntaroivat omaa osallisuuttaan sotilaallisten teemojen uudelleentuottamisessa. Tyttöjen toimijuus näyttäytyy myös vallitsevien narratiivien tunnistamisena ja kyseenalaistamisena, mikä voidaan luokitella militarisaation vastustamiseksi.

Tyttöjen toimijuus ja sen kehittyminen kytkeytyy yhteen *standpoint*-teoreettisissa näkökulmissa, joissa korostuvat erityisesti saavuttamisen teesin ydinidea. Tällöin paikkakohtaista tietoa saavutetaan muodostamalla näkökanta, joka koostuu yhteisten kokemusten ja kamppailujen tunnistamisesta (Toole 2021, 341–342). Nuoruuden murrosvaiheen muodostama näkökanta on kiinnostava toimijuusaspektin kannalta, sillä täysien kansalaisyhteisöjen puuttuminen rajoittaa tyttöjen osallisuutta yhteiskuntaelämään. Tätä vaihetta voitaisiin hyödyntää tutkimuksellisenä

lähtökohtana siten, että lähestyttäisiin tyttöikää kokonaisvaltaisemmin yhtenä naisten näkökantaa rakentavana tekijänä. Arkisen militarismien tutkimuksessa tämä voisi toteutua esimerkiksi keskittymällä pelkästään mielen militarisaatioon ja siihen, miten nuoruudessa opitut militaristiset mallit näyttäytyvät aikuiselämässä. Tällöin tyttöikä sulautettaisiin yhteen aikuisuuden kanssa, ja tutkimuksen painopiste olisi militarisoidussa sosiaalisessa uusintamisessa sekä sen mahdollisissa muutoksissa ja toisenlaisissa ilmenemistavoissa. Erityisesti militarisaation vastustamiseen ja purkamiseen kohdistuva tutkimus voisi olla hedelmällinen näistä lähtökohdista.

Arjen militarismi on valtavan kiinnostava ja ennen kaikkea laaja kokonaisuus, jota on vain pintaraapaistu tässä tutkielmassa. Moninaisista tutkimusasetelmista ja erilaisista näkökulmista toteutettavaa kriittiselle militarismitutkimukselle on tarvetta kiihtyvän asevarustelun ilmapiirissä niin kansainvälisellä kuin kotimaisella tasolla. Tutkielmani osoittaa, että militarisaatio kytkeytyy pohjoisen tyttöjen arkielämään kirjavilla tavoilla. Samalla se ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun asevaraisen turvallisuuskäsityksen tosiasiallisista ilmenemismuodoista. Jos kokonaisturvallisuus olisi todella kokonaista, sen tulisi silloin huomioida kaikenlaiset turvallisuudentunnetta rakentavat ja heikentävät tekijät. Cynthia Enloen mukaan kriittinen suhtautuminen sotilaalliseen valtaan tuottaa luotettavampia selityksiä yhteiskunnasta ja sen järjestäytymisestä militarististen arvojen mukaan. Lisäksi kriittisyyden kautta saadaan kattavia kuvauksia sotilaallisen vallan toiminnasta ja syistä. Militarisoitunut keskusteluilmapiiri yksipuolistuu helposti, eikä se rohkaise kriittiseen ajatteluun. Kriittinen ja feministisellä otteella tehty tutkimus nostaa myös epätavallisina ja triviaaleina pidetyt näkökulmat tarkastelun alle. (Enloe 2015, 3–4, 7.)

Arjen militarismien tutkiminen kuuluu juuri näihin triviaaleina pidettyihin asioihin, mitä tulee keskusteluun turvallisuudesta ja sotilaallisesta vallasta. Tutkielmani osallistuukin tältä osin suomenkieliseen kriittisen militarismitutkimuksen tieteelliseen keskusteluun. Tutkimukseni tuottaa omalta osaltaan kotimaista feminististä ja kriittisesti militarismiin suhtautuvaa tietoa, jolla on yhteiskunnallista painoarvoa alati muuttuvissa yhteiskunnallisissa oloissa. Arki kuitenkin löytää aina tavan jatkua, vaikka maailma ympärillä horjuisi. Ennen kaikkea tutkielmani antaa äänen pohjoisen tytöille, joiden kertomukset ovat arvokkaita kuvauksia tästä monella tapaa levottomasta ajasta. Haluankin kiittää tutkimukseeni osallistuneita tyttöjä, jotka kertoivat rohkeasti omasta arjestaan ja tuntemuksistaan – teidät on kuultu ja otettu tosissaan.

Lähteet

Aapola, Sinikka, Marnina Gonick ja Anita Harris. 2005. *Young Femininity: Girlhood, Power and Social Change*. Houndmills. Palgrave Macmillan.

Achter, Paul. 2019. “‘Military Chic’ and the Rhetorical Production of the Uniformed Body.” *Western Journal of Communication* 83:3, 265–285. doi:10.1080/10570314.2018.1536802.

Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen Tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino. [e-kirja]

Allan, Graham ja Graham Crow. 1989. ”Introduction.” Teoksessa *Home and Family; Creating the Domestic Sphere*, toim. Graham Allan ja Graham Crow. The Macmillan Press, 1–13.

Anderson, Ellie. 2022. ”Hegel: the master-servant dialectic” Youtube-video. Overthink Podcast. 18.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=lFvY-nBJEsg>. Viitattu 19.9.2025.

Anttila, Anna, Karoliina Ojanen, Helena Saarikoski ja Senni Timonen. 2011. ”Tytöjen juttuja. Tyttökulttuurin monimuotoiset tilat.” Teoksessa *Entäs Tytöt: Johdatus Tyttö tutkimukseen*, toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Tampere. Vastapaino, 135–172.

Asevelvollisuuslaki 1439/2007 2 §. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/1438#chp_1. Luettu 26.3.2026.

Bacevich, Andrew. J. 2005. *The New American Militarism: How Americans are Seduced by War*. New York: Oxford University Press.

Basham, Victoria M. 2016. “Gender, race, militarism and remembrance: the everyday geopolitics of the poppy.” *Gender, Place & Culture* 23:6, 883–896. DOI: [10.1080/0966369X.2015.1090406](https://doi.org/10.1080/0966369X.2015.1090406)

Basham, Victoria M. 2024a. “Mitä on kriittinen militarismitutkimus?” Suomentanut Kataja Varisvaara, teoksessa *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 26–31.

Basham, Victoria M. 2024b. “Everyday Modalities of Militarization: Beyond Unidirectional, State-Centric, and Simplistic Accounts of State Violence.” *Critical Military Studies* 10:2, 142–146. doi:10.1080/23337486.2022.2070692.

Basham, Victoria M., Aaron Belkin ja Jess Gifkins. 2015. “What is Critical Military Studies?” *Critical Military Studies* 1:1, 1-2. DOI:[10.1080/23337486.2015.1006879](https://doi.org/10.1080/23337486.2015.1006879)

- Basham, Victoria M. ja Sergio Catignani. 2018. "War Is Where the Hearth Is: Gendered Labor and the Everyday Reproduction of the Geopolitical in the Army Reserves." *International Feminist Journal of Politics* 20:2, 153–171. doi:10.1080/14616742.2018.1442736.
- Beier, Marshall J. ja Jana Tabak. 2020. "Children, childhoods, and everyday militarisms." *Childhood* 27:3, 281–293. <https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1177/0907568220923902>
- Bernazzoli, Richelle M. ja Colin Flint. 2010. "Embodying the garrison state? Everyday geographies of militarization in American society." *Political Geography* 29, 157–166.
- Bide, Bethan. 2021. "In their shoes: using fashion objects to explore the duration and complexity of wartime experiences." *Critical Military Studies* 7:4, 418–434. <https://doi.org/10.1080/23337486.2020.1751492>
- Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Bowell, Tracy. Feminist Standpoint Theory. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://iep.utm.edu/fem-stan/>. Luettu 17.4.2025.
- Bulmer, Sarah ja Maya Eichler. 2017. "Unmaking militarized masculinity: veterans and the project of military-to-civilian transition." *Critical Military Studies* 3:2, 161–181.
- Burridge, Joseph ja Kevin McSorley. 2012. "Too Fat To Fight? Obesity, Bio-Politics and the Militarization of Children's Bodies." Teoksessa *War and the Body: militarization, practice and experience*, toim. Kevin McSorley. London: Routledge.
- Cairns, Kate. 2014. "Both here and elsewhere: Rural girls' contradictory visions of the future." *Gender and Education* 26:5, 477–489. <http://dx.doi.org/10.1080/09540253.2014.927835>
- Cambridge Dictionary. *home*. Verkkosanakirja. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/home>. Luettu 21.3.2026.
- Cockburn, Cynthia ja Cynthia Enloe. 2012. "Militarism, Patriarchy and Peace Movements" *International Feminist Journal of Politics* 14:4, 550–557. DOI: [10.1080/14616742.2012.726098](https://doi.org/10.1080/14616742.2012.726098)
- Closs Stephens, Angharad. 2016. "The affective atmospheres of nationalism." *cultural geographies* 23:2, 181–198. <https://doi.org/10.1177/1474474015569994>

Collins, Patricia Hill. 1986. "Learning From The Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought." Teoksessa *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research*, toim. Mary Margaret Fonow ja Judith A. Cook. Indiana University Press.

Collins, Patricia Hill. 1999. "Reflections on the Outsider Within." *Journal of Career Development* 26:1, 85–88. <https://doi.org/10.1177/089484539902600107>

Connell, R. W. 1995. *Masculinities*. Berkeley, CA: University of California Press.

Crasnow, Sharon. 2009. "Is standpoint theory a resource for feminist epistemology? An Introduction." *Hypatia* 24:4, 189–192. 10.1111/j.1527-2001.2009.01066.x

Davies, Matt ja Simon Philpott. 2013. "Militarization and Popular Culture." Teoksessa *The Marketing of War in the Age of Neo-Militarism*, toim. Kostas Gouliamos ja Christos Kassimeris. Routledge Advances in Sociology Series.

Douglas, Mary. 1991. "The Idea of a Home: A Kind of Space." *Social Research* 58:1, 287–307.

Dowler, Lorraine. 2012. "Gender, Militarization and Sovereignty." *Geography Compass* 6:8, 490–499. <https://doi.org/10.1111/J.1749-8198.2012.00509.X>

Eichler, Maya. 2014. "Militarized masculinities in international relations." *The Brown Journal of World Affairs* 21:1, 81–93.

Eken, Evren. 2016. "The un-scene affects of on-demand access to war: Video games, helmet-cam videos, and geopolitics." Teoksessa *Understanding popular culture and world politics in the digital age*, toim. Caitlin Hamilton ja Laura J. Shepherd. Lontoo: Routledge, 137–152.

Enloe, Cynthia. 1986. "*Nainen - Taakse Poistu!: Naisten Elämän Militarisointi*." Suomentanut Eila Palviainen. Helsinki. Rauhankirjallisuuden edistämisseura.

Enloe, Cynthia. 1988. "Rambon tuolle puolen: naiset ja sotilaallisen miehisyyden muodot." Teoksessa *Nainen Ja Sotalaitos*, toim. Eva Isaksson. Helsinki. Suomen rauhanliitto, 85–107.

Enloe, Cynthia. 1993. *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War*. Berkeley, CA: University of California Press.

Enloe, Cynthia. 2000. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley, CA: University of California Press.

Enloe, Cynthia. 2004. *The Curious Feminist: Searching for Women in a New Age of Empire*. University of California Press.

Enloe, Cynthia. 2015. "The recruiter and the sceptic: a critical feminist approach to military studies." *Critical Military Studies* 1:1, 3–10. DOI: [10.1080/23337486.2014.961746](https://doi.org/10.1080/23337486.2014.961746)

Enloe, Cynthia. 2024. "Afterword for the SI 'Modalities of War.'" *Critical Military Studies* 10:2, 245–247. doi:10.1080/23337486.2023.2255763.

Eriksen, Ingunn Marie ja Patrick Lie Andersen. 2024. "The Gendered District Effect: Psychosocial Reasons Why Girls Wish to Leave Their Rural Communities." *Journal of Youth Studies* 27:9. 1307–1323. doi:10.1080/13676261.2023.2270523.

Farias, Carine, Tapiwa Seremani ja Pablo D. Fernández. 2021. "Popular Culture, Moral Narratives and Organizational Portrayals: A Multimodal Reflexive Analysis of a Reality Television Show." *Journal of Business Ethics* 171, 211–226. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04460-1>

Farrell, Stephen W. 2018. "50 Years of the Cooper 12-Minute Run." *Kenneth H. Cooper Institute*. Blogiteksti. 8.6.2018. <https://www.cooperinstitute.org/blog/50-years-of-the-cooper-12-minute-run>. Luettu 2.4.2026.

Forcey, Linda Rennie. 1988. "Äidit, pojat ja armeija." Teoksessa *Nainen Ja Sotalaitos*, toim. Eva Isaksson. Helsinki. Suomen rauhanliitto, 127–148.

Godfrey, Richard. 2021. "The Politics of Consuming War: Video Games, the Military-Entertainment Complex and the Spectacle of Violence." *Journal of Marketing Management* 38:7–8, 661–682. doi:10.1080/0267257X.2021.1995025.

Goffman, Erving. 1997. *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Suomentanut Auli Tarkka, Riitta Suominen ja Klaus Mäkelä. 2. painos. Riihimäki: Mielenterveyden keskusliitto.

Gurung, Lina. 2020. "Feminist Standpoint Theory: Conceptualization and Utility." *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology* 14:12, 106–115. <https://doi.org/10.3126/dsaj.v14i0.27357>.

Graneheim, Ulla H., Britt-Marie Lindgren ja Berit Lundman. 2017. "Methodological Challenges in Qualitative Content Analysis: A Discussion Paper." *Nurse Education Today* 56, 29–34. <https://doi.org/10.1016/J.NEDT.2017.06.002>

- Grassiani, Erella ja Nir Gazit. 2025. "Civilian 'soft' militarism through informal education in Israel: learning to protect and connect to the land." *Critical Military Studies* 11:1, 39–58. DOI:[10.1080/23337486.2024.2349365](https://doi.org/10.1080/23337486.2024.2349365)
- Griffin, Michael. 2010. "Media images of war." *Media, War & Conflict* 3:1, 7-41. <https://doi.org/10.1177/1750635210356813>
- Günther, Kirsi, Kirsi Hasanen ja Kirsi Juhila. 2021. "Johdanto: Analyysi ja tulkinta." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>. Luettu 16.3.2026.
- Hakola, Outi J. 2018. "How Pop Can Army Strong Be? Uses of Popular Culture in US Army Recruitment Campaign." *The Journal of Popular Culture* 51:6, 1540-1561. doi:10.1111/jpcu.12744.
- Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14:3, 575–599.
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Routledge. New York.
- Harding, Sandra. 1986. *The Science Question in Feminism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harding, Sandra. 1991. *Whose Science? Whose Knowledge?: Thinking from Women's Lives*. Milton Keynes: Open University Press.
- Harding, Sandra. 1993. "Rethinking Standpoint Epistemology: What Is "Strong Objectivity"?" Teoksessa *Feminist Epistemologies*, toim. Linda Alcoff ja Elizabeth Potter. Routledge: New York, 49–82.
- Harding, Sandra. 1995. "'Strong Objectivity': A Response to the New Objectivity Question" *Synthese* 104, 331–349. <https://doi.org/10.1007/BF01064504>
- Harding, Scott ja Seth Kershner. 2018. "A borderline issue": Are there child soldiers in the United States?" *Journal of Human Rights* 17:3, 322–339. DOI:[10.1080/14754835.2017.1366300](https://doi.org/10.1080/14754835.2017.1366300)
- Hartssock, Nancy C. M. 2019. *The Feminist Standpoint Revisited, and Other Essays*. Oxford: Taylor & Francis Group.

Hast, Susanna ja Noora Kotilainen. 2024. ”Johdanto. Kohti kriittistä militarismitutkimusta Suomessa.” Teoksessa *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 9–23.

Hast, Susanna, Noora Kotilainen, Tiina Seppälä, Saara Särmä ja Leena Vastapuu. 2024. “Making feminist sense of militarisation of the mind.” *Critical Studies on Security* 12:3, 229–234. DOI:[10.1080/21624887.2024.2358642](https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358642)

Hatheway, Emily. 2018. “How Androcentric Science Affects Content and Conclusions.” Teoksessa *The Journal Of The Core Curriculum*, toim. Jonathan Han. Boston University, 27–31.

Hazen, Eric, Steven Schlozman ja Eugene Beresin. 2008. “Adolescent Psychological Development: A Review.” *Pediatrics in Review* 29:5, 161–168. doi: 10.1542/pir.29-5-161.

Hedström, Jenny. 2020. “Militarized social reproduction: women’s labour and parastate armed conflict.” *Critical Military Studies* 8:1, 58–76.
<https://doi.org/10.1080/23337486.2020.1715056>

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. [1807] 2018. *The Phenomenology of Spirit*, toim. Terry Pinkard. Cambridge: Cambridge University Press.

Hirsch, Elizabeth, Gary A. Olson ja Sandra Harding. 1995. “Starting from Marginalized Lives: A Conversation with Sandra Harding.” *JAC* 15:2, 193–225.

Hockey, John. 2003. “No More Heroes: Masculinity in the Infantry.” Teoksessa *Military Masculinities: Identity and the State*, toim. Paul R. Higate. Praeger, 15–25.

Howell, Alison. 2018. “Forget “militarization”: race, disability and the “martial politics” of the police and of the university.” *International Feminist Journal of Politics* 20:2, 117–136. DOI:[10.1080/14616742.2018.1447310](https://doi.org/10.1080/14616742.2018.1447310).

Hyde, Alexandra. 2017. “The Civilian Wives of Military Personnel: Mobile Subjects or Agents of Militarisation?” Teoksessa *The Palgrave International Handbook of Gender and the Military*, toim. Rachel Woodward ja Claire Duncanson, 195–209. DOI 10.1057/978-1-137-51677-0_12

Hörschelmann, Kathrin. 2025. “Mind the gap: citizenship, militarisation, and the agencies of children.” *Critical Studies on Security* 13:2, 281–284. DOI:[10.1080/21624887.2025.2503576](https://doi.org/10.1080/21624887.2025.2503576)

Hyvärinen, Matti, Eero Suoninen ja Jaana Vuori. 2021. ”Haastattelut.” Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineis-tot/haastattelut/>. Luettu 13.3.2026.

Häkkinen, Antti ja Mikko Salasuo. 2024. "Nälän ja sotien kriisikertomukset suomalaisten sukupolvien ketjussa." Teoksessa *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 89–103.

Ivinson, Gabrielle ja Emma Renold. 2013. "Valleys' girls: Re-theorising bodies and agency in a semirural post-industrial locale." *Gender and Education* 25:6, 704–721.

<https://doi.org/10.1080/09540253.2013.827372>

Ivinson, Gabrielle ja Emma Renold. 2021. "What More Do Bodies Know? Moving with the Gendered Affects of Place." *Body & Society* 27:1, 85–112.

<https://doi.org/10.1177/1357034X20923017>

Jackson, Susan T., Jutta Joachim, Nick Robinson ja Andrea Schneiker. 2017. "Assessing Meaning Construction on Social Media: A Case of Normalizing Militarism." *Stockholm International Peace Research Institute*, 1–16.

Juhila, Kirsi. 2021a. "Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>. Luettu 17.3.2026.

Juhila, Kirsi. 2021b. "Teemoittelu." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>.

Luettu 19.3.2026.

Junka-Aikio, Laura. 2024. "'Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää": Lapin ja Saamenmaan militarisaatio kolonialismin tulkintakehyksessä." *Kosmopolis* 54:3, 11–28. <https://doi.org/10.70483/kp.147024>

Junka-Aikio, Laura. 2025. "Saamenmaan militarisaation vaikutukset alkuperäiskansan kulttuuriin, elinkeinoihin ja oikeuksien toteutumiseen Suomessa – Erillisselvitys saamelaiden totuus- ja sovintokomissiolle." *Valtioneuvoston julkaisuja* 2025:84. Helsinki.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-718-8>

Jääskeläinen, Leena. 1992. "Koululiikuntaa vuodesta 1843." *Kuvia suomalaisesta koulutuksesta* 30, 47–94.

Kelly, John. 2013. "Popular culture, sport and the 'hero'-fication of British militarism." *Sociology* 47:4, 722–738. <https://doi.org/10.1177/0038038512453795>

Kershner, Seth ja Scott Harding. 2019. "Militarism goes to school." *Critical Military Studies* 5:3, 191–194. DOI:10.1080/23337486.2019.1634321

Knapik, Joseph J. ja Whitfield B. East. 2014. "History of United States Army Physical Fitness and Physical Readiness Testing." *The United States Army Medical Department Journal*, April-June 2014, 5–19.

Kivelä, Lotta. 2024. "Sukupuolittunut turvallisuus: Feministinen analyysi kevään 2022 Nato-keskustelusta suomalaisessa mediassa." *Kosmopolis* 54:3, 49–58.

<https://doi.org/10.70483/kp.145374>.

Klinger, Julie, Mia Bennett, Ria-Maria Adams ja Eleanor Armstrong. 2023. "The crowded and empty Arctic: Examining research practices, spatial imaginaries, and infrastructures in Kiruna, Sweden." *Lychnos* 2023, 57–72. <https://doi.org/10.48202/25085>

Ko, Jiyoung ja Kathleen E. Powers. 2024. "Nationalism and International Conflict." *The State of Nationalism*. <https://stateofnationalism.eu/article/nationalism-and-international-conflict/#article>. Luettu 12.12.2025.

Kokushkin, Maksim. 2014. "Standpoint theory is dead, long live standpoint theory! Why standpoint thinking should be embraced by scholars who do not identify as feminists?" *Journal of Arts and Humanities* 3:7, 8–20. <https://doi.org/10.18533/journal.v3i7.520>

Kotilainen, Noora ja Susanna Hast. 2024a. *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus.

Kotilainen, Noora ja Susanna Hast. 2024b. "Lopuksi. Vuoropuhelua ja militarismin tutkimusta." Teoksessa *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 279–284.

Kotilainen, Noora ja Leena Vastapuu. 2024. "Militarismi Suomessa." *Kosmopolis* 54:3, 3–10. <https://doi.org/10.70483/kp.152048>

Maanpuolustuskoulutus. *Nuorten turvakurssit*. Verkkosivu. <https://nuortenturvakurssi.fi/tietoa/>. Luettu 4.4.2026.

Maavoimat. 2026. *Cold Response 2026 -harjoituksessa operoivat 7500 sotilasta näkyvät liikenteessä*. Tiedote Maavoimien verkkosivuilla. 4.3.2026. <https://maavoimat.fi/-/cold-response-26-harjoituksessa-feroivat-7500-sotilasta-nakyvat-liikenteessa>. Luettu 24.3.2026.

Machin, David ja Theo Van Leeuwen. 2009. "Toys as discourse: children's war toys and the war on terror." *Critical Discourse Studies* 6:1, 51–63. DOI:[10.1080/17405900802560082](https://doi.org/10.1080/17405900802560082)

Maiche, Karim ja Vadim Romashov. 2024. "Parolan panssarimuseo suomalaisen militarismin temppeleinä." *Kosmopolis* 54:3, 59–70. <https://doi.org/10.70483/kp.145422>

McSorley, Kevin. 2012. "Introduction" Teoksessa *War and the Body: Militarisation, Practice & Experience*, toim. Kevin McSorley. Routledge, 1–39.

McSorley, Kevin. 2016. "Doing military fitness: physical culture, civilian leisure, and militarism." *Critical Military Studies* 2:1–2, 103–119. DOI:[10.1080/23337486.2016.1148292](https://doi.org/10.1080/23337486.2016.1148292)

Magga, Anne-Maria. 2024. "Suomalaisen poronhoitolainsäädännön ja paliskuntajärjestelmän vaikutukset saamelaiseen poronhoitoon ja siidajärjestelmään – Selvitys saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle." *Valtioneuvoston julkaisuja 2024:59*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-643-3>

Mangold, Marcel. 2025. "Affirming the arctic outdoors: reading norrland ranger memoirs of becoming through outdoor training." *Critical Military Studies* 11:1, 78–103. DOI:[10.1080/23337486.2024.2368358](https://doi.org/10.1080/23337486.2024.2368358)

Mann, Michael. 1987. "The Roots and Contradictions of Modern Militarism." *New Left Review* 1/162, March–April. DOI:doi.org/10.64590/avy

Mulligan, Connie J., Edward B. Quinn, Dima Hamadmad, Christopher L. Dutton, Lisa Nevell, Alexandra M. Binder, Catherine Panter-Brick ja Rana Dajani. 2025. "Epigenetic signatures of intergenerational exposure to violence in three generations of Syrian refugees." *Sci Rep* 15, 5945. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-89818-z>

Nasution, Helsa, M. Agung Rahmadi, Luthfiah Mawar ja Nurzahara Sihombing. 2025. "Intersectionality of Gender, Social Class, and War Trauma in the Middle East: A Multilayer Analysis." *Medical Laboratory Journal* 3:2. 59–77. DOI:<https://doi.org/10.57213/caloryjournal.v3i2.656>.

Nguyen, Nicole. 2018. "‘That’s just my own homeland security instinct’: teaching terror in times of war." *Critical Military Studies* 4:1, 17–33. DOI:10.1080/23337486.2016.1215073

Nurmi, Vili. 2025. "Aseistakieltäytymisen maaperällä" Teoksessa *Työtä jolla on tarkoitus: antimilitaristisia kirjoituksia*, toim. Mitja Jakonen, Aku Kervinen ja Vili Nurmi. Rosebud, 13–20.

Oikeusministeriö. *Saamelaiskäräjät*. Verkkosivu. <https://oikeusministerio.fi/saamelaiskarajat>. Luettu 13.3.2026.

Ojanen, Karoliina. 2011. "Katsaus tyttötutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin." Teoksessa *Entäs Tytöt: Johdatus Tyttötutkimukseen*, toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Tampere. Vastapaino, 9–43.

Ollila, Anne. 2008. *Kerrottu tulevaisuus. Alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit*. [väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lapin yliopistokustannus.

OPH-2263-2019. 2021. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. ePerusteet-verkkosivu. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/lukiokoulutus/6828810/tekstikappale/6828938>. Luettu 1.4.2026.

Opetushallitus. *Move!*. Verkkosivu. <https://www.oph.fi/fi/move>. Luettu 2.4.2026.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2026. "Nuorten tulevaisuususkko horjuu - millaisia toimia nyt tarvitaan? Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaryhmän loppuraportti." *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2026:18*. Helsinki.

Orr, Jackie. 2004. "The Militarization of Inner Space." *Critical Sociology* 30:2, 451–481. <https://doi.org/10.1163/156916304323072170>

Pohlhaus, Gaile. 2002. "Knowing communities: An investigation of Harding's standpoint epistemology." *Social Epistemology* 16:3, 283–293. DOI:10.1080/0269172022000025633

Puolustusministeriö. 2024. *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Helsinki.

Puolustusministeriö. 2025. Kokonaisturvallisuutta vahvistetaan uudella yhteiskunnan turvallisuusstrategialla. Tiedote Valtioneuvoston verkkosivuilla. 16.1.2025. <https://valtioneuvosto.fi/-/236553176/kokonaisturvallisuutta-vahvistetaan-uudella-yhteiskunnan-turvallisuusstrategialla-1>. Luettu 22.4.2026.

Puolustusvoimat. *Joukko-osastot*. Verkkosivu. <https://puolustusvoimat.fi/joukko-osastot>. Luettu 24.3.2026.

Raevaara, Liisa. 2010. "Nuorisotalolla tutkimassa nuorten kielenkäyttöä." Teoksessa *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. II, Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen*, toim. Niina Rutanen ja Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 218, 89–90.

Rajavartiolaitos. *Varusmiespalvelus Ivalossa*. Verkkosivu. <https://raja.fi/varusmiespalvelus-ivalossa>. Luettu 24.3.2026.

Rautiainen, Pauli. 2024. "Asevelvollisuus sukupuolijärjestyksen ylläpitäjänä." Teoksessa *Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 92–109.

Raza, Zara, Syeda F. Hussain, Victoria S. Foster, Joseph Wall, Peter J. Coffey, John F. Martin ja Renata S. M. Gomes. 2023. "Exposure to war and conflict: The individual and inherited epigenetic effects on health, with a focus on post-traumatic stress disorder." *Front. Epidemiol.* 3:1066158. doi: 10.3389/fepid.2023.1066158

Reeve, Michael. 2017. "Civilians and the 'other stuff' of war and conflict: Conference Review." *Scottish Graduate School for Arts & Humanitiesin blogi*. Blogikirjoitus. 28.4.2017. <https://sgsahblog.com/2017/04/28/civilians-and-the-other-stuff-of-war-and-conflict-conference-review/>. Luettu 13.12.2025.

Rutanen, Niina ja Kaisa Vehkalahti. 2019. "Lasten ja nuorten tutkimusetiikan muuttuvat kentät." Teoksessa *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. II, Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen*, toim. Niina Rutanen ja Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 218, 7–32.

Schouten, Peer ja H. Dunham. 2012. "Theory Talk #48: Cynthia Enloe on Militarization, Feminism, and the International Politics of Banana Boats." *Theory Talks*. 22.5.2012. <http://www.theorytalks.org/2012/05/theory-talk-48.html>. Luettu 2.10.2025.

Schulzke, Marcus. 2018. "Necessary and Surplus Militarisation: Rethinking Civil-Military Interactions and Their Consequences." *European Journal of International Security* 3:1, 94–112. <https://doi.org/10.1017/eis.2017.10>.

Shaw, Martin. 1991. *Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth Century*. Cambridge: Polity.

Shaw, Martin. 2012. "Twenty-first century militarism: A historical-sociological framework." Teoksessa *Militarism and International Relations: Political Economy, Security, Theory*, toim. Anna Stavrianakis ja Jan Selby. Routledge, 19–32.

Sjöberg, Laura. 2007. "Agency, Militarized Femininity and Enemy Others: Observations From The War In Iraq." *International Feminist Journal of Politics* 9:1, 82–101.

DOI:10.1080/14616740601066408

Smith, Dorothy E. 1990. *The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge*. Northeastern University Press.

Spanu, Giacomo. 2023. "Urban military geographies: New directions in the (re)production of space, militarism, and the urban." *Geography Compass* 17:12, 1–12. DOI:10.1111/gec3.12727

Stahl, Roger. 2010. *Militainment, Inc: War, Media, and Popular Culture*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203879603>.

Sylvester, Christine A. 2013. *War as Experience: Contributions from International Relations and Feminist Analysis*. Routledge.

Tepora, Tuomas. 2015. "Mikä tekee ”sota-ajasta” muistettavan? Sota ja kollektiivinen muistaminen." *Monitieteinen historiantutkimus - Historiografia ja tulevaisuus* 15:2. 11.8.2015.

<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108625/63628>

Tietoarkisto a. *Tunnisteellisuus ja anonymisointi*. Verkkosivu. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/>. Luettu 10.3.2026.

Tietoarkisto b. *Otos ja otantamenetelmät*. Verkkosivu. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetaelmaopetus/kvanti/otos/otantamenetelmat/>. Luettu 13.3.2026.

Tieteen termipankki. 2025. *Sosiaalipsykologia: kognitiivinen dissonanssi*. https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Sosiaalipsykologia:kognitiivinen_dissonanssi. Luettu 27.11.2025.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. *Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot*. Verkkosivu. <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi>. Luettu 10.3.2026.

Toole, Briana. 2024. "Standpoint Epistemology and Epistemic Peerhood: A Defense of Epistemic Privilege." *Journal of the American Philosophical Association* 10:3, 409–426.

<https://doi.org/10.1017/apa.2023.6>.

Toole, Briana. 2021. "Recent Work in Standpoint Epistemology." *Analysis*: 81:2, 338–350.
10.1093/analys/anab026

Tuomaala, Saara. 2011. "Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat. Marginaalista haastajiksi?" Teoksessa *Entäs tytöt: Johdatus tyttö tutkimukseen*, toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Tampere. Vastapaino, 45–87.

Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen Tutkimus Ja Sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. [e-kirja]

Turvallisuuskomitea. *Kokonaisturvallisuus*. Verkkosivu. <https://turvallisuuskomitea.fi/kokonais-turvallisuus/>. Luettu 22.4.2026

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. "Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019." Toim. Iina Kohonen, Arja Kuula-Luumi ja Sanna-Kaisa Spoofo. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*.

University of Utah Health. 2022. *The Mental Health Effects of War: Backed by Science*. Verkkosivu. 28.3.2022. <https://healthcare.utah.edu/hmhi/news/2022/03/mental-health-effects-of-war-backed-science>. Luettu 9.4.2026.

Vagts, Alfred. 1973. *A history of militarism: Romance and reality of a profession*. New York: W.W. Norton & Co.

Valtioneuvosto. 2026. *Puolustusministeri Häkkinen: Nato-joukkojen esikunta perustetaan Rovaniemelle*. Tiedote Valtioneuvoston verkkosivuilla. 16.2.2026. <https://valtioneuvosto.fi/-/236553176/puolustusministeri-hakkinen-nato-joukkojen-esikunta-perustetaan-rovaniemelle>. Luettu 24.3.2026.

Varney, Wendy. 2000. "Playing with "War Fare"" *Peace Review* 12:3, 385–391.
DOI:[10.1080/713689709](https://doi.org/10.1080/713689709)

Vastapuu, Leena, Saara Särämä, Noora Kotilainen ja Susanna Hast. 2024. "Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista." *Sodan Pauloissa: Militarismi Suomalaisessa Yhteiskunnassa*, toim. Susanna Hast ja Noora Kotilainen. Helsinki. Gaudeamus, 32–49.

War Through Other Stuff. 2018a. "Our hope for WTOS is that it provides us with a better understanding of the ways in which war affects the non-military world, past, present and future." X

(Twitter) -viesti. 28.9.2018. <https://warthroughotherstuff.wordpress.com/2018/10/02/twitter-conference/>. Luettu 9.12.2025.

War Through Other Stuff. 2018b. "Through the 'other stuff' of war you see both the best & worst of humanity. Looking across time periods/regions emphasises the universality of the experiences of war." X (Twitter) -viesti. 28.9.2018. <https://warthroughothers-tuff.wordpress.com/2018/10/02/twitter-conference/>. Luettu 9.12.2025.

War Through Other Stuff. 2018c. "So what do we mean by 'other stuff'? We are interested in the way that war impacts society, culture and the environment around the globe, past, present and future." X (Twitter) -viesti. 28.9.2018. <https://warthroughothers-tuff.wordpress.com/2018/10/02/twitter-conference/>. Luettu 9.12.2025.

Wegner, Nicole. 2021. "Ritual, rhythms, and the discomfoting endurance of militarism: affective methodologies and ethico-political challenges." *Global Studies Quarterly* 1, 1–10. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksab008>

Whitmore, Lucie ja Laura S. Harrison. 2021. "Beyond the Can(n)on: What Is 'War through Other Stuff'?" *Critical Military Studies* 7:4, 361–366. doi:10.1080/23337486.2021.1945369.

Wylie, Alison. 2003. "Why Standpoint Matters?" Teoksessa *Science and Other Cultures: Issues in Philosophies of Science and Technology*, toim. Robert Figueroa ja Sandra Harding. Routledge. New York, 26–48.

Young, Iris Marion. 2005. "The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security." Teoksessa *Women and Citizenship*, toim. Marilyn Friedman. New York: Oxford University Press, 15–34. <https://doi.org/10.1093/0195175344.003.0002>.

Zembylas, Michalinos. 2023. "The Affective Dimensions of Militarism in Schools: Methodological, Ethical and Political Implications." *British Journal of Educational Studies* 71:4, 419-437. DOI:10.1080/00071005.2023.2178635